

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια.

Διπλωματική Εργασία

**«Διεθνές Οικονομικό Σύστημα
Οργάνωση και Διαδικασία Διακυβέρνησης
Το Σύστημα των Συνθηκών του Bretton Woods»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Κυρκιλής
Φοιτητής: Κοσμάς Ι. Θεοδωρίδης

Μύρινα Λήμνου, Οκτώβριος 2015

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας κ. Δημήτριο Κυρκιλή για την πολύτιμη βοήθεια την καθοδήγηση αλλά κυρίως την κατανόηση και την υπομονή του. Η μη αναφορά στη σύζυγο και στα παιδιά μου θα ήταν σοβαρότατη παράλειψη καθόσον ανεχτήκαν υπομονετικά την απουσία μου κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας. Αποτέλεσαν το φάρο της προσπάθειάς μου. Τους ευχαριστώ από καρδιάς.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Κοσμάς Ι. Θεοδωρίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος όπως αυτό διαμορφώθηκε μεταπολεμικά μέσω του Συστήματος Συμφωνιών του Bretton Woods. Η μελέτη του τρόπου οργάνωσης του, της εξέλιξής του αλλά και των παρεμβατικών πολιτικών που το χαρακτήρισαν - πάντοτε εντός ενός εξαιρετικά τεταμένου διεθνούς περιβάλλοντος – οδηγούν σε χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με την αναντίλεκτη κρισιμότητα της αμφίδρομης σχέσης μεταξύ οικονομίας και πολιτικής. Όχι μόνο η μία επικαθορίζει την άλλη αλλά πολλές φορές η πολιτική γίνεται ταγός της οικονομικής πραγματικότητας κάτι που άλλωστε γίνεται αντιληπτό και στη σύγχρονη συγκυρία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1940.....	12
Το Νομισματικό Σύστημα του Διμεταλισμού.....	12
Ο Κανόνας του Χρυσού Gold Standard.....	14
Η Περίοδος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914 - 1918).....	16
Το Σύστημα Χρυσού-Συναλλάγματος του Μεσοπολέμου	17
Το Σύστημα Κυμαινόμενων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και οι Ζώνες Επιρροής των Νομισμάτων.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ.	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	26
Η Οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών στα Τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.....	27
Η Βρετανική Οικονομία στα Τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΕΘΗΚΑΝ ΥΠΟ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ.....	32
Το Προσχέδιο του John Maynard Keynes « <i>The Keynes Memorandum 1943</i> »	33
Οι Σχεδιασμοί του Harry Dexter White « <i>The White Memorandum 1943</i> »	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Η ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΚΑΙ Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ	36
Το Νέο Διεθνές Νομισματικό Καθεστώς	37
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	39
Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund).....	39
Οι αρμοδιότητες και οι Στόχοι του ΔΝΤ	39
Διακυβέρνηση και οργάνωση	40
Οι Παρεμβάσεις του ΔΝΤ	40
Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου	41
Τα Προπολεμικά Δρώμενα που Οδήγησαν στη Θεσμοθέτηση της GATT	41

Οι Βασικές Αρχές της GATT	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο : Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ BRETTON WOODS	45
Οι Αδυναμίες Του Νέου Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος.....	46
Η Μετατρεψιμότητα των Εθνικών Νομισμάτων	46
Η Μεγάλη Βρετανία και η Περίπτωση της Στερλίνας	47
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο : Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Η ΈΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	50
Η Επιδείνωση των Σχέσεων Ηνωμένων Πολιτειών – Σοβιετικής Ένωσης.....	51
Το Δόγμα Truman	52
Ο Ψυχρός Πόλεμος και η Πολιτική της Ανάσχεσης.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ^ο : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	55
Η Οικονομική Διάσταση της Πολιτικής της ανάσχεσης.....	56
Η Θέση της Γερμανίας στη Διεθνή Οικονομική Σκακιέρα με το Πέρασ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	57
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 10 ^ο : ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 ^ο : Ο ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	62
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 12 ^ο : Η ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13 ^ο : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ.....	66
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 14 ^ο : Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ	69
Η Εποχή της Μετατρεψιμότητας των Νομισμάτων	69
The Triffin Dilemma.....	69
Η Αμφισβήτηση και η Κρίση Εμπιστοσύνης του Δολαρίου	70
Η Κατάρρευση του Καθεστώτος.....	70
ΚΑΦΑΛΑΙΟ 15 ^ο : ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΥΜΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΙΣΟΤΙΜΙΩΝ	71
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	72

BIBΛIOΓPAΦIA.....	76
-------------------	----

ΠΙΝΑΚΕΣ

Οι Απώλειες Οικονομικών Πόρων στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	26
Η Αμερικανική Βοήθεια στην Ιαπωνία.....	68

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η Εξέλιξη του ΑΕΠ των Μεγάλων Δυνάμεων 1938 – 1945.....	28
Η Εξέλιξη των Αμυντικών Δαπανών των ΗΠΑ.....	28
Τα Αποθέματα Χρυσού των ΗΠΑ.....	30
Η Εξέλιξη του Δημοσίου Χρέους του ΗΒ.....	30
Η Εξέλιξη του Δημοσίου Χρέους του ΗΒ ως Ποσοστό του ΑΕΠ.....	30
Η Εξέλιξη Συναλλαγματικών Αποθεμάτων κατά Νόμισμα.....	49
Ποσοστό Αύξησης του ΑΕΠ της Ιαπωνικής Οικονομίας.....	68

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το διεθνές νομισματικό σύστημα αποτελεί μία από τις μορφές διασύνδεσης των επί μέρους οικονομιών σε υπερεθνικό πλαίσιο. Ο βαθμός ελευθερίας των διεθνών συναλλαγών αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων, η διεκπεραίωση των διεθνών συναλλαγών, οι σταθερές ή κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες των επί μέρους νομισμάτων και ο ενδεχόμενος ρόλος των πολύτιμων μετάλλων στον καθορισμό αυτών, είναι μερικοί από τους κρίσιμους κανόνες που χαρακτηρίζουν το διεθνές νομισματικό σύστημα. Όταν το διεθνές νομισματικό σύστημα λειτουργεί αποτελεσματικά, το ίδιο συμβαίνει και με την παγκόσμια οικονομία. Όταν αντίστοιχα υφίστανται ανισορροπίες, η αποσταθεροποίηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος είναι δυνατή και μάλιστα μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά επικίνδυνη. Η γνώση των ιστορικών τεκταινομένων που επέδρασαν στη εξέλιξη και μετεξέλιξη του, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση όχι μόνο για την κατανόηση του πεδίου εφαρμογής της διεθνούς μακροοικονομικής, αλλά και για την ιστοριογνωστική εμπέδωση των σημαντικότερων γεγονότων που καθόρισαν και την εξέλιξη του διεθνούς συστήματος κρατών πρωτίστως τους τελευταίους δύο αιώνες.¹

Υφίσταται συνεπώς στενή και άρρηκτη διασύνδεση των γεωπολιτικών και γεωοικονομικών δρώμενων χωρίς φυσικά να υφίσταται κάποιος εμπειρικός ή θεωρητικού υποβάθρου κανόνας που να υποδεικνύει ποια είναι τα γεγονότα – τα οικονομικά ή τα πολιτικά – που άγουν ή έπονται. Το αναντίλεκτο δεδομένο που ιστορικά αποδεικνύεται είναι πως οι εξελίξεις και σε επίπεδο διεθνούς οικονομίας επηρεάζονται πρωτίστως από τις ισχυρές πολιτικά και οικονομικά οντότητες, όποια μορφή κι αν έχουν αυτές (κράτη, αυτοκρατορίες, συνασπισμοί κρατών, νομισματικές ενώσεις).

Μια σύντομη και επιδερμική επισκόπηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα θα αποδείξει την ορθότητα των προαναφερομένων. Θα επικουρήσει φυσικά και το κυρίως περιεχόμενο του παρόντος πονήματος που είναι η ανάλυση του Συστήματος Συμφωνιών της Οικονομικής Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Bretton Woods του New

---

¹ Για μία πιο λεπτομερή επισκόπηση της εξέλιξης του διεθνούς νομισματικού συστήματος (Eichengreen 2008).

Hampshire των Ηνωμένων Πολιτειών και την τάξη παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης που θεσμοθετήθηκε με το εκεί διαμορφωθέν νομισματικό σύστημα.

Ωστόσο η μελέτη του παρελθόντος αποτελεί πυξίδα και φάρο για τις μετέπειτα εξελίξεις. Η παρουσίαση λοιπόν των οικονομικών τεκταινομένων της περιόδου του μεσοπολέμου, η Μεγάλη Ύφεση και οι συνέπειες της, δεν μπορούν παρά να αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της παρούσης με δεδομένο πως αυτές ακριβώς τις ανισοροπίες, δυσλειτουργίες, παρενέργειες και συνέπειες αποτέλεσαν το επίκεντρο των σχεδιασμών του Bretton Woods προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά στο πλαίσιο ενός νέου καλά σχεδιασμένου διεθνούς οικονομικού και νομισματικού συστήματος.

Δεν θα πρέπει όμως να εκφεύγει της προσοχής – όπως άλλωστε προαναφέρθηκε – πως τα γεωοικονομικά τεκταινόμενα λαμβάνουν χώρα εντός ενός πλαισίου διεθνών ισοροπιών σε πολιτικό επίπεδο. Κατά συνέπεια η συνισταμένη της διεθνούς οικονομικής συγκυρίας επηρεάζεται πρωτίστως από την κυρίαρχη πολιτική και οικονομική δύναμη της εκάστοτε εποχής. Στην περιπτωσιακή μελέτη της εποχής των μέσων της δεκαετίας του 1940 η απόλυτη σχεδόν ηγεμονική θέση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σε οικονομικό επίπεδο καθορίζει σχεδόν απόλυτα τις εξελίξεις. Οι συμμαχικές δυνάμεις οι οποίες επίσης συμμετείχαν στη Συνδιάσκεψη του Bretton Woods, εξέρχονται από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οικονομικά κατεστραμμένες, ανήμπορες ουσιαστικά να επηρεάσουν τις εξελίξεις και να αντιταχθούν έστω και μερικώς στα κελεύσματα της αμερικανικής πρότασης και των αντίστοιχων σχεδιασμών. Μοναδική εξαίρεση η βαριά λαβωμένη από τις επιπτώσεις της πολεμικής περιόδου, η Μεγάλη Βρετανία η οποία λόγω του γεωπολιτικού ειδικού βάρους της Αυτοκρατορίας και του αντίστοιχου ρόλου της στερλίνας συμμετέχει θεωρητικώς ισότιμα στις συνομιλίες με τον υπερατλαντικό εταίρο. Τα προβλήματα της βρετανικής οικονομίας, οι βρετανικές επιδιώξεις και ο ρόλος του βρετανικού εθνικού νομίσματος θα παρουσιαστούν προκειμένου να καταστεί κατανοητή η βρετανική στάση κατά τη διάρκεια της Σύσκεψης.

Δύο οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν και θεωρητικώς τέθηκαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής με επικεφαλής τον Harry Dexter White και αυτή της Μεγάλης Βρετανίας προεξάρχοντος του

παγκοσμίου φήμης και αναγνώρισης οικονομολόγου John Maynard Keynes. Η παρουσίαση των δύο προτάσεων θεωρείται απαραίτητη προκειμένου να συνεκτιμηθεί το τελικό αποτέλεσμα και τα τελικά νομικής φύσης προϊόντα της Διάσκεψης.

Φυσικά η συνεκτίμηση θα ακολουθήσει την παρουσίαση των θεσμών που δημιουργήθηκαν, όπως επίσης και η αξιολόγηση του ρόλου, του σκοπού και των στοχεύσεών τους. Έτσι θα λάβει χώρα μια παρουσίαση των θεσμών που συνοδεύουν τη Συμφωνία, τη δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Παγκόσμιας Τράπεζας, της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου αλλά και του νομισματικού συστήματος που καθιερώνεται με τον κυρίαρχο ρόλο του δολαρίου, τη σχέση του με το χρυσό και τα άλλα νομίσματα αλλά και τον τρόπο αντιμετώπισης ανισορροπιών στα ισοζύγια πληρωμών των ελλειμματικών χωρών.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γεωπολιτικές εξελίξεις με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πέραν της οικονομικής κυριαρχίας των Ηνωμένων Πολιτειών και της συνακόλουθης φθίνουσας πορείας της βρετανικής επιρροής σε παγκόσμιο επίπεδο η ανάδειξη της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στον έτερο πόλο του διπολικής φύσης διεθνούς συστήματος κρατών, σηματοδοτεί την έναρξη ενός αδυσώπητου γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ανταγωνισμού ο οποίος χαρακτηρίζεται και από ιδεολογικά χαρακτηριστικά. Οι κατεστραμμένες οικονομίες και κοινωνίες του πλανήτη διψούν για ανοικοδόμηση και ανάπτυξη και δύο είναι τα κοινωνικοοικονομικά μοντέλα που προτείνονται. Το καπιταλιστικό και το σοσιαλιστικό. Η κυριαρχία του ενός συνεπάγεται αναπόφευκτα την υποχώρηση του άλλου με ότι αυτό συνεπάγεται σε γεωπολιτικό επίπεδο κυρίως στη σκακιέρα της Ευρασίας.

Η σιωπηρή αποχώρηση της Σοβιετικής Ένωσης από το Σύστημα Συμφωνιών του Bretton Woods – αν και υπέγραψε τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις - και οι σχεδιασμοί της για επέκταση της επιρροής της στην ευρωπαϊκή ήπειρο και τη Νοτιοανατολική Ασία συγκρούονται ουσιαστικά με τους αντίστοιχους αμερικανικούς, τροποποιώντας σε μεγάλο βαθμό την αμερικανική πολιτική έναντι των κρατών της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας. Οι εγγενείς αδυναμίες του διαμορφωθέντος νομισματικού συστήματος έρχονται στο προσκήνιο. Η στήριξη αυτών των οικονομιών και η ανοικοδόμησή τους εντός του καπιταλιστικού

προτύπου καθίστανται πλέον ως η ύψιστη αμερικανική προτεραιότητα, γεγονός που αποτυπώνεται τόσο στο Δόγμα Truman όσο και στο επακόλουθο European Recovery Plan - πιο γνωστού ως Σχεδίου Marshall – τα οποία και θα παρουσιαστούν ως σημαντικότερες καμπές της μεταπολεμικής εξελικτικής πορείας. Ο Ψυχρός Πόλεμος αποτελεί πια γεγονός και η απόκλιση από τις αρχικές προβλέψεις του Συστήματος Συμφωνιών του Bretton Woods αποτελούν απόδειξη πως οι διεθνείς θεσμοί δεν αποτελούν τίποτα περισσότερο από εργαλεία άσκησης πολιτικής στα χέρια των ισχυρών οι οποίοι όταν μάλιστα δρουν υπό το καθεστώς αναγνωρισμένης ηγεμονικής κυριαρχίας δύνανται τα «παραβιάζουν» τη συμβατική νομική λειτουργία τους.

Η ηγεμονική κυριαρχία των Ηνωμένων Πολιτειών αντιμετώπισε αντιστάσεις και εντός του καπιταλιστικής υφής διαμορφωμένου κόσμου με δεδομένη την αντίδραση της Μεγάλης Βρετανίας και την άρνηση αποδοχής του υποβαθμισμένου ρόλου της στη μεταπολεμική ψυχροπολεμική εποχή. Ο τρόπος με τον οποίον χειρίστηκε η υπερδύναμη τις σχέσεις της με το Ηνωμένο Βασίλειο από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και εντεύθεν, ο ρόλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στη διαμόρφωση των υπόψη σχέσεων και η χρησιμοποίηση των οικονομικών πολιτικών ως εργαλείου άσκησης πίεσης σε πολιτικό επίπεδο αποτελούν ίδιον της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής της περιόδου. Ωστόσο η οικονομική ανάκαμψη Δυτικής Ευρώπης και Ιαπωνίας δε θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς τις αμερικανικές παρεμβάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1940

Το Νομισματικό Σύστημα του Διμεταλισμού

Στις αρχές του 19ου αιώνα, το παγκόσμιο νομισματικό σύστημα βασιζόταν στο διμεταλλικό νομισματικό σύστημα της Γαλλίας. Αν και ο άργυρος αποτελούσε τη βάση του συστήματος, δεν απαγορεύτηκε ποτέ η κοπή νομισμάτων από άργυρο και χρυσό με ορισμένη φυσικά διατίμηση. Η παγκόσμια σχέση τιμής χρυσού και αργύρου καθορίστηκε στο 1 προς 15½. Ωστόσο, η Μεγάλη Βρετανία ακολουθούσε τον κανόνα χρυσού από το 1821, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες ακολουθούσαν – όχι

όμως θεσμοθετημένα (de facto) - τον κανόνα του αργύρου (B. Eichengreen 2008), (Αλογοσκούφης 2012).

Ως διμεταλλισμός νοείται, το νομισματικό εκείνο σύστημα που εδράζει τη νομισματική κυκλοφορία - εντός ενός κράτους ή και διεθνώς - στον άργυρο και το χρυσό. Αν και είναι επιστημονικά γενικώς αποδεκτό πως για την αποτελεσματικότητα του νομισματικού συστήματος απαιτείται μία μόνο μορφή χρήματος, στα αμιγώς μεταλλικά συστήματα δεν ήταν δυνατόν να εξυπηρετηθούν όλες οι οικονομικές συναλλαγές με μία μορφή μετάλλου. Η ποσότητα του χρυσού που είναι αναγκαία για τη διεκπεραίωση πολλών καθημερινών συναλλαγών, είναι ενδεχομένως πολύ μικρή. Εξάλλου και η κοπή τόσο μικρών χρυσών νομισμάτων ήταν και τεχνικά δύσκολη και δεν εξυπηρετούσε τις συναλλαγές. Από την άλλη πλευρά, για μεγάλες συναλλαγές, το βάρος των αργυρών νομισμάτων που απαιτείτο, ήταν υπερβολικά μεγάλο. Έτσι στην πράξη, ήταν πολύ πιο αποτελεσματικό να υπάρχουν αργυρά νομίσματα για μικρές συναλλαγές και χρυσά για μεγάλες. «...Όταν σε ένα νομισματικό σύστημα υπάρχουν δύο ειδών νομίσματα, ανακύπτει το πρόβλημα πώς θα διατηρηθεί σταθερή η σχετική τιμή τους, ώστε τα νομίσματα να μπορούν να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά στα πλαίσια του κοινού συστήματος...» (Αλογοσκούφης 2012) (B. Eichengreen 2008).

Στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα, ο λόγος 15 ½ μέρη αργύρου προς 1 μέρος χρυσού επικρατούσε από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα με επίκεντρο του συστήματος τη Γαλλία. Οι μεγάλες ποσότητες χρυσού και αργύρου που διακρατούσαν οι γαλλικές νομισματικές αρχές τους έδιναν τη δυνατότητα ευχερούς διεκπεραίωσης συναλλαγών και στα δύο νομίσματα με εξασφαλισμένη τη δυνατότητα ανταλλαξιμότητας των δύο μορφών νομισμάτων στην καθορισμένη ισοτιμία. Έτσι επέβαλαν de facto την αναλογία αυτή διεθνώς, σταθεροποιώντας συγχρόνως τη τιμή χρυσού και αργύρου, και τις ισοτιμίες των νομισμάτων που ήταν είτε σε κανόνα χρυσού, είτε σε κανόνα αργύρου (B. Eichengreen 2008), (Αλογοσκούφης 2012).

Ωστόσο, η Αγγλία ήταν de jure από το 1821 στον κανόνα χρυσού, καθώς η τιμή του αργύρου είχε τεθεί πολύ χαμηλά από τη βρετανική νομισματική αρχή ήδη

από το 1717.² Έκτοτε, διαδοχικές νομισματικές πράξεις περιόρισαν και νομοθετικά τη νομισματική σημασία του αργύρου, με αποκορύφωμα το νόμο του 1819, ο οποίος απαγόρευσε τη μετατροπή των τραπεζογραμμάτων σε αργυρά νομίσματα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν επίσης *de facto* σε κανόνα αργύρου, καθώς η υπερτιμημένη αξία του αργύρου έναντι του χρυσού στην αναλογία του 15 προς 1 είχε ως αποτέλεσμα την πώληση των χρυσών νομισμάτων στο εξωτερικό έναντι αργύρου – επί της αναλογίας 15½ προς 1 - ο οποίος με τη σειρά του επανεισάγονταν στη χώρα (Αλογοσκούφης 2012).

Ο Κανόνας του Χρυσού Gold Standard

Το νομισματικό σύστημα του διμεταλλισμού διαδέχθηκε ο κανόνας χρυσού. Τρεις είναι οι βασικές προϋποθέσεις για την εύρυθμη λειτουργία του κανόνα χρυσού τόσο στο εθνικό όσο και στο διεθνές πεδίο. Η αμοιβαία μετατρεψιμότητα χρυσού και εγχώριων νομισμάτων, η ελεύθερη εισαγωγή και εξαγωγή χρυσού μεταξύ των χωρών και η ύπαρξη και λειτουργία ενός συστήματος κανόνων (*rules of the game*) που θα εγγυάται και θα καθορίζει την εγχώρια νομισματική κυκλοφορία και προσφορά χρήματος δυνάμει των αποθεμάτων χρυσού σε εθνικό επίπεδο. Ο κανόνας χρυσού αποτελούσε ουσιαστικά μια μορφή συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, καθώς κάθε χώρα όριζε την περιεκτικότητα του νομίσματός της σε χρυσό προσδιορίζοντας με τον τρόπο αυτό και την αξία του. Δεδομένου ότι όλες οι χώρες – ακολουθώντας πιστά τους κανόνες του παιχνιδιού - είχαν ορίσει την τιμή και την περιεκτικότητα του χρυσού στο νόμισμά τους, οι ισοτιμίες των νομισμάτων ορίζονταν με απλή διαίρεση των τιμών του χρυσού στα διάφορα νομίσματα. Η Αγγλία ήταν η πρώτη χώρα που υιοθέτησε τον κανόνα χρυσού ως το εγχώριο νομισματικό της σύστημα. Όπως ήταν φυσικό λόγω της ηγεμονικής της θέσης κατά τον 19^ο αιώνα επέκτεινε την εφαρμογή του και στις υπεράκτιες κτήσεις της (B. Eichengreen 2008), (Αλογοσκούφης 2012).

Η γεωπολιτική πραγματικότητα με πέρας του γαλλοπρωσικού πολέμου το 1871 οδήγησε και τη Πρωσία (Γερμανία) στην υιοθέτηση του χρυσού κανόνα. Το γεγονός που επέτρεψε στη Πρωσία σε μια τόσο ριζοσπαστική κίνηση για τα ηπειρωτικά ευρωπαϊκά νομισματικά δεδομένα, ήταν η συσσώρευση τεραστίων

² Η εξέλιξη αυτή οφείλετο σε ένα λάθος του Isaac Newton, Διευθυντή του Νομισματοκοπείου. Το 1717, ο Newton όρισε πολύ χαμηλή τιμή για τον άργυρο σε σχέση με το χρυσό, με αποτέλεσμα να εξαφανισθούν από την κυκλοφορία τα αργυρά νομίσματα, δεδομένου ότι η διεθνής τιμή του αργύρου ήταν υψηλότερη. Το καθεστώς αυτό νομιμοποιήθηκε εκατό χρόνια αργότερα, το 1821.

ποσοτήτων χρυσού ως μέρους των γαλλικών πολεμικών αποζημιώσεων που της επέτρεψαν να προβεί στην υιοθέτηση του χρυσού μάρκου. Οι Ευρωπαϊκές χώρες που μέχρι εκείνη τη περίοδο είχαν διμεταλλικά νομισματικά συστήματα (Ολλανδία, Δανία, Νορβηγία, Σουηδία καθώς και οι χώρες της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης), ακολούθησαν το γερμανικό παράδειγμα. Το γεγονός που επηρέασε σημαντικά τη συγκεκριμένη νομισματική μεταστροφή, η οποία και έλαβε παγκόσμιες διαστάσεις, ήταν οι τεράστιες ποσότητες αργύρου που διατέθηκαν στην αγορά λόγω των ανακαλύψεων μεγάλων κοιτασμάτων κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες καθώς οδήγησαν στην ραγδαία πτώση της τιμής του και της συνακόλουθης και αναπόφευκτης ανατροπής της μέχρι τότε μεταλλικής σχέσης 15½ προς 1. Οι ΗΠΑ προσχώρησαν στο διεθνή κανόνα χρυσού το 1879 και αργότερα προσχώρησε τόσο η Ρωσία όσο και η Ιαπωνία (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993), (B. Eichengreen 2008).³

Η πρακτική επιτυχία του κανόνα χρυσού σε διεθνές επίπεδο οφείλετο στη σταθερότητα τιμών και συναλλαγματικών ισοτιμιών που παρείχε⁴, ενώ θεωρείται ότι υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματικός μηχανισμός εξισορρόπησης των διαταραχών στα ισοζύγια διεθνών πληρωμών. Η κλασική ανάλυση του David Hume (1752), περιγράφει το ρόλο του μηχανισμού διαμόρφωσης τιμών και ροών

³ Ωστόσο, ο κανόνας χρυσού διέφερε από χώρα σε χώρα. Χώρες όπως η Βρετανία, οι ΗΠΑ και η Γερμανία είχαν πλήρη μετατρεψιμότητα, ενώ άλλες χώρες όπως η Γαλλία, το Βέλγιο και η Ελβετία είχαν περιορισμούς. Χρυσά νομίσματα δεν κυκλοφορούσαν σε όλες τις χώρες, παρά μόνο στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τις ΗΠΑ, τη Ρωσία (μετά το 1879), την Αυστραλία, τη Νότιο Αφρική και την Αίγυπτο. Οι χώρες διέφεραν επίσης και στο βαθμό που «κάλυπταν» τη νομισματική τους κυκλοφορία. Υπήρχαν τρία είδη συστημάτων: το πιστωτικό (fiduciary), το αναλογικό (proportional) και το μικτό, που ήταν συνδυασμός μεταξύ τους. Το πιστωτικό σύστημα επέτρεπε την έκδοση ενός συγκεκριμένου ποσού ακάλυπτου χρήματος. Το αναλογικό δεν καθόριζε ανώτατο όριο ακάλυπτης κυκλοφορίας, αλλά επέτρεπε τη διατήρηση της αναλογίας της εγχώριας προσφοράς χρήματος και των αποθεμάτων σε χρυσό σε επίπεδα κατώτερα του 100%. Τα δύο συστήματα μπορούσαν βέβαια να συνδυαστούν.

Κύριος εκπρόσωπος του πιστωτικού συστήματος ήταν η Μεγάλη Βρετανία. Ο γνωστός νόμος του Peel (1844) επέβαλε τη μετατροπή της νομισματικής κυκλοφορίας στο άρτιο, εκτός από ένα ανώτατο «ακάλυπτο» ποσό 18,5 εκ. στερλινών, που αντιπροσώπευε το χρέος της Βρετανικής κυβέρνησης προς την Τράπεζα της Αγγλίας. Χώρες όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ολλανδία και η Ελβετία υιοθέτησαν το αναλογικό σύστημα, ενώ η Γερμανία και η Αυστροουγγαρία υιοθέτησαν ένα συνδυασμό των δύο συστημάτων. Επιτρέπεται, δηλαδή, η υπέρβαση του ανώτατου ορίου ακάλυπτης χρηματικής κυκλοφορίας, μόνο όμως μετά την επιβολή φόρων (Αλογοσκούφης 2012).

⁴ Ο Αλογοσκούφης αναφέρει πως οι εμπειρικές εργασίες επί του θέματος είναι πολυάριθμες και επιβεβαιώνουν εμπειρικά τον ισχυρισμό ότι ο διεθνής κανόνας χρυσού επέφερε μείωση της εμμονής των πληθωριστικών επεισοδίων. Σε αντίθεση, οι περίοδοι επικράτησης καθεστώτων κυμαινόμενων ισοτιμιών συνδέονται με περισσότερο επίμονες πληθωριστικές πιέσεις (Αλογοσκούφης 2012).

χρυσού.⁵ Χώρες με αυξημένες εξαγωγές και πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους, παρουσίαζαν αύξηση στην προσφορά χρήματος με αποτέλεσμα τη δημιουργία συνθηκών υπερβάλλουσας ζήτησης αγαθών. Η υπερβάλλουσα ζήτηση οδηγούσε σε αύξηση των εγχώριων τιμών. Κατά συνέπεια, η ζήτηση για εισαγωγές αυξανόταν, ενώ μειωνόταν η ζήτηση για εξαγωγές, με αποτέλεσμα την χεδόν αναπόφευκτη εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Αντίθετος ήταν ο μηχανισμός για χώρες με ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους. Η μειωμένη ζήτηση, λόγω της εκροής χρυσού, οδηγούσε σε πτώση του εγχώριου επιπέδου τιμών, μείωση των εισαγωγών και αύξηση των εξαγωγών. Η διαδικασία συνεχιζόταν έως ότου αποκατασταθεί η ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών (Αλογοσκούφης 2012), (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993).⁶

Προκειμένου, όμως, να λειτουργεί αποτελεσματικά ο αυτόματος εξισορροπητικός μηχανισμός του Hume, απαιτείτο όλες οι χώρες να σέβονται τους «κανόνες του παιγνιδιού», δηλαδή, να μην παρεμβαίνουν και να εμποδίζουν τις εκροές ή τις εισροές χρυσού και συναλλάγματος, και να καλύπτουν τη νομισματική κυκλοφορία και την προσφορά χρήματος με τα διαθέσιμα αποθέματα σε χρυσό, μη μεταβάλλοντας το ποσοστό κάλυψης του νομίσματός τους. Αν και οι κανόνες δεν γίνονταν πάντοτε σεβαστοί, η παραβίασή τους δεν δημιουργούσε πολύ σοβαρά προβλήματα πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993).

Η Περίοδος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914 - 1918)

Το σύστημα του διεθνούς κανόνα χρυσού κατέρρευσε με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.⁷ Οι υψηλές πολεμικές δαπάνες και η ανάγκη για άμεση κάλυψή τους κατέστησαν την έκδοση νέου χρήματος αναπόφευκτο μέσο χρηματοδότησης. Οι απότομες νομισματικές επεκτάσεις κλόνισαν την εμπιστοσύνη έναντι των εθνικών νομισμάτων, με αποτέλεσμα τη μαζική επιστροφή

⁵ Η ανάλυση δύναται να εφαρμοστεί τόσο σε διμεταλλικά νομισματικά συστήματα είτε σε νομισματικά συστήματα με βάση τον άργυρο.

⁶ Ο μηχανισμός αυτός υπήρξε η κυρίαρχη βάση της σύγχρονης νομισματικής προσέγγισης ως προς την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών κάτω από σταθερές ισοτιμίες.

⁷ Η επίσημη κήρυξη του πολέμου έγινε στις 4 Αυγούστου 1914. Ήταν πόλεμος μεταξύ της Entente (συμμαχία Γαλλίας, Ρωσίας και Μ. Βρετανίας) και της συμμαχίας μεταξύ των κεντρικών δυνάμεων (Γερμανία, Αυστροουγγαρία).

των τραπεζογραμματίων προς εξαργύρωση (Bordo, The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal 1993).

Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης ήταν η παύση της μετατρεψιμότητας των εθνικών νομισμάτων σε χρυσό. Επιπρόσθετα οι χώρες προέβησαν και επέτρεψαν την έκδοση χαρτονομίσματος χωρίς αντίκρισμα (fiat currency) για τη χρηματοδότηση των αναγκών του πολέμου.⁸ Σε διεθνές επίπεδο η επιβολή συναλλαγματικών ελέγχων περιόρισαν την ανεξέλεγκτη μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η στήριξη που παρείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στη Μεγάλη Βρετανία και κατά συνέπεια στη στερλίνα και η ουσιαστική αναστολή των ροών χρυσού λόγω των κινδύνων που εμπεριείχε η μεταφορά του – λόγω του πολέμου και κυρίως δια θαλάσσης – συνέβαλαν στη σχετική σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών μέσα σε ένα διεθνές νομισματικό περιβάλλον όπου de facto καταργήθηκε η ισχύς του χρυσού κανόνα (Bordo, The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal 1993),(Αλογοσκούφης 2012).⁹

Το Σύστημα Χρυσού-Συναλλάγματος του Μεσοπολέμου

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όλες οι εμπόλεμες χώρες υπέφεραν από επίμονες και έντονες πληθωριστικές πιέσεις, που συνεχίστηκαν και μετά τη λήξη του. Δεδομένου ότι οι ρυθμοί πληθωρισμού δεν ήταν απλώς μόνον υψηλοί, αλλά διέφεραν επίσης σημαντικά από χώρα σε χώρα, και λόγω των οικονομικών καταστροφών που είχε προκαλέσει ο πόλεμος, η άμεση επαναφορά του κανόνα χρυσού και η αντίστοιχη επιστροφή στις προπολεμικές ισοτιμίες ήταν πρακτικά ανέφικτη.¹⁰ Καθ'όλη τη διάρκεια του πολέμου οι Ηνωμένες Πολιτείες

⁸ Η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία, η Ρωσία και η Γαλλία κατήργησαν τη δυνατότητα εξαργύρωσης και επέβαλαν ελέγχους στις εξαγωγές χρυσού. Ένα χρόνο αργότερα, το 1915, η Ολλανδία έπραξε το ίδιο. Το Φεβρουάριο του 1916, η Σουηδία απαγόρευσε την κοπή χρυσών νομισμάτων και ανέστειλε την υποχρέωση αγοράς χρυσού σε σταθερή τιμή (Αλογοσκούφης 2012).

⁹ Από την επίσημη έναρξη του πολέμου τον Αύγουστο του 1914 μέχρι το Μάρτιο του 1919, η Μεγάλη Βρετανία τυπικώς μόνο εξακολουθούσε να παραμένει στον κανόνα χρυσού. Οι βρετανικές νομισματικές αρχές κατέβαλαν προσπάθειες για να διατηρήσουν την ισοτιμία της στερλίνας κοντά στην προπολεμική ισοτιμία, αλλά παράλληλα απαγόρευσαν τη μετατρεψιμότητα των τραπεζογραμματίων σε χρυσά νομίσματα.

¹⁰ Οι τιμές χονδρικής πώλησης το 1919 ήταν κατά μέσο όρο δύο φορές και το 1920 περίπου 2 ¼ φορές υψηλότερες σε σχέση με τις τιμές του 1914. Η Γαλλία, η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη υπέφεραν από έντονες πληθωριστικές πιέσεις για μία περίοδο πολλών ετών. Η Γερμανία είχε την εμπειρία ενός έντονου υπερπληθωρισμού. Οι τιμές χονδρικής πώλησης το Δεκέμβριο του 1921 ήταν περίπου 35 φορές υψηλότερες από το προπολεμικό τους επίπεδο, 1475 φορές ένα έτος αργότερα, ενώ το Νοέμβριο του 1923 ήταν 14 τρισεκ. φορές υψηλότερες. Μόνον, οι Ηνωμένες

στήριζαν οικονομικά την αγγλογαλλική προσπάθεια. Το 1919 όμως οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν τις προσπάθειες υποστήριξης της στερλίνας και του γαλλικού φράγκου. Χωρίς τη στέρεα βάση της αμερικανικής στήριξης οι ευρωπαϊκές χώρες εξαναγκάστηκαν τρόπο τινά να αφήσουν τα νομίσματά τους να κυμαίνονται ελεύθερα. Μόνον το δολάριο παρέμενε συνδεδεμένο με το χρυσό σε όλο αυτό το διάστημα, εκτός από τη διετία 1917-1919, όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, με την είσοδό τους στον πόλεμο, επέβαλαν περιορισμούς στις εξαγωγές χρυσού (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993), (Αλογοσκούφης 2012).

Μετά το τέλος του πολέμου, η Βρετανική Κυβέρνηση υποστήριξε την πολιτική της επαναφοράς στη μετατρεψιμότητα της στερλίνας σε χρυσό ως προς την προπολεμική της ισοτιμία. Το 1922 ξεκίνησε την εφαρμογή μιας εξαιρετικά επώδυνης αντιπληθωριστικής πολιτικής.¹¹ Η βρετανική βούληση συνομολογήθηκε και στη Διάσκεψη της Γένοβα του 1922 (Genoa Conference) όπου και εκφράστηκε η πρόθεση των κρατών να επιστρέψουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων τους στις αντίστοιχες προπολεμικές και στη βάση του χρυσού κανόνα. Υπήρξε όμως μια κρίσιμη παράμετρος η οποία και έπρεπε να αντιμετωπιστεί προκειμένου να λειτουργήσει εκ νέου ο χρυσός κανόνας. Και αυτή δεν ήταν άλλη από την έλλειψη αποθεμάτων χρυσού σε διεθνές επίπεδο.

Δύο ήταν τα μέτρα τα οποία έπρεπε να ληφθούν προκειμένου να αντιμετωπιστεί η έλλειψη χρυσού. Τα μέτρα αυτά σύμφωνα με τον Bordo θα μπορούσαν να συνίστατο στην συντονισμένη και καθολική απονομισματοποίηση του χρυσού από το σύνολο των εθνικών νομισμάτων και η μετατροπή του σε αποθεματικό μέσο αξιών με τη μορφή ράβδων (bullion standard) στα διεθνή νομισματικά κέντρα του Λονδίνου και της Νέας Υόρκης, με την ταυτόχρονη

Πολιτείες είχαν την εμπειρία ενός μέτριου πληθωρισμού και επομένως, είχαν τη δυνατότητα επαναφοράς του κανόνα χρυσού τον Ιούλιο του 1919 (Αλογοσκούφης 2012).

¹¹ Σε αντίθεση με την επίσημη άποψη, ο Keynes (1923) απέρριψε την πολιτική επαναφοράς του προπολεμικού κανόνα χρυσού. Πρότεινε ένα σχήμα που συνδύαζε τα πλεονεκτήματα της μακροχρόνιας σταθερότητας των τιμών και της βραχυχρόνιας συναλλαγματικής σταθερότητας. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι η Τράπεζα της Αγγλίας θα πρέπει να ελέγχει, αλλά όχι να ακολουθεί, τις μεταβολές του προεξοφλητικού επιτοκίου. Θα πρέπει, επομένως, να καθορίσει μία τιμή αγοράς και πώλησης χρυσού, η οποία θα παραμένει σταθερή για βραχυχρόνιες περιόδους, αλλά όχι αμετάβλητη διαχρονικά. «Η προθυμία της Τράπεζας να αγοράζει και να πωλεί χρυσό σε μία σταθερή τιμή εξασφαλίζει τη διακράτηση της ισοτιμίας δολαρίου/στερλίνας μέσα σε καθορισμένα όρια διακύμανσης, έτσι ώστε η συναλλαγματική ισοτιμία να μην μεταβάλλεται τόσο εύκολα, αλλά μόνον όταν η Τράπεζα θεωρεί ότι μία τέτοια μεταβολή είναι αναγκαία για τη διατήρηση σταθερών των εγχώριων τιμών» (Keynes 1923, 110-120).

χρησιμοποίηση του δολαρίου και της στερλίνας τόσο ως αποθεματικών νομισμάτων των συναλλαγματικών διαθεσίμων των διαφόρων κρατών, όσο και ως νομισμάτων διεκπεραίωσης διεθνών οικονομικών συναλλαγών (Bordo 1993, 28). Όμως αυτή η ριζοσπαστική πρόταση που εκφεύγει και στενών οικονομολογικών ορίων αλλά άπτεται πολιτικών πρωτίστως αποφάσεων δεν εφαρμόστηκε εν τέλει. Τελικά η εφαρμογή του κανόνα χρυσού ανεστάλη το 1922 εξαιτίας εν μέρει και της άρνησης της Γερμανίας, να πληρώσει την πολεμική αποζημίωση που της είχε επιδικάσει η Συνθήκη των Βερσαλλιών. Το γεγονός αυτό αναφέρεται και λόγω της επίδρασης του επί των διεθνών νομισματικών δρωμένων, αλλά αποτέλεσε ουσιαστικά και την απαρχή της αμερικανικής εμπλοκής στην ευρωπαϊκή ενδοχώρα, πέραν της απλής νομισματικής στήριξης που προσφέρθηκε σε στερλίνα και γαλλικό φράγκο όπως προαναφέρθηκε (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993).¹²

Η νομισματική αστάθεια που ακολούθησε καθώς και η έντονη μεταβλητότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών οδήγησαν τις χώρες στην απόφαση να συντονίσουν τις νομισματικές πολιτικές τους. Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Σουηδία η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία είχαν προσδέσει έως το 1926 τα νομίσματά τους με το δολάριο και το χρυσό. Στην πράξη, ο κανόνας χρυσού-συναλλάγματος κατά το μεσοπόλεμο άρχισε να λειτουργεί το 1925 (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993) (Αλογοσκούφης 2012).

Το σύστημα χρυσού-συναλλάγματος του μεσοπολέμου είχε σημαντικά μειονεκτήματα σε σχέση με τον κλασικό κανόνα χρυσού. Η απουσία μίας ηγέτιδας δύναμης σε νομισματικό κυρίως επίπεδο, ρόλο που προπολεμικά έπαιζε η Μεγάλη Βρετανία μέσω της Κεντρικής της Τράπεζας (Τράπεζα της Αγγλίας), η χρήση δύο νομισμάτων, του δολαρίου και της στερλίνας, τόσο ως μέσων διεκπεραίωσης

¹² Η Γερμανία υποχρεώθηκε να καταβάλλει ως πολεμική αποζημίωση 132 δισεκ. χρυσά μάρκα (Reparation Committee, Απρίλιος 1921). Συμφωνήθηκε ότι οι πληρωμές θα γίνονταν σε ετήσιες δόσεις των 2 δισεκ. χρυσών μάρκων ή 125 εκ. στερλίνες (σχέδιο Dowes). Μεταγενέστερο σχέδιο διακανονισμού της πολεμικής αποζημίωσης της Γερμανίας (σχέδιο Young 1929) υποβίβασε το πολεμικό χρέος σε 102 εκ. στερλίνες ανά έτος. Τα έσοδα από την επιβολή ενός φόρου με συντελεστή 26% στις γερμανικές εξαγωγές θα προσφέρονταν για την πληρωμή της αποζημίωσης. Η Γαλλία, ως η περισσότερο πληγείσα χώρα, θα ελάμβανε περισσότερο από το μισό της συνολικής αποζημίωσης. Τον Ιούλιο του 1922, η Γερμανία ζήτησε την καθυστέρηση των πληρωμών για δύο έτη, αλλά η Γαλλία αντέδρασε με την κατάληψη της περιοχής του Ruhr.

διεθνών συναλλαγών όσο και ως αποθετήρια συναλλαγματικών διαθεσίμων περιέπλεκε σημαντικά την κατάσταση. Η απουσία της ηγέτιδας δύναμης είχε ως συνέπεια την παντελή έλλειψη συντονισμού των νομισματικών πολιτικών των επί μέρους Κεντρικών Τραπεζών, σηματοδοτώντας τόσο την απουσία όσο και την αναγκαιότητα εγκαθιδρύσεως ενός αξιόπιστου διεθνούς θεσμικού πλαισίου που να εξασφαλίζει το συντονισμό. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Γαλλίας η οποία σε εφαρμογή της χαραχθείσας νομισματικής της πολιτικής το 1924, αποδεχόταν μόνο το χρυσό ως μέσο διεκπεραίωσης των διεθνών της συναλλαγών. Αποτέλεσμα η χώρα αυτή μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να κατέχουν το 53% των παγκοσμίων αποθεμάτων χρυσού υπονομεύοντας την ομαλή λειτουργία του κλασσικού κανόνα (Bordo 1993, 28) (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993).

Όπως γίνεται αντιληπτό, η νομισματική πολιτική τέθηκε στην υπηρεσία εθνικών σχεδιασμών διάφορων της διεθνούς νομισματικής σταθερότητας. Η προσέλευση και διατήρηση υψηλών συναλλαγματικών διαθεσίμων και χρυσού, οδήγησε στην παραβίαση και αθέτηση των κανόνων λειτουργίας του συστήματος υπό τον κλασσικό κανόνα. Πέρα από το κερδοσκοπικό παιχνίδι επί νομισμάτων τα οποία εθεωρούντο υπερτιμημένα ή υποτιμημένα, τις ανταγωνιστικές υποτιμήσεις¹³ η προσπάθεια συσσώρευσης χρυσού και συναλλάγματος από τις βιομηχανικές-εξαγωγικές κυρίως χώρες οδήγησε στην υιοθέτηση εξαιρετικά περιοριστικών νομισματικών πολιτικών προκειμένου να αποφευχθούν και οι επονομαζόμενες «*beggar-thy-neighbor devaluations*».¹⁴ Επιπρόσθετα η μη τήρηση των υπόψη κανόνων οδήγησε και σε κρίση ρευστότητας, με δεδομένη την πολιτική διακράτησης σημαντικών αποθεμάτων χρυσού – όπως προαναφέρθηκε - και από τις περιφερειακές χώρες προκειμένου να διατηρήσουν τη μετατρεψιμότητα των εθνικών τους νομισμάτων σε χρυσό (Bordo 1993, 29) (Bordo, *The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal* 1993).

Μετά δε την κρίση του 1929, η πολιτική αυτή συνετέλεσε στη διάχυση και ένταση της παγκόσμιας ύφεσης. Η λειτουργία του μηχανισμού αποκατάστασης της

---

¹³ «...competitive devaluations and speculative flows of hot money...» (Bordo 1993, 30)

¹⁴ Τη δεκαετία του 1920 υποτιμημένα θεωρούταν το δολάριο Ηνωμένων Πολιτειών και το γαλλικό φράγκο (Bordo 1993, 28)

ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών δε μπορούσε να καταστεί αποτελεσματική μέσα σε ένα πλαίσιο συναλλαγματικών ελέγχων, προστατευτισμού και κρατικού παρεμβατισμού. Υπό τον κίνδυνο αναθέρμανσης των πληθωριστικών πιέσεων, οι χώρες με εμπορικά πλεονάσματα και πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών ακολουθούσαν πολιτικές που δεν επέτρεπαν την επέκταση της προσφοράς χρήματος που συνόδευε υπό τον κλασικό κανόνα τις εισροές συναλλάγματος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη η αποκατάσταση της ισορροπίας στους εθνικούς λογαριασμούς των ελλειμματικών χωρών όπως λάμβανε χώρα μέσω «των κανόνων του παιχνιδιού» του παραδοσιακού κανόνα χρυσού. Ο Bordo χαρακτηρίζει το υπόψη πρόβλημα ως ασύμμετρη προσαρμογή μεταξύ ελλειμματικών και πλεονασματικών χωρών (Bordo 1993, 28-30).¹⁵ Ο προστατευτισμός αυτός είχε αρνητική επίπτωση στην προσαρμογή των τιμών – άνοδος ή πτώση αναλόγως του είδους της χώρας πλεονασματικής ή ελλειμματικής – αλλά και στα επίπεδα απασχόλησης. Οι χώρες του συστήματος ενεπλάκησαν σε μία μάχη κατά του πληθωρισμού, με κάθε χώρα να προσπαθεί να μειώσει το εγχώριο επίπεδο τιμών ταχύτερα από τις υπόλοιπες (Bordo, A Retrospective on The Bretton Woods System 1993), (Bordo, A Retrospective on The Bretton Woods System 1993), (Αλογοσκούφης 2012).

Η χρηματιστηριακή κρίση της Νέας Υόρκης τον Οκτώβριο του 1929 και οι αντιπληθωριστικές πολιτικές που την ακολούθησαν, προκάλεσαν αποπληθωρισμό στην Ευρώπη, καθώς η πρόσδεσή τους στο σύστημα χρυσού – συναλλάγματος οδήγησαν στην υπέρμετρη αύξηση των εγχώριων επιτοκίων και την οικονομική ασφυξία με τον περιορισμό της προσφοράς χρήματος και της νομισματικής κυκλοφορίας και όλο αυτό εντός ενός ασταθούς πλαισίου τιμών σε διεθνές επίπεδο (ΤτΕ 1978).

Εξάλλου, η ανάδειξη της Νέας Υόρκης ως οικονομικού, νομισματικού και χρηματοοικονομικού κέντρου παγκοσμίου εμβέλειας, με την ταυτόχρονη υποβάθμιση του Λονδίνου καθώς και η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του δολαρίου συνετέλεσαν στην επιτάχυνση της οικονομικής αποσταθεροποίησης, καθώς τα δύο αυτά χρηματοπιστωτικά κέντρα υπάκουαν σε πολιτικούς σχεδιασμούς, στοχεύσεις και προτεραιότητες που πρακτικά ήταν αδύνατο να

---

¹⁵ «...asymmetric adjustment between deficit and surplus countries...» (Bordo 1993, 28)

συντονιστούν. Εξάλλου δημιουργούταν μεταξύ τους ένας αναπόφευκτος ανταγωνισμός καθόσον όπως ήταν φυσιολογικό το κάθε οικονομικό κέντρο χρησιμοποιούσε πρωτίστως το εγχώριο νόμισμα στις διεθνείς συναλλαγές που διεκπεραίωνε. Τέλος η υποψία και μόνο για πιθανή αποσταθεροποίηση μίας εκ των δύο βασικών παγκόσμιων οικονομιών θα προκαλούσε αναπόφευκτα ροή κεφαλαίων προς το άλλο. Αυτό θα αναδείκνυε αυτόματα τον κίνδυνο μη μετατρεψιμότητας του πρώτου νομίσματος σε χρυσό σε περίπτωση μαζικής αίτησης ρευστοποίησης των απαιτήσεων στο υπόψη νόμισμα. Ο Bordo ονομάζει το υπόψη φαινόμενο «*πρόβλημα εμπιστοσύνης*» (confidence problem) και ήταν αυτό ακριβώς που συνέβη στην περίπτωση της στερλίνας το 1931 και οδήγησε στην αναστολή της μετατρεψιμότητάς της σε χρυσό το Σεπτέμβριο του 1931 (Eichengreen and Temin, *The Gold Standard and the Great Depression* 1997), (Bordo 1993, 29).

Το Σύστημα Κυμαινόμενων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και οι Ζώνες Επιρροής των Νομισμάτων

Το μεσοπολεμικό σύστημα χρυσού – συναλλάγματος πρακτικά κατέρρευσε το Σεπτέμβριο του 1931, με την υποτίμηση της στερλίνας και την αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από το σύστημα. Το 1932 περισσότερες από 35 χώρες εγκατέλειψαν τον κανόνα χρυσού – συναλλάγματος σηματοδοτώντας την απαρχή μιας νέας περιόδου υπό το νομισματικό σύστημα των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η Μ. Βρετανία, οι χώρες της Κοινοπολιτείας, η Ιαπωνία, οι Σκανδιναβικές χώρες και οι χώρες της Λατινικής Αμερικής υιοθέτησαν το νέο νομισματικό σύστημα (Jerry Mushin 2015).

Ταυτόχρονα ένας μεγάλος αριθμός εμπορικών εταίρων της Βρετανίας αποφάσισαν να διατηρήσουν σταθερή τη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματός τους ως προς τη στερλίνα – εντός του νέου νομισματικού συστήματος - και να παρακολουθούν τις διακυμάνσεις της ισοτιμίας της ως προς τα άλλα νομίσματα που παρέμεναν συνδεδεμένα με το χρυσό. Η ομάδα των χωρών αυτών περιελάμβανε τις Βρετανικές αποικίες, τις Σκανδιναβικές χώρες, την Πορτογαλία, την Αίγυπτο, τη Λετονία και την Εσθονία. Έτσι διαμορφώθηκε η «*Ζώνη Επιρροής της Στερλίνας*» (Sterling Area ή Sterling Bloc) (Jerry Mushin 2015).

Το Μάρτιο του 1933, και για μία περίοδο δύο περίπου χρόνων, οι ΗΠΑ άρχισαν να υποτιμούν το δολάριο έναντι του χρυσού.¹⁶ Μία άλλη ομάδα χωρών της Κεντρικής και της Νοτίου Αμερικής ακολούθησαν τις ΗΠΑ στη σταδιακή εγκατάλειψη του κανόνα χρυσού, προσδένοντας τα νομίσματά τους με το δολάριο. Δημιουργήθηκε έτσι η «ζώνη επιρροής του δολαρίου» (dollar area). Εν τω μεταξύ η Γερμανία επέβαλε αυστηρούς συναλλαγματικούς περιορισμούς. Μόνο οι χώρες του Συνασπισμού Χρυσού (Gold Block), δηλαδή το Βέλγιο (ως το 1935), η Γαλλία, η Ολλανδία, η Ιταλία, η Ελβετία και η Πολωνία, συνέχισαν να διατηρούν τα νομίσματά τους συνδεδεμένα με το χρυσό. Ο Συνασπισμός Χρυσού διατηρήθηκε έως το Σεπτέμβριο του 1936, όταν υποτιμήθηκε το γαλλικό φράγκο. Μετά τη διάλυσή του, μόνο το δολάριο παρέμεινε σε σταθερή σχέση με το χρυσό υπό την ισοτιμία των 35 δολαρίων ανά ουγγιά χρυσού (Αλογοσκούφης 2012). Ακολούθησε το οικονομικό χάος που προκάλεσε η έλευση του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι σχεδιασμοί για ένα νέο διεθνές οικονομικό και νομισματικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ

Η Διάσκεψη του Bretton Woods αποτέλεσε αναντίλεκτα την πλέον επιτυχημένη οικονομική διάσκεψη που έλαβε χώρα στο ιστορικό και οικονομικό διηλεκές. Μια από τις κύριες αιτίες την μεγάλης επιτυχίας της αποτέλεσε η πολυετής – τριετής για την ακρίβεια – προετοιμασία της. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα ομάδες εργασίας των οικονομικών επιτελείων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και του Ηνωμένου Βασιλείου αντάλλασαν απόψεις και προσχέδια εγγράφων προκειμένου να σχεδιαστεί μια εφαρμόσιμη τάξη πραγμάτων αναφορικά με το μεταπολεμικό διεθνές οικονομικό και νομισματικό σύστημα (Kirshner 1996, 3).

---

¹⁶ Μετά από μία σειρά από διοικητικές υποτιμήσεις, η τιμή του χρυσού σε δολάρια σταθεροποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1935 στα \$35 ανά ουγγιά. Η τιμή αυτή διατηρήθηκε σταθερή έως την κατάρρευση του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Στην τιμή αυτή, το Federal Reserve αγόραζε και πουλούσε χρυσό. Ουσιαστικά, από το 1934 οι ΗΠΑ επανήλθαν σε ένα σύστημα κανόνα χρυσού. Οι κεντρικές τράπεζες δε των περισσοτέρων χωρών διακρατούσαν αποθέματα σε δολάρια, τα οποία ήταν ευθέως μετατρέψιμα σε χρυσό.

Πέρα όμως από την τριετή προετοιμασία και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ βρετανών και αμερικανών κατά την τριετία 1941-1944 σειρά γεγονότων της περιόδου του μεσοπολέμου δημιούργησαν τις συνθήκες επώασης του Συστήματος Συνθηκών του Bretton Woods. Κοινό σημείο των δύο προσεγγίσεων αποτέλεσε η συναντίληψη περί των πλεονεκτημάτων που παρέχει η εφαρμογή των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και ο τρόπος με τον οποίο αυτό το σύστημα εφαρμόστηκε μεταξύ του 1876 και του 1914 εντός του κλασικού χρυσού κανόνα (gold standard) και των αυτοματοποιημένων διαδικασιών που προέβλεπαν οι πλήρως σεβαστοί και εφαρμοστέοι διεθνώς «κανόνες του παιχνιδιού». Επίσης οι αντιπροσωπείες είχαν πλήρη συνείδηση του γεγονότος πως η αύξηση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας, η έκρηξη του παγκόσμιου εμπορίου, αλλά και οι μεταπολεμικές συνθήκες της οικονομίας τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο δεν θα επέτρεπαν την ομαλή εφαρμογή των κανόνων του κλασικού χρυσού κανόνα (Kirshner 1996, 3-6).

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας έλαβαν υπόψη και μελέτησαν διεξοδικά θεσμικά κείμενα παλαιότερων οικονομικών διασκέψεων όπως αυτής της Γένοβα του 1922, όπου και πρωτοπαρουσιάστηκε η ιδέα του νομισματικού μηχανισμού χρυσού – συναλλάγματος (gold exchange standard) και αφορούσε πρωτίστως τα νομίσματα που στην τότε συγκυρία ήταν μετατρέψιμα σε χρυσό.¹⁷ Η αποτυχία όμως ορθής εφαρμογής του μοντέλου «gold – exchange standard» κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, αποτυπώθηκε και στην υποτίμηση του γαλλικού φράγκου το 1936 και τις παρενέργειες που η συγκεκριμένη ενέργεια προκάλεσε, γεγονός που οδήγησε στη συνομολόγηση της *Τριμερούς Διακήρυξης (Tripartite Declaration)*, σύμφωνα με την οποία οι κυβερνήσεις Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας αναγνώριζαν την αναγκαιότητα συντονισμού των πολιτικών τους αναφορικά με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες σε υπερεθνικό επίπεδο αλλά και της ανάληψης κοινών δράσεων σε περιπτώσεις σοβαρών ανισορροπιών.¹⁸ Συνεπώς η Τριμερής Διακήρυξη μπορεί να θεωρηθεί ως ο προπομπός και πρόγονος μιας πιο συγκροτημένης και συνεκτικής διεθνούς

¹⁷ Η υπόψη αναφορά σκιαγραφούσε την αγγλική στερλίνα και το ρόλο που διαδραμάτιζε εκείνη την εποχή ως το κυρίαρχο νόμισμα διεθνώς.

¹⁸ Το περιεχόμενο της υπόψη συνδιάσκεψης υιοθέτησαν σε δεύτερο χρόνο και οι κυβερνήσεις του Βελγίου, της Ολλανδίας και της Ελβετίας.

συμφωνίας νομισματικής φύσης η οποία αναπόφευκτα θα ακολουθούσε με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Kirshner 1996, 4).¹⁹

Κατά τη διάρκεια του πολέμου ομάδες εργασίας των οικονομικών επιτελείων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και του Ηνωμένου Βασιλείου αντάλλασαν απόψεις και προσχέδια εγγράφων προκειμένου να σχεδιαστεί μια εφαρμόσιμη τάξη πραγμάτων αναφορικά με το μεταπολεμικό διεθνές οικονομικό και νομισματικό σύστημα (Kirshner 1996, 3). Στις 14 Αυγούστου του 1941 συνομολογήθηκε ο επονομαζόμενος *Ατλαντικός Χάρτης «Atlantic Charter»* και στις 23 Φεβρουαρίου του 1942 η Συμφωνία Αμοιβαίας Βοήθειας «*Mutual Aid Agreement»* μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ηνωμένου Βασιλείου, στην οποία και κυρίως στο άρθρο VII η Μεγάλη Βρετανία αποδέχθηκε την εφαρμογή ενός πολυμερούς συστήματος πληρωμών σε παγκόσμιο επίπεδο. Εξασφαλίστηκε η απόλυτη μετατρεψιμότητα της στερλίνας αλλά και η δέσμευση των Ηνωμένων Πολιτειών επί σειράς πολιτικών, όπως η συνέχιση εφαρμογής εκ μέρους τους επεκτατικών οικονομικών πολιτικών πλήρους απασχόλησης. Σε διμερές επίπεδο η Ηνωμένες Πολιτείες δεσμεύτηκαν ως προς τη διατήρηση της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, συνομολόγησαν τη *Συμφωνία Δανεισμού – Εκμίσθωσης «Lend – Lease Agreement»* και υποσχέθηκαν μια άκρως γενναιόδωρη οικονομική αρωγή με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι πως αυτές οι διεθνείς διμερείς συμβάσεις αποτέλεσαν τη βάση των κοινών νομισματικών οραματισμών των δύο χωρών και την αφετηρία των συζητήσεων αλλά και των κοινών προσπαθειών για τη θεσμοθέτηση ενός νέου παγκοσμίου εμβελείας νομισματικού συστήματος (Bordo 1993, 32).

---

¹⁹ Το περιεχόμενο της Τριμερούς Διακήρυξης αποτέλεσε ουσιαστικά έργο και πρωτοβουλία του αμερικανικού οικονομικού επιτελείου. Ο αμερικανός Υπουργός Οικονομικών Henry Morgenthau ανέθεσε σε μια επιτροπή της οποίας προϊστάτο οι οικονομολόγοι Harry Dexter White και Jacob Viner τη μελέτη και ανάλυση των εθνικών λογαριασμών σειράς κρατών και την εκπόνηση προτάσεων για τη σταθεροποίηση του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών. Σημειώνεται πως οι προαναφερθέντες οικονομολόγοι ήταν θερμοί υπέρμαχοι της πλήρους απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου και της εξάλειψης του εμπορικού και προνομιακού προστατευτισμού (Kirshner 1996, 4).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεν απαιτούνται εξειδικευμένες οικονομικές γνώσεις για να γίνει αντιληπτή η οικονομική συγκυρία με το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σε οικουμενικό επίπεδο. Ένα ημισφαίριο του πλανήτη – το ανατολικό - βρίσκεται σε κατάσταση βαθύτατης οικονομικής κρίσης καθόσον το σύνολο των οικονομικών και βιομηχανικών του κέντρων σε Ευρώπη και Ανατολική Ασία έχουν καταστραφεί σε ένα πολύ σημαντικό ποσοστό. Η πολεμική οικονομία αφήνει εμφανέστατο το στίγμα της σε επίπεδο πληθωρισμού ενώ και η απώλεια σε ανθρώπινους πόρους είναι εξαιρετικά σημαντική και θα επηρεάσει καταλυτικά τους μεταπολεμικούς οικονομικούς σχεδιασμούς (Harrison, *The Economics of World War II: An Overview* 1998, 1-10)

	Human assets 1	Physical assets	
		national wealth 2	industry fixed assets 3
Allied powers			
USA	1%	0%	..
UK	1%	5%	..
USSR	18-19%	25%	..
Axis powers			
Germany	9%	..	17%
Italy	1%	..	10%
Japan	6%	25%	34%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ Β' ΠΠ

Πηγή: (World Economic Survey 1942 - 1944, 1945)

Στον παραπάνω Πίνακα παρουσιάζονται ενδεικτικά στοιχεία για τις απώλειες σε ανθρώπινους πόρους και βιομηχανική υποδοχή των κυριοτέρων δυνάμεων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η πλέον λαβωμένη χώρα εμφανίζεται σαφώς να είναι η Σοβιετική Ένωση η οποία αν και μεταξύ των νικητών απώλεσε άνω του 25% του προπολεμικού εθνικού της πλούτου. Αξίζει να σημειωθεί το σχετικά μικρό ποσοστό καταστροφής της γερμανικής βιομηχανικής υποδομής γεγονός που επίσης θα ληφθεί πολύ σοβαρά υπόψη στους μεταπολεμικούς οικονομικούς σχεδιασμούς κυρίως των Ηνωμένων Πολιτειών (World Economic Survey 1942 -

1944, 1945),(Harrison, The Economics of World War II:An Overview 1998, 1-10), (Bordo, The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992).

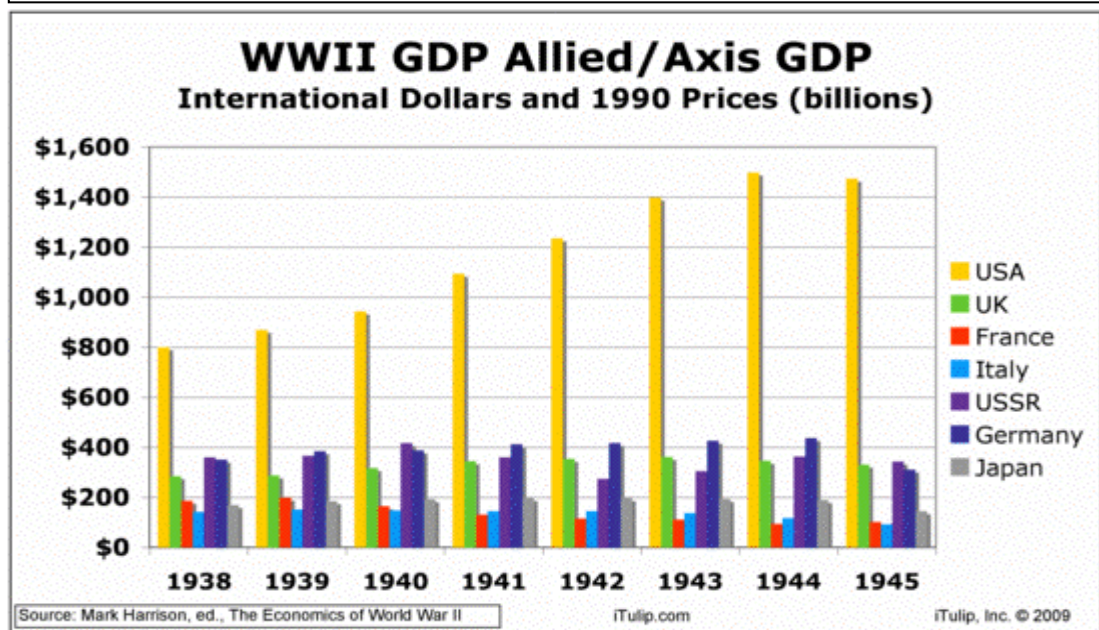
Το χρέος των συμμαχικών κρατών έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών κυρίως, έχει εκτοξευτεί σε δυσθεόρατα ύψη που καθιστούν την αποπληρωμή του προβληματική. Αυτή η πραγματικότητα σε συνδυασμό με τον υψηλό πληθωρισμό καθιστούν και την διεκπεραίωση των διεθνών συναλλαγών εξαιρετικά δύσκολη. Ποιο θα είναι πλέον το νέο αποθεματικό νόμισμα αλλά και το νόμισμα εκκαθάρισης διεθνών πληρωμών; Κανένα από τα νομίσματα των συμμαχικών κρατών δεν μπορούσε να θεωρηθεί αξιόπιστο μέσο διεθνών συναλλαγών στη συγκυρία. Είχε δηλαδή απολεσθεί η μετατρεψιμότητά τους γεγονός που σε συνδυασμό με την απόλυτη έλλειψη ρευστότητας – λόγω και των υψηλών χρεών και των πολιτικών που έπρεπε να ακολουθηθούν για την εξυπηρέτησή τους – οδηγούσε απαρέγκλιτα σε συνθήκες βαθύτατης οικονομικής ύφεσης (Reinhart and Sbrancia 2015), (World Economic Survey 1942 - 1944, 1945).

Η Οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών στα Τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Οι Ηνωμένες Πολιτείες εξέρχονται από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως η πλέον ισχυρή δύναμη στον πλανήτη. Τόσο σε οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο. Με σχεδόν πλήρη απασχόληση, εκρηκτική αύξηση του ΑΕΠ, μηδενική φθορά στην υποδομή της χώρας και ένα νόμισμα το οποίο θεωρείται ως το μόνο αξιόπιστο μέσο διεκπεραίωσης οικονομικών συναλλαγών σε διεθνές επίπεδο. Η ευκαιρία που διδόταν στη χώρα ήταν πρωτοφανής για τα αμερικανικά ιστορικά χρονικά. Για πρώτη φορά η οικονομική της πρωτοκαθεδρία αγγίζει τα όρια του απόλυτου ηγεμονισμού. Συνεπώς η δημιουργία ενός παγκόσμιου οικονομικού και νομισματικού συστήματος το οποίο θα εξυπηρετεί πρωτίστως τις αμερικανικές στοχεύσεις μπορούσε να αποτελέσει πλέον τον κύριο στόχο της μεταπολεμικής εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής των ΗΠΑ (Bordo, The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992),(Progner 2009, 3-8).

Η συγκριτική σχέση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος των μεγάλων δυνάμεων της εποχής δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης επί του προκειμένου. Ήδη πριν την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το μέγεθος της αμερικανικής οικονομίας – με όρους ΑΕΠ - την καθιστούν ως την ατμομηχανή της παγκόσμιας οικονομίας. Στον Πίνακα αναγράφονται τα ποσά του αντιστοιχούν στο ΑΕΠ των κυριοτέρων οικονομικών δυνάμεων της εποχής (Harrison, *The Economics of World War II: An Overview* 1998).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΕΠ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ 1938 - 1945

Είναι χαρακτηριστική η δυναμική της αμερικανικής οικονομίας η οποία την περίοδο του πολέμου σχεδόν διπλασίασε το ΑΕΠ της. Εδώ ακριβώς προκύπτει και η

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΤΩΝ ΗΠΑ

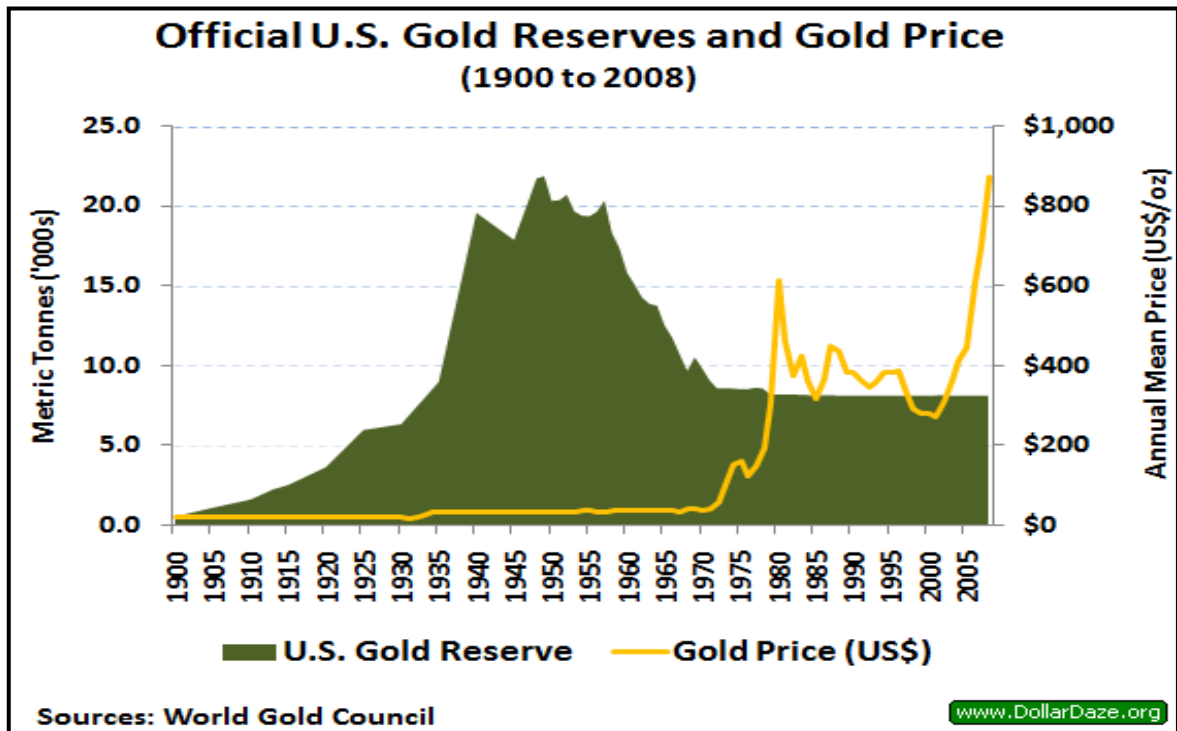
τεράστια διαφορά μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των λοιπών χωρών που ενεπλάκησαν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η πολεμική οικονομία λειτούργησε «ευεργετικά» για την αμερικανική ανάπτυξη η οποία βασίστηκε πρωτίστως στην κατακόρυφη αύξηση των αμυντικών της δαπανών. Μεταξύ του 1940 και του 1944 παρατηρείται μια κατακόρυφη αύξηση των υπόψη δαπανών προσεγγίζοντας το 1944 το 45% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Ο Mearsheimer κοστολογεί τις αμερικανικές αμυντικές δαπάνες μεταξύ 1941 και 1944 στα 306 δισεκατομμύρια δολάρια ήτοι τρεις φορές το ΑΕΠ της χώρας το 1940 (Mearsheimer 2006, 139-140).²⁰

Το γεγονός αυτό συνοδεύτηκε με την τεράστια αύξηση των αποθεμάτων χρυσού της χώρας. Αν και οι εκτιμήσεις διαφέρουν σημαντικά ως προς το συνολικό ποσοστό της αμερικανικής διακράτησης ως προς την αντίστοιχη παγκόσμια ο Πίνακας που ακολουθεί δίνει μία εικόνα του συγκεκριμένου οικονομικού δείκτη (World Economic Survey 1942 - 1944, 1945) , (Tassava 2008).

---

²⁰ Ο ίδιος συγγραφέας ελλείψει αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για την υπόψη εποχή προβαίνει σε μία πρωτότυπη παραμετροποίηση και μέθοδο υπολογισμού της οικονομικής ισχύος τόσο των ΗΠΑ όσο και των λοιπών χωρών. «... ο πλούτος εδώ είναι ένας ξεκάθαρος συνθετικός δείκτης ο οποίος αποδίδει ίσο βάρος στην παραγωγή σιδήρου/χάλυβα και στην ενεργειακή κατανάλωση... ». Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει οι Ηνωμένες Πολιτείες το 1944 καταλαμβάνουν συνολικά το 63% του συγκεκριμένου συνθετικού δείκτη. Με τον αυτό τρόπο μέτρησης του πλούτου η συγκριτική σχέση μεταξύ των δύο εν δυνάμει υπερδυνάμεων είναι 1/6 περίπου (Mearsheimer 2006, 158,162,163).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: ΤΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΧΡΥΣΟΥ ΤΩΝ ΗΠΑ

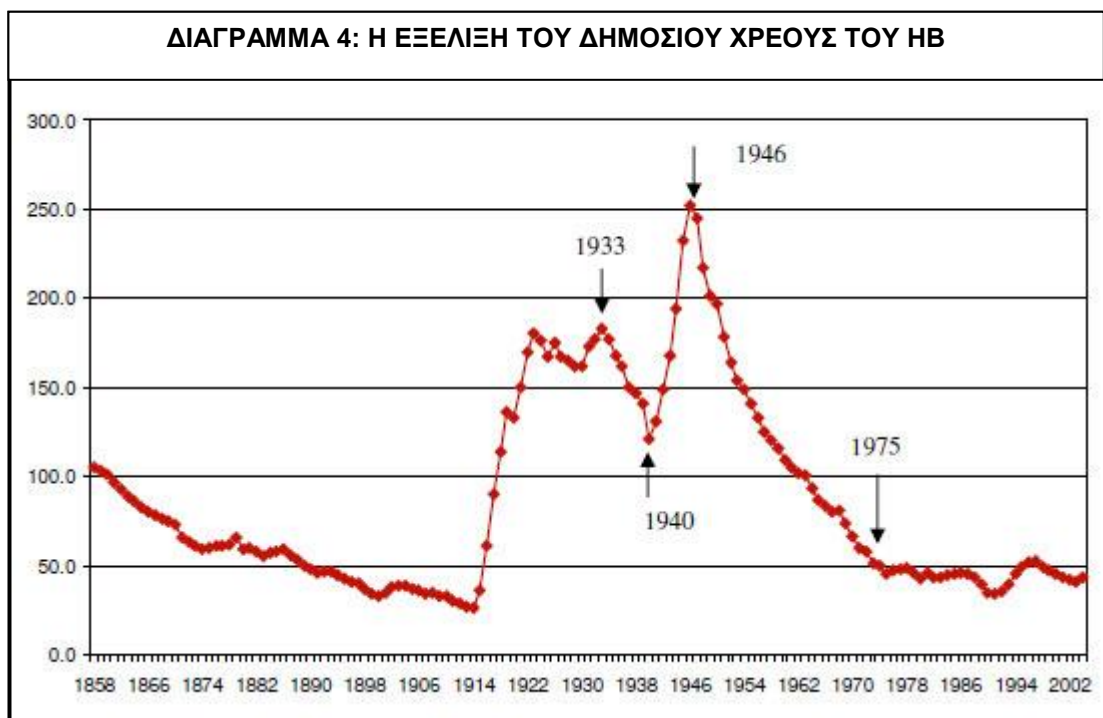

Είναι επίσης σαφές πως αποτυπώνει την απαρχή της αμερικανικής οικονομικής έκρηξης στο δεύτερο τρίτο του 20^{ου} αιώνα που ουσιαστικά αποτελεί και το κύριο πραγματευτικό αντικείμενο της παρούσας προσπάθειας (Green 1999).

Η Βρετανική Οικονομία στα Τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Η βρετανική κυβέρνηση είχε πλήρη επίγνωση της οικονομικής κατάστασης που καλούντο να διαχειριστεί με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τεράστιο έλλειμμα στο εμπορικό της ισοζύγιο κυρίως έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΤΟΥ ΗΒ

Αμερικής και των χωρών – μελών της Ζώνης της Στερλίνας και παντελώς κατεστραμμένη υποδομή στη μητροπολιτική επικράτεια (Bordo 1993, 31). Με όρους εθνικού προϊόντος η βρετανική οικονομία απώλεσε κατά τη διάρκεια του Πολέμου το 25% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος της επιστρέφοντας στα επίπεδα προ της έναρξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Kirshner 1996, 70-72). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική εκτίναξη του δημοσίου χρέους της χώρας.

Πηγή: (Schenk, *The Decline of Sterling Managing the Retreat of an International Currency, 1945–1992* 2013)

Η κατάσταση επιδεινώθηκε δραματικά με την εμπλοκή της χώρας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1945 το βρετανικό δημόσιο χρέος προσέγγισε το αστρονομικό ποσοστό του 230% ως προς το ΑΕΠ. Ο Πίνακας αποτυπώνει την εκτίναξη του ήδη από το 1941. Μόνο για το πρώτο έτος του Πολέμου και μόνο το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών υπολογίστηκε στο ποσό των 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Και φυσικά τα ελλείμματα αυτά επιβάρυναν το χρέος της χώρας. Συνεπώς το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών καθώς και ο τρόπος με τον οποίον θα λάμβανε χώρα η χρηματοδότησή του έπρεπε να αντιμετωπιστεί (Kirshner 1996).

Τα περιορισμένα δολαριακά συναλλαγματικά αποθέματα καθώς και τα αποθέματά της σε χρυσό τα οποία μόλις και μετά βίας ξεπερνούσαν σε αξία τα \$2,5 δισεκατομμύρια δολάρια, αδυνατούσαν να καλύψουν το σύνολο των απαιτήσεων (liabilities) των χωρών της Ζώνης της Στερλίνας (Sterling Block). Σε περίπτωση αίτησης ρευστοποίησης των διακρατούμενων χρεογράφων σε βρετανικό νόμισμα εκ μέρους των χωρών αυτών η βρετανική οικονομία θα κατέρρεε. Η αύξηση των τιμών των ραγδαία αυξανόμενων εισαγόμενων προϊόντων δυσχέραινε ακόμη περισσότερο τους βρετανικούς σχεδιασμούς ενώ το γεγονός πως η κύρια πηγή και προμηθεύτρια χώρα ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες καθιστούσε το πρόβλημα του χαμηλού των συναλλαγματικών αποθεμάτων σε δολάρια ακόμα πιο οξύ καθόσον το διμερές έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο ήταν αδύνατο να καλυφθεί είτε από το μικρό όγκο εξαγωγών της προς τον υπερατλαντικό εταίρο είτε από τις εμπορικές συναλλαγές με τρίτε χώρες. Και αυτό γιατί οι όποιες συναλλαγές με αυτές τις χώρες οι οποίες σημειωτέον στην πλειοψηφία τους ήταν μέλη της Ζώνης της στερλίνας ελάχιστα συνεισέφεραν σε δολαριακά συναλλαγματικά αποθέματα (Kirshner 1996, 70-73).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΕΘΗΚΑΝ ΥΠΟ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

Μετά την κατάρρευση του χρυσού κανόνα και τις συνακόλουθες επιπτώσεις που είχαν οι χωρίς συντονισμό εθνικές νομισματικές πολιτικές, οι κυβερνήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και της Μεγάλης Βρετανίας εξέφρασαν τη βούληση να προβούν στη διαμόρφωση ενός διεθνούς νομισματικού συστήματος το οποίο θα εξασφάλιζε τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, πολυμερισμό στα συστήματα διεθνών πληρωμών καθώς και πλήρη απασχόληση όπως προαναφέρθηκε. Η πρόθεση των δύο κυβερνήσεων εκφράστηκε πρακτικά μέσα από την εκπόνηση σχεδίων σχετικά με τη λειτουργία του διεθνούς οικονομικού και νομισματικού συστήματος. Ωστόσο, πέρα από τους κοινούς προβληματισμούς και την συμφωνία ως προς δομικές αρχές του νέου καθεστώτος, οι δύο Κυβερνήσεις έθεταν διαφορετικούς επί το πρακτέο σχεδιασμούς και προτεραιότητες. Αφενός οι Ηνωμένες Πολιτείες εξέρχονταν από τον Πόλεμο ως η μοναδική ίσως πιστώτρια χώρα. Αντιθέτως, το Ηνωμένο Βασίλειο αποχαιρευόσε την εμπόλεμη περίοδο με ένα δυσβάστακτο δημόσιο χρέος όπως έχει ήδη επισημανθεί (Bordo 1993, 31).

Η βρετανική κυβέρνηση κατά συνέπεια ανησυχούσε για τα συντριπτικά εμπορικά πλεονάσματα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, γεγονός που γεννούσε αναπόδραστα συνθήκες ύφεσης για τις λοιπές οικονομίες του πλανήτη. Δημιουργούταν επιπλέον οι προϋποθέσεις για την ραγδαία αύξηση της ζήτησης του αμερικανικού δολαρίου σε συνδυασμό με τη δυνητική περιορισμένη προσφορά του (Bank_of_Greece 2010). Επιπρόσθετα η Μεγάλη Βρετανία επιζητούσε τη διασφάλιση της από δυνητικές υφεσιακές πολιτικές των Ηνωμένων Πολιτειών όπως αυτών που υιοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν τη δεκαετία του 1930. Επιζητούσαν τη δυνατότητα εφαρμογής πολιτικών πλήρους απασχόλησης, χρηματοδότησης των ελλειμματικών εθνικών λογαριασμών, τη διατήρηση της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών, την αμερικανική βοήθεια για την ανοικοδόμηση της χώρας (wartime reconstruction) και τη διευθέτηση των απαιτήσεων πληρωμών σε βρετανική στερλίνα (Bordo 1993, 31-32).

Η αμερικανικές στοχεύσεις ήταν αρκετά διαφορετικές. Η Διοίκηση Roosevelt (Roosevelt Administration) στόχευε πρωτίστως στην εξάλειψη της εμπορικής

ρήτρας του πλέον ευνοούμενου κράτους για το Ηνωμένο Βασίλειο εντός της Βρετανικής Κοινοπολιτείας καθώς και την εξάλειψη των συναλλαγματικών ελέγχων εκ μέρους της βρετανικής πλευράς. Επιπρόσθετα η κατάργηση των Συμφωνιών της Ottawa του 1931, περί ειδικού εμπορικού καθεστώτος στα πλαίσια της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και Κοινοπολιτείας καθώς και του συστήματος διεκπεραίωσης διμερών πληρωμών. Η θεσμοθέτηση ενός πολυμερούς συστήματος πληρωμών στηριζόμενο στην πλήρη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων αποτελούσε τη λύδια λίθο των αμερικανικών επιδιώξεων (Bordo 1993, 31-32), (Neill 2008).

Το βρετανικό σχέδιο συνετάχθη από το διακεκριμένο οικονομολόγο και τότε σύμβουλο του Βρετανικού Υπουργείου Οικονομικών (British Treasury) John Maynard Keynes, ενώ το αντίστοιχα των Ηνωμένων Πολιτειών από τον υφυπουργό του αντίστοιχου αμερικανικού. Τα δύο σχέδια αν και ανταποκρίνονταν στις αυτές στοχεύσεις είχαν σοβαρές διαφορές ως προς τις προβλέψεις τους αναφορικά με τις σχεδιαζόμενες πολιτικές. Ακολούθησαν σκληρές διαπραγματεύσεις επί των δύο προτάσεων, με συνεχείς αναθεωρήσεις, επανυποβολές, αντεγκλήσεις και φυσικά συμβιβασμούς. Τα τελικά προσχέδια των δύο πλευρών τελικά δημοσιεύτηκαν το 1943 (Bordo 1993, 32), (Neill 2008).

Το Προσχέδιο του John Maynard Keynes «*The Keynes Memorandum 1943*»

Η βρετανική επιχειρηματολογία εστίασε – όπως ήταν φυσιολογικό και αναμενόμενο – στην αντιμετώπιση του προβλήματος των ελλειμματικών ισοζυγίων πληρωμών και του τρόπου διεκπεραίωσης των αντίστοιχων πληρωμών. Μπορεί να ενστερνιζόταν την άποψη περί άρσης του προστατευτισμού ως προς το διεθνές εμπόριο αποδεχόμενη τα πλεονεκτήματα της απελευθέρωσής του. Αυτά ακριβώς τα πλεονεκτήματα άλλωστε απόλαυσε η βρετανική οικονομία κατά την περίοδο εφαρμογής του χρυσού κανόνα. Μπορεί να συμφωνούσε με την αμερικανική άποψη περί των δυσχερειών που προκαλούσαν οι μονομερείς ανταγωνιστικές νομισματικές υποτιμήσεις και το σύστημα των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών και πως ο εμπορικός προστατευτισμός του μεσοπολέμου οδήγησε στην άνοδο των εθνικών ανταγωνισμών και του εθνικισμού οδηγώντας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ωστόσο η οικονομική συγκυρία ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για το Ηνωμένο Βασίλειο. Χωρίς την οικονομική και παραγωγική βάση που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις μιας άμεσης απελευθέρωσης του διεθνούς

εμπορίου πρωτίστως εντός της Ζώνης της Στερλίνας, η βρετανική οικονομία ήταν εξαιρετικά ασθενική για να αντιμετωπίσει την επικείμενη απελευθέρωση των διεθνών συναλλαγών (Kirshner 1996, 71).

Επομένως η πρόταση του Keynes εστίασε στην ενθάρρυνση και μεγέθυνση του όγκου της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας μέσω θεσμοθετημένων προβλέψεων που θα εξασφάλιζαν τη συνεχή ρευστότητα σε διεθνές επίπεδο. Πρόκρινε τη δημιουργία ενός εξαιρετικά μεγάλου ποσού συναλλαγματικών διαθεσίμων τα οποία θα χρησιμοποιούντο προκειμένου να θωρακιστούν οι επί μέρους εθνικές οικονομίες σε περίπτωση σοβαρών διεθνών οικονομικών κλυδωνισμών (Bordo 1993, 32). Το σχέδιο του Keynes εδράζονταν στην ιδέα της δημιουργίας ενός διεθνούς οικονομικού οργανισμού της Διεθνούς Ένωσης Εκκαθαρίσεων (International Clearing Union) η δομή και λειτουργία της οποίας θα προσομοίαζε σε αυτή μιας Κεντρικής Τράπεζας. Η International Clearing Union θα λειτουργούσε ως η υπερεθνική κεντρική τράπεζα, θα είχε το εκδοτικό προνόμιο ενός νομίσματος, του επονομαζόμενου bancor, η αξία του οποίου θα καθοριζόταν με βάση το χρυσό. Τα εθνικά κράτη ακολούθως θα καθόριζαν σταθερές ισοτιμίες των νομισμάτων τους έναντι του νεοεισαγώμενου νομίσματος. Ακολούθως θα δημιουργούνταν εθνικοί λογαριασμού στην υπόψη υπερεθνική τράπεζα προκειμένου να λαμβάνουν χώρα οι εκκαθαρίσεις των διεθνών εμπορικών πληρωμών. Οι χώρες με πλεόνασμα στο ισοζύγιο πληρωμών τους θα ελάμβαναν ένα επιτόκιο για το ποσό που αντιστοιχούσε στο υπόψη εμπορικό πλεόνασμα, σε αντίθεση με τις ελλειμματικές χώρες οι οποίες θα χρεώνονταν με κάποιο επιτόκιο για το ποσό που αντιστοιχούσε στο εν λόγω έλλειμμα. Το σχέδιο του Keynes περιείχε επίσης πρόβλεψη επαναπροσδιορισμού της καθορισμένης ισοτιμίας των νομισμάτων, πρόνοια επιβολής συναλλαγματικών και εμπορικών φραγμών από τα κράτη – μέλη της Ένωσης, προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης εθνική απασχόληση, καθώς και εκτεταμένη δυνατότητα χρηματοδοτικής πίστωσης των εμπορικών ελλειμμάτων. Το ποσό που απαιτείτο προκειμένου να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη ρευστότητα για τη λειτουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος - σύμφωνα με τους βρετανικούς σχεδιασμούς - ανερχόταν στο ποσό

των 23 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Neill 2008), (Bordo, *The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview* 1992).²¹

Το βρετανικό σχέδιο περιελάμβανε επίσης ειδικές ρήτρες τόσο για τις ελλειμματικές όσο και για τις πλεονασματικές χώρες. Οι πρώτες σε περίπτωση συνεχών και διαδοχικών εξασκήσεων του δικαιώματος χρήσης των αποθεματικών της Ένωσης θα υπόκειντο στη βάση της υποτίμησης του εθνικού και στην επιβολή ελέγχων στη διακίνηση κεφαλαίων. Από την άλλη οι πλεονασματικές χώρες θα καλούντο να λάβουν μέτρα ανατίμησης των εθνικών τους νομισμάτων, υποχρεωτικής μείωσης των επιβαλλομένων δασμών, μέτρα πιστωτικής για την επέκταση σε διεθνές επίπεδο και μέτρα αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας και προσφοράς χρήματος σε εθνικό. Τέλος το προσχέδιο της βρετανικής αντιπροσωπείας προέβλεπε την επιβολή μόνιμων κεφαλαιακών ελέγχων προκειμένου να αποφευχθούν κερδοσκοπικές ενέργειες εναντίον των θεσμοθετημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών (Bordo 1993, 32-33).²²

Οι Σχεδιασμοί του Harry Dexter White «*The White Memorandum 1943*»

Οι αμερικανικοί σχεδιασμοί είχαν ως πρώτιστο στόχο την παροχέτευση στις διεθνείς αγορές της τεράστιας και ραγδαία αυξανόμενης εγχώριας βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής. Συνεπώς η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και η άρση των διακρίσεων ιδιαίτερα στην αχανή γεωγραφικά και πληθυσμιακά Ζώνη της Στερλίνας αποτέλεσε την απόλυτη πολιτική και οικονομική προτεραιότητα. Η υπόψη πολιτική βούληση— όπως προαναφέρθηκε - αποτυπώθηκε αρκετά πριν τη Διάσκεψη του Bretton Woods και ειδικότερα στη Συμφωνία Εκμίσθωσης – Δανεισμού (Lend-Lease) του 1942. Στο Άρθρο VII της επονομαζόμενης Συμφωνίας Αμοιβαίας Βοήθειας (Mutual Aid Agreement) συνομολογήθηκε η κατάργηση όλων των μορφών εμπορικών διακρίσεων συμπεριλαμβανομένης και της προνομιακής μεταχείρισης των βρετανικών προϊόντων εντός της Αυτοκρατορίας και της Κοινοπολιτείας, της επιβολής ποσόστωσης, περιορισμών ή και απαγόρευσης των εισαγωγών, καθώς και οι έλεγχοι επί των ροών κεφαλαίων και συναλλάγματος (Kirshner 1996, 72).

²¹ Διαφορετικές εκτιμήσεις ανάγουν το ποσό της διαθέσιμης ρευστότητας στο ποσό των 25 έως 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Bordo 1993, 33).

²² Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την πρόταση του John Maynard Keynes βλέπε (Moggridge 1968)

Το σχέδιο των αμερικανών προέκρινε την άρση του προστατευτισμού, την απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου εντός ενός νομισματικού πλαισίου διευθυνόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών, εποπτευόμενο από έναν διεθνή οικονομικό οργανισμό με αυξημένες αρμοδιότητες και δυνατότητα επιβολής ή έγκρισης των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Το Ταμείο Σταθεροποίησης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Stabilisation Fund) – όπως θα αποκαλείτο – θα δημιουργούνταν από τις εισφορές (quota) των κρατών – μελών του. Οι νομισματικές ισοτιμίες θα καθοριζόταν βάσει μιας νομισματικής μονάδας, της επονομαζόμενης unitas, η αξία της οποίας θα αποτιμάτο σε δολάρια Ηνωμένων Πολιτειών και θα αντιστοιχούσε σε συγκεκριμένη ποσότητα χρυσού. Οι ελλειμματικές χώρες στην αμερικανική υπόθεση εργασίας θα έπρεπε να πωλήσουν το νόμισμά τους και να αγοράσουν συνάλλαγμα προκειμένου να χρηματοδοτηθούν οι διεθνείς τους πληρωμές. Οι αλλαγές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες θα ήταν εφικτές μόνο με τη σύμφωνη γνώμη του υπό διαμόρφωση θεσμού και μόνο σε περίπτωση θεμελιακής ανισορροπίας (fundamental disequilibrium) του ισοζυγίου πληρωμών μιας χώρας, όρος ο οποίος ποτέ δεν αποσαφηνίστηκε με ακρίβεια (Bordo, A Retrospective on The Bretton Woods System 1993).

Η αμερικανική αντιπροσωπεία αντιτάχθηκε στη βρετανική πρόταση με το επιχείρημα πως ο εν λόγω σχεδιασμός περί άενης χρηματοδότησης των ελλειμματικών κρατών δημιουργούσε απαράδεκτες και μη αποδεκτές απαιτήσεις σε βάρος των αντίστοιχων πλεονασματικών «... *Involving unlimited liability for potential creditors ...*»²³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Η ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΚΑΙ Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ

Η βρετανική και η αμερικανική πρόταση τέθηκαν στη βάση της σκληρής διαπραγμάτευσης μεταξύ των ετών 1943 και 1944. Μετά την ολοκλήρωση και αυτής της φάσης των διαπραγματεύσεων δημοσιεύτηκε το τελικό σχέδιο της διεθνούς συνθήκης που επρόκειτο να κατατεθεί στη διεθνή οικονομική διάσκεψη του Bretton Woods του New Hampshire των Ηνωμένων, τον Ιούλιο του 1944. Στη «*Κοινή Διακοίνωση των Ειδικών αναφορικά με τη Θεσμοθέτηση ενός Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου*» («*The Joint Statement by Experts on the Establishment of*

²³ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την πρόταση του Harry Dexter White (Oliver 1975)

an International Monetary Fund») εν όψει του τερματισμού του πολέμου, 44 έθνη ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση των Ηνωμένων Πολιτειών και συμφώνησαν στις βασικές αρχές ενός νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος, προκειμένου – σύμφωνα με τις στοχεύσεις της Διάσκεψης - να αποφευχθούν οι αποτυχίες της περιόδου του μεσοπολέμου. Στα πλαίσια της Διάσκεψης αυτής συμφωνήθηκε η ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου²⁴ και της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης. Πρόκειται για μία από τις σπάνιες περιπτώσεις επιτυχίας μίας διεθνούς νομισματικής διάσκεψης, κυρίως λόγω του μεγάλου ειδικού βάρους των ΗΠΑ που επέβαλαν τις απόψεις τους. Ανάλογες νομισματικές διασκέψεις στην περίοδο του μεσοπολέμου δεν είχαν την ίδια θεσμική αλλά και πρακτική επιτυχία λόγω της μεγαλύτερης ασυμμετρίας του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος, καθώς τόσο το δολάριο και η στερλίνα, αλλά και το γαλλικό φράγκο σε μικρότερο βέβαια βαθμό αποτελούσαν διεθνή αποθεματικά νομίσματα. Οι διαφωνίες μεταξύ των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών των τριών αυτών χωρών, ΗΠΑ, Βρετανίας και Γαλλίας, συχνά οδηγούσαν τις διασκέψεις του μεσοπολέμου σε αδιέξοδα ή συμφωνίες που ποτέ δεν εφαρμόστηκαν (Ghizoni 2013), (Blackden 2011), (Αλογοσκούφης 2012).

Το Νέο Διεθνές Νομισματικό Καθεστώς

Αυτό που προέκυψε από τις συμφωνίες του Bretton Woods ήταν η δημιουργία ενός συστήματος σταθερών αλλά προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών, βασισμένου στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος και συγκεκριμένα του δολαρίου. Το σύστημα ήταν επί της ουσίας ένας κανόνας χρυσού-δολαρίου, αφού οι ισοτιμίες των νομισμάτων καθορίζονταν σε σχέση είτε με το χρυσό, είτε με το δολάριο και οι κεντρικές τράπεζες έπρεπε να διατηρούν αποθέματα είτε σε δολάρια, είτε σε χρυσό προκειμένου να εκκαθαρίζουν τις διεθνείς τους συναλλαγές. Οι χώρες που είχαν ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους, είχαν τη δυνατότητα δανεισμού από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), έτσι ώστε να υποβοηθείται η διατήρηση των σταθερών ισοτιμιών. Το ΔΝΤ είχε ακόμη ως στόχο να βοηθήσει στην προοδευτική κατάργηση των συναλλαγματικών περιορισμών, ώστε να προωθηθούν οι διεθνείς εμπορικές συναλλαγές (Bordo, The Bretton

²⁴ Αποτελεί άξιο λόγου το γεγονός πως το «*The Joint Statement by Experts on the Establishment of an International Monetary Fund*» αποτελεί ουσιαστικά το περιεχόμενο των άρθρων της Συμφωνίας που αναφέρονται στη θεσμοθέτηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Bordo 1993, 32).

Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992),(Schiffers 2008).

Ακόμη σημαντικότερη, όμως, ήταν η πρόβλεψη της δυνατότητας εφάπαξ αναπροσαρμογής των ισοτιμιών, σε περιπτώσεις «θεμελιώδους ανισορροπίας» (fundamental disequilibrium) στο ισοζύγιο πληρωμών όπως προαναφέρθηκε. Τέτοια πρόβλεψη δεν υπήρχε στο σύστημα του κανόνα χρυσού. Οι διάφορες χώρες που μετείχαν στο σύστημα, είχαν τη δυνατότητα να προχωρούν σε αναπροσαρμογή - κυρίως υποτίμηση αλλά και υπερτίμηση - των ισοτιμιών των νομισμάτων τους σε περιπτώσεις «θεμελιώδους ανισορροπίας», ειδοποιώντας το ΔΝΤ. Η ειδοποίηση αυτή είχε τη μορφή αίτησης, αν και στην πραγματικότητα η απόφαση για αναπροσαρμογή της ισοτιμίας ήταν εθνική απόφαση. Η δυνατότητα αναπροσαρμογής των ισοτιμιών χρησίμευε ως βαλβίδα ασφαλείας για το σύστημα, καθώς απέτρεπε τη συσσώρευση μεγάλων ανισορροπιών. Χρησιμοποιήθηκε δε ευρύτατα ακόμη και από μεγάλες οικονομίες, όπως της Γερμανία, της Βρετανίας και της Γαλλία, σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του συστήματος (Αλογοσκούφης 2012).²⁵

Η τελική συμφωνία στο Bretton Woods αποτέλεσε έναν συγκερασμό, ένα μάλγαμα των δύο αμερικανικών και βρετανικών προτάσεων με εμφανή όμως την κλίση της πλάστιγγας προς την πλευρά των αμερικανικών. Οι βρετανοί αποδέχτηκαν την απόρριψη δημιουργίας της International Clearance Union και συμβιβάστηκαν με το δραστικό περιορισμό των κονδυλίων για τη ρευστότητα από τα 23 στα 8,8 δισεκατομμύρια δολάρια ποσό που βρισκόταν πολύ πιο κοντά στην αμερικανική πρόταση των 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η αμερικανική αντιπροσωπεία με διστακτικότητα αποδέχτηκε τη ρύθμιση περί της δυνατότητας επιβολής προστατευτικών ρυθμίσεων εθνικού χαρακτήρα (εμπορικοί φραγμοί, συναλλαγματικοί έλεγχοι), ενώ τελικώς έγινε αποδεκτή η αμερικανική πρόταση περί δημιουργίας συγκεκριμένων διεθνών οικονομικών οργανισμών.

---

²⁵ Σημειώνεται για ακόμη μια φορά πως ο όρος «θεμελιώδης ανισορροπία» δεν οριζόταν ρητά, κάτι που άφηνε σημαντική διακριτική ευχέρεια ερμηνείας του όρου τόσο στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, όσο και στις επί μέρους χώρες.

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Το Σύστημα Συμφωνιών του Bretton Woods συνοδεύτηκε από τη θέσπιση σειράς διεθνών οικονομικών οργανισμών, οι οποίοι – με τις όποιες τροποποιήσεις στο καταστατικό τους ή μετεξελίξεις τους – υφίστανται έως τις μέρες μας. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο η Διεθνής Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης και η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, αποτέλεσαν τα συνακόλουθα θεσμικά εργαλεία για την ομαλή λειτουργία του νέου – διευθυνόμενης φύσης και μορφής – οικονομικού και νομισματικού συστήματος.²⁶

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund)

Το καταστατικό λειτουργίας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου αναφέρει γλαφυρά το σκοπό δημιουργίας και λειτουργίας του. Συγκεκριμένα «..Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο λειτουργεί για την ενίσχυση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας, τη διασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας, τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου, την προώθηση υψηλών ποσοστών απασχόλησης και σταθερής οικονομικής ανάπτυξης και τη μείωση της φτώχειας σε ολόκληρο τον κόσμο. Το ΔΝΤ ιδρύθηκε το 1945, κυβερνάται και ελέγχεται από τις 186 κυβερνήσεις των κρατών-μελών, τα οποία προέρχονται σχεδόν από κάθε άκρη της γης....» (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο 2010).

Οι αρμοδιότητες και οι Στόχοι του ΔΝΤ

Η κύρια επιδίωξη του ΔΝΤ είναι να διασφαλίσει τη σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος, του συστήματος ισοτιμιών συναλλάγματος και διεθνών πληρωμών που επιτρέπουν στα κράτη (και στους πολίτες τους) να αγοράζουν το ένα από το άλλο αγαθά και υπηρεσίες. Το σύστημα αυτό είναι σημαντικό για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, αυξάνοντας το βιοτικό επίπεδο και περιορίζοντας τη φτώχεια. Μετά την κρίση, το Ταμείο διασαφηνίζει και ανανεώνει την εντολή του να καλύψει όλο το εύρος των πολιτικών του μακροοικονομικού και χρηματοοικονομικού τομέα που διέπουν τη διεθνή σταθερότητα (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο 2010).

²⁶ Λόγω του περιορισμένου ρόλου που διαδραμάτισε η Διεθνής Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της κυρίως στον μετέπειτα ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο η ανάλυση δε θα συμπεριλάβει τον υπόψη θεσμό.

Ως κύριοι στόχοι του ΔΝΤ όπως αναγράφονται στο Άρθρο Ι της Συμφωνίας προσδιορίζονται η προώθηση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας, η διευκόλυνση της επέκτασης και της ισορροπημένης ανάπτυξης του διεθνούς εμπορίου, η προώθηση συναλλαγματικής σταθερότητας, η στήριξη της καθιέρωσης ενός πολύπλευρου συστήματος πληρωμών και διαθεσιμότητα πόρων (με κατάλληλες εγγυήσεις διασφάλισης) σε μέλη που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ισοζυγίου πληρωμών (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο 2010).

Διακυβέρνηση και οργάνωση

Το ΔΝΤ υπόκειται στον έλεγχο των κυβερνήσεων των κρατών-μελών του. Στην κορυφή της οργανωτικής δομής του βρίσκεται το Συμβούλιο των Διοικητών, που απαρτίζεται από έναν Διοικητή από κάθε κράτος-μέλος. Όλοι οι Διοικητές συνεδριάζουν μία φορά ετησίως στις Ετήσιες Συνελεύσεις του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Είκοσι τέσσερις από τους Διοικητές συμμετέχουν στη Διεθνή Νομισματική και Οικονομική Επιτροπή (ΔΝΟΕ) και συνεδριάζουν τουλάχιστον δύο φορές ετησίως. Οι καθημερινές εργασίες του ΔΝΤ πραγματοποιούνται από το 24μελές Συμβούλιό του. Οι εργασίες αυτές καθοδηγούνται από τη ΔΝΟΕ και υποστηρίζονται από το επαγγελματικό προσωπικό του ΔΝΤ. Ο Διευθύνων Σύμβουλος είναι ο επικεφαλής του προσωπικού του ΔΝΤ και Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου. Το έργο του Διευθύνοντος Συμβούλου βοηθούν τρεις Αναπληρωτές Διευθύνοντες Σύμβουλοι (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο 2010).

Οι Παρεμβάσεις του ΔΝΤ

Σκοπός του, ήταν η εποπτεία του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που είχε θεσπισθεί με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Είχε ως στόχο την αποφυγή της ανταγωνιστικής υποτίμησης των νομισμάτων (προκειμένου οι εισαγωγές μιας χώρας που είχε ελλείμματα στο ισοζυγίο της, να γίνονται ακριβότερες και οι εξαγωγές της λιγότερο ακριβές για τις άλλες χώρες), όπως αυτή που οδήγησε στους εμπορικούς πολέμους κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Όταν τα κράτη αντιμετώπιζαν κάποιο προσωρινό πρόβλημα στο ισοζύγιο πληρωμών, το οποίο δημιουργούσε πιέσεις στη συναλλαγματική ισοτιμία, το ΔΝΤ παρείχε βοήθεια. Έτσι, όταν κάποια χώρα αντιμετώπιζε κάποιο πρόβλημα στο ισοζύγιο πληρωμών, που δημιουργούσε πιέσεις στη συναλλαγματική ισοτιμία,

το ΔΝΤ παρείχε βραχυπρόθεσμα δάνεια για να διατηρηθούν σταθερές οι συναλλαγματικές ισοτιμίες (Νικολακόπουλος 2011).

Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου

Στη Διάσκεψη του Bretton Woods οι βάσεις και έγιναν οι πρώτες αναφορές για την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός νέου θεσμού ο οποίος θα ρυθμίζει και θα παρακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες αναφορικά με τη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου. Πρωταγωνιστές και στο υπόψη εγχείρημα οι δύο πρωταγωνίστριες χώρες της Διάσκεψης του Bretton Woods. Την περίοδο 1947 - 1948 στη πρωτοβουλία αυτή των παραπάνω δύο χωρών ανταποκρίθηκαν 23 χώρες, οι οποίες κατόπιν πολλών διαπραγματεύσεων επί ενός αρχικού σχεδίου γνωστού και ως "*Χάρτης της Αβάνας*" διατύπωσαν τελικά ένα σχέδιο κανόνων που αφορούσε στο πλαίσιο των δασμών και στην προστασία του ελεύθερου εμπορίου που έλαβε την ονομασία "Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου" (Λοϊζος 2011).

Έτσι στον πρώτο "γύρο διαπραγματεύσεων" όπως είναι έκτοτε γνωστές οι διαπραγματεύσεις αναφορικά με το θεσμικό πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου, των αντιπροσώπων Χωρών που έλαβε χώρα στη Γενεύη στις 24 Σεπτεμβρίου του 1947 υπογράφηκε η πρώτη συμφωνία. Τη Συμφωνία αυτή υπέγραψαν 18 Χώρες με έναρξη εφαρμογής τη 1 Ιανουαρίου του 1948 και κύριο στόχο την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου με παράλληλη χαλάρωση της δασμολογικής προστασίας και της μερικής κατάργησης συναφών περιορισμών (Έξαρχος 1995, 11-21), (Λοϊζος 2011).²⁷

Τα Προπολεμικά Δρώμενα που Οδήγησαν στη Θεσμοθέτηση της GATT

Η αρχιτεκτονική του μεταπολεμικού διεθνούς οικονομικού συστήματος έχει τις πηγές της στα γεγονότα που σημάδεψαν το Μεσοπόλεμο. Η προσπάθεια αναβίωσης του διεθνούς εμπορίου μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1918 διεκόπη από την κρίση του 1929, την κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος και τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930 που έλαβε τελικά χαρακτηριστικά παγκοσμίου διάστασης. Καταλυτική για τις εξελίξεις ήταν η

²⁷ Αυτής ακολούθησε η διάσκεψη της Ανεσύ (Annecy) (1949), της Τόρκι (Torquay) (1951) και της Γενεύης (1956), κοινός στόχος των οποίων και ήταν η ακόμη μεγαλύτερη αμοιβαία μείωση των δασμών εκ μέρους των κρατών - μελών. Ακολούθησαν φυσικά και άλλοι γύροι διαπραγματεύσεων που εκπίπτουν όμως του ιστορικού πλαισίου αναφοράς.

ακολουθούμενη οικονομική της ήδη οικονομικά υπερδύναμης των Ηνωμένων Πολιτειών ως προς το διεθνές εμπόριο. Τον Ιούνιο του 1930 οι ΗΠΑ μέσω της νομοθετικής λειτουργίας επέβαλε ένα σύστημα δασμών γνωστών ως «Δασμοί Smoot – Hawley» που πυροδότησαν αντίστοιχες κινήσεις προστατευτισμού από τα άλλα κράτη (Λοΐζος 2011).

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο θα μπορούσε να ειπωθεί πως η δεκαετία του 1930 χαρακτηρίστηκε γενικότερα από περιοριστικές πολιτικές, ανταγωνιστικές υποτιμήσεις των νομισμάτων και αποσταθεροποιητική κερδοσκοπία που δημιουργούσαν ένα δυσμενές και αποθαρρυντικό διεθνές περιβάλλον για το εμπόριο. Παράλληλα, η κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος και η προσπάθεια εξοικονόμησης συναλλάγματος οδήγησαν στις διμερείς συμφωνίες συμψηφισμού ως «*στρεβλό υποκατάστατο των διεθνών εμπορικών ανταλλαγών*», καθώς βασίζονταν στη διακριτική μεταχείριση μεταξύ των εμπορικών εταίρων. Η υπόψη παρατήρηση αναφέρεται φυσικά στις ζώνες νομισμάτων που είχαν ήδη διαμορφωθεί ή ήταν υπό διαμόρφωση οδηγώντας με τον τρόπο αυτό στον κατακερματισμό της διεθνούς αγοράς (Λοΐζος 2011).

Επομένως, η πρόκληση στην οποία βρέθηκαν τα έθνη μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ήταν διπλή. Αφενός η αναβίωση των διεθνών ανταλλαγών αφ' ετέρου η διαμόρφωση ενός οικονομικού περιβάλλοντος σε διεθνές και εθνικό επίπεδο που θα απέτρεπε την αστάθεια και τις καταστροφικές συνέπειες γεγονότων, όπως η Μεγάλη Ύφεση. Έτσι η πρόθεση για δημιουργία τριών διεθνών οργανισμών όπου κάθε ένας θα αναλάμβανε τη διατήρηση της ισορροπίας σε διαφορετικό τομέα οικονομικής πολιτικής, έλαβε σάρκα και οστά στη Διάσκεψη του Bretton Woods. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund) θα επιλαμβανόταν ζητημάτων που αφορούσαν τις ανισορροπίες στα ισοζύγια πληρωμών των χωρών **υπό την προϋπόθεση του ελέγχου των, αποσταθεροποιητικού χαρακτήρα κινήσεων κεφαλαίων**. Η Παγκόσμια Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης θα αναλάμβανε αρχικά το έργο της ανασυγκρότησης των οικονομιών και έπειτα θα παρείχε μακροπρόθεσμα δάνεια στις αναπτυσσόμενες χώρες. Τέλος, ο **Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου (International Trade Organization)** θα ασχολούνταν με την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και τη μείωση των φραγμών σε αυτό.

Η άποψη των ΗΠΑ επί του ζητήματος του διεθνούς εμπορίου, ήταν ότι η εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των εθνών, θα μπορούσε να συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης καθώς θεωρείτο θεμελιακό παράγοντας στα πλαίσια της διαμορφούμενης συνθήκης αλληλεξάρτησης κρατών. Στα πλαίσια αυτής της διακηρυγμένης πολιτικής, τις διμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις μεταξύ ΗΠΑ και Μ. Βρετανίας, ακολούθησαν διαδοχικές πολυμερείς συνδιασκέψεις μεταξύ 1946 και 1948 με αποκορύφωμα το Χάρτη της Αβάνας (Havana Charter) που προέβλεπε την ίδρυση του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου (International Trade Organization (ITO)) όπως προαναφέρθηκε και υπεγράφη από τις 53 σε σύνολο 56 χωρών που συμμετείχαν στη συνδιάσκεψη αυτή. Ωστόσο, ο ΙΤΟ δε λειτούργησε ποτέ καθώς το Κογκρέσο των ΗΠΑ δεν επικύρωσε τελικά τη συμφωνία. Ο ΙΤΟ, όπως προβλεπόταν από το Χάρτη της Αβάνας, θα είχε διευρυμένες αρμοδιότητες και μία λεπτομερή οργανωτική δομή για την προώθησή τους. Συγκεκριμένα, πέρα από τα ζητήματα εμπορικής πολιτικής διεθνούς χαρακτήρα, οι αρμοδιότητες του ΙΤΟ επεκτείνονταν και σε τομείς που άπτονταν της εσωτερικής οικονομικής πολιτικής, όπως η απασχόληση, η οικονομική ανάπτυξη και οι επιχειρηματικές πρακτικές (Έξαρχος 1995, 11-21), (Λοϊζος 2011).

Παράλληλα, η οργανωτική του δομή, ως εξειδικευμένου οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, του έδινε τη δυνατότητα επιβολής των κανόνων που προέβλεπε ο Χάρτης μέσω ενός μηχανισμού διευθέτησης διαφορών. Η αυστηροί κανόνες που θεσπίστηκαν μέσω του ΙΤΟ σε συνδυασμό με τις νομικές υποχρεώσεις που συνεπαγόταν για τα συμμετέχοντα έθνη – συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ – ήταν κατά γενική ομολογία ο κύριος λόγος για τον οποίο η συμφωνία για τη δημιουργία του δεν επικυρώθηκε ποτέ από το Κογκρέσο. Το μάθημα μετά την αποτυχία του ΙΤΟ ήταν ότι οι πολιτικές συγκυρίες στη διεθνή σκηνή ευνοούσαν μία λιγότερο ριζοσπαστική και περισσότερο χαλαρή δομή για τη ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου (Έξαρχος 1995, 11-21), (Λοϊζος 2011).

Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις για τον ΙΤΟ, το 1945, οι ΗΠΑ πρότειναν μία πολυμερή εμπορική συμφωνία μείωσης δασμών. Οι διαπραγματεύσεις αυτές κορυφώθηκαν στη διάσκεψη της Γενεύης το 1947 και οδήγησαν στη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT). Το κείμενο αυτό, που αρχικά θεωρείτο

ως ενδιάμεση συμφωνία έως ότου ιδρυθεί ο ΙΤΟ, υπεγράφη τον Ιανουάριο του 1948 από 23 χώρες εκ των οποίων οι 11 ήταν αναπτυσσόμενες. Τελικά, η «ενδιάμεση» αυτή συμφωνία αποτέλεσε της βάση ρύθμισης του διεθνούς εμπορίου για τα επόμενα 47 χρόνια. Η GATT δε συνεπαγόταν το καθεστώς υποχρεώσεων κρατών-μελών, αλλά απλώς τη συμφωνία μεταξύ συμβαλλομένων μερών με σκοπό την ουσιαστική μείωση των δασμών και άλλων φραγμών στο διεθνές εμπόριο σε αμοιβαία επωφελή βάση (Λοϊζος 2011).

Οι Βασικές Αρχές της GATT

Η GATT οικοδομήθηκε στις τρεις ακόλουθες βασικές αρχές: της Αμοιβαιότητας, του Μάλλον Ευνοούμενου Κράτους και της Ισότιμης Μεταχείρισης των Προϊόντων. Η αρχή της Αμοιβαιότητας (Reciprocity) καθιέρωνε την εν λόγω πρακτική στις εμπορικές διαπραγματεύσεις μεταξύ κρατών που είχαν κύριο εξαγωγικό συμφέρον η κάθε μία στην αγορά της άλλης. Η ίδια αρχή θα ίσχυε και επί των επαναδιαπραγματεύσεων στο βαθμό που κάποια από τις συμβαλλόμενες χώρες ήθελε στο μέλλον να υπαναχωρήσει από την αρχική συμφωνία. Η δεύτερη αρχή του Μάλλον Ευνοούμενου Κράτους (Most Favored Nation) ήταν η πρώτη θεμελιώδης αρχή εξάλειψης των διακρίσεων μεταξύ των εμπορευομένων κρατών και από τις πιο καθοριστικές στη διάδοση της μείωσης των δασμών. Σύμφωνα με αυτή, όταν μία χώρα της GATT μείωνε τους δασμούς έναντι των εξαγωγέων κάποιας άλλης χώρας της GATT, για να διευκολύνει την πρόσβαση στην εγχώρια αγορά, η ίδια ακριβώς μείωση δασμών αυτόματα χορηγείτο 4 και προς οποιοδήποτε άλλο έθνος που συμμετείχε στη GATT (Έξαρχος 1995, 11-21), (Λοϊζος 2011).

Ωστόσο, καθιερώνονταν εξαιρέσεις με τη μορφή είτε των προνομιακών εμπορικών συμφωνιών (Preferential Trade Agreements) είτε μέσω του γενικευμένου συστήματος προτιμήσεων (Generalized System of Preferences) που προέβλεπε ευνοϊκότερο δασμολογικό καθεστώς για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Τέλος, η αρχή της Ισότιμης Μεταχείρισης των Προϊόντων (National Treatment) προέβλεπε την ισότιμη μεταχείριση των εισαγομένων αγαθών ως προς τα εγχώρια, εφόσον για αυτά είχε πληρωθεί ο νόμιμος δασμός. Επομένως απέκλειε

την επιβολή επιπλέον φόρου σε αυτά ή τη διάκρισή τους από τα εγχώρια με την επιδότηση των τελευταίων (Λοΐζος 2011).²⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ BRETTON WOODS

Το σύστημα του Bretton Woods σχεδιάστηκε ώστε να λειτουργεί ως εξής: Οι ΗΠΑ ανέλαβαν την υποχρέωση να διατηρούν σταθερή την ισοτιμία του δολαρίου ως προς το χρυσό. Η τιμή που καθορίστηκε ήταν τα \$35 η ουγγιά. Ήταν υποχρέωση των ΗΠΑ να παρεμβαίνουν με αγοραπωλησίες στην αγορά χρυσού και να στηρίζουν αυτή την τιμή. Ωστόσο, θεσπίστηκε ο διαχωρισμός μεταξύ της ελεύθερης αγοράς και της αγοράς μεταξύ κεντρικών τραπεζών (Bordo, The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992) (Αλογοσκούφης 2012).

Όλες οι άλλες χώρες ανέλαβαν την υποχρέωση να διατηρούν σταθερή την ισοτιμία των νομισμάτων τους έναντι του δολαρίου ή του χρυσού. Στην πράξη όμως, το Bretton Woods εξελίχθηκε σε κανόνα δολαρίου. Οι διάφορες χώρες όριζαν μία κεντρική ισοτιμία και περιόριζαν, μέσω αγοραπωλησιών δολαρίων, τις διακυμάνσεις των νομισμάτων τους στο 1% γύρω από την κεντρική ισοτιμία των νομισμάτων τους ως προς το δολάριο. Αυτό ήταν το μέγιστο της επιτρεπόμενης διακύμανσης ενός νομίσματος ως προς το αμερικανικό νόμισμα. Οι υπόλοιπες διμερείς ισοτιμίες ορίζονταν με τη διαίρεση των ισοτιμιών των δύο νομισμάτων ως προς το δολάριο. Καθώς η μέγιστη επιτρεπόμενη διακύμανση κάθε νομίσματος ως προς το δολάριο ήταν 1%, η μέγιστη επιτρεπόμενη διακύμανση της ισοτιμίας μεταξύ οποιοδήποτε δύο άλλων νομισμάτων ήταν ουσιαστικά 2%. Αν δηλαδή η ισοτιμία στερλίνας/δολαρίου έπεφτε στο 1% κάτω από την κεντρική ισοτιμία, και η ισοτιμία μάρκου/δολαρίου ανέβαινε 1% πάνω από την κεντρική ισοτιμία, η ισοτιμία της στερλίνας/μάρκου έπεφτε 2% κάτω από το κεντρικό της επίπεδο (Cohen 2002), (Ψαλιδόπουλος 2014).

---

²⁸ Το πρωτότυπο κείμενο της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου παρατίθεται στην επίσημη ιστοσελίδα του ΠΟΕ https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf

Το σύστημα αυτό των παρεμβάσεων συνιστά βασική διαφορά του Bretton Woods από τον αμιγή κανόνα χρυσού. Στο σύστημα του κανόνα χρυσού, κάθε χώρα όριζε μία κεντρική ισοτιμία ως προς το χρυσό, και περιόριζε τις διακυμάνσεις του νομίσματός της γύρω από αυτή την κεντρική ισοτιμία με παρεμβάσεις στην αγορά χρυσού. Το εύρος των διακυμάνσεων περιοριζόταν από τα λεγόμενα «σημεία χρυσού» (gold points), που κυρίως καθορίζονταν από το κόστος μεταφοράς του χρυσού από χώρα σε χώρα. Το σύστημα του Bretton Woods ήταν μία παραλλαγή του κανόνα χρυσού- συναλλάγματος στο μεσοπόλεμο. Ωστόσο, σε αντίθεση με το μεσοπόλεμο, το σύστημα προέβλεπε και μηχανισμούς χρηματοδότησης και προσαρμογής του ισοζυγίου πληρωμών, μέσω του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Bordo, The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992).

Οι Αδυναμίες Του Νέου Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος

Πέρα από τις πολιτικές προεκτάσεις των Συμφωνιών το υπό θέσπιση διεθνές νομισματικό σύστημα σχεδιάστηκε ώστε να λειτουργεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο και υπό συγκεκριμένους κανόνες. Η πρόσδεση του δολαρίου στο χρυσό και των λοιπών νομισμάτων με το δολάριο οδηγούσε αναπόφευκτα στην αναγκαιότητα διατήρησης από τις Κεντρικές Τράπεζες των κρατών είτε χρυσού είτε συναλλαγματικών αποθεμάτων σε δολάρια. Οι κατεστραμμένες όμως από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οικονομίες σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ακμάζουσα αμερικανική, κατέστησαν εξαιρετικά δυσχερή τη διεκπεραίωση διεθνών συναλλαγών καθόσον η μετατρεψιμότητα των νομισμάτων ήταν σχεδόν αδύνατη, γεγονός που έκανε ουσιαστικά ανέφικτη την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου υπό την υπό εξέταση οικονομική συγκυρία.

Η Μετατρεψιμότητα των Εθνικών Νομισμάτων

Εκεί που το σύστημα διέφερε ριζικά από τον κανόνα χρυσού, ήταν στο θέμα της μετατρεψιμότητας. Οι κεντρικές τράπεζες δεν είχαν πλέον την υποχρέωση της μετατρεψιμότητας των νομισμάτων τους σε χρυσό ή ξένο συνάλλαγμα στο εσωτερικό των κρατών. Δυνατότητα μετατρεψιμότητας σε χρυσό υπήρχε μόνο μεταξύ κεντρικών τραπεζών. Μάλιστα, οι κεντρικές τράπεζες των χωρών που μετείχαν στο σύστημα είχαν την υποχρέωση να καταθέτουν, με τη μορφή χρυσού,

στο Διεθνές Νομισματικά Ταμείο το 25% της εισφοράς τους (quota) ή το 10% των αποθεμάτων τους σε χρυσό και δολάρια. Η μετατρεψιμότητα έναντι του ιδιωτικού τομέα νοούνταν κυρίως σε ξένο συνάλλαγμα. Και αυτή όμως είχε ως προϋπόθεση τη χρηματοδότηση διεθνών εμπορικών συναλλαγών. Δηλαδή, οι εγχώριοι εισαγωγείς αγαθών και υπηρεσιών μπορούσαν να αγοράσουν ξένο συνάλλαγμα, ενώ χρυσός και ξένο συνάλλαγμα χρησιμοποιούνταν για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ακόμη και αυτή η περιορισμένη μετατρεψιμότητα δεν κατέστη εφικτή πριν από το 1958 και επιτεύχθηκε χάρη σε αλληλένδετες αμερικανικές πρωτοβουλίες οι οποίες θα αναλυθούν σε επόμενα κεφάλαια (Bordo, The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview 1992).

Η Μεγάλη Βρετανία και η Περίπτωση της Στερλίνας

Η στερλίνα αποτελεί μία εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση ειδικά μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η περίοδος μέχρι και το τέλος του αντίστοιχου Δευτέρου χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή απομείωση της σπουδαιότητας της ως αποθεματικού κυρίως νομίσματος παράλληλα με την αύξηση της σπουδαιότητας του αμερικανικού δολαρίου. Ο χειρισμός της περίπτωσης της σε διεθνές επίπεδο αποτελεί αναντίλεκτα μία από τις αδυναμίες του υπό εξέταση συστήματος συμφωνιών και του διαμορφούμενου διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθίσταται πλέον σαφές πως το αναμορφωμένο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα στηρίζεται πρωτίστως στο αμερικανικό νόμισμα. Η πρόσδεση των νομισμάτων στο δολάριο και η αντίστοιχη του τελευταίου στο χρυσό δεν άφηνε περιθώρια αντιλογίας για το πιο νόμισμα κατέχει την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία. Ωστόσο τα τεράστια εμπορικά πλεονάσματα της οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών, η συνακόλουθη έλλειψη του συγκεκριμένου νομίσματος στους λογαριασμούς συναλλαγματικών αποθεμάτων επιμέρους κρατών καθώς και οι έλεγχοι στις κινήσεις συναλλάγματος λόγω ακριβώς αυτής της έλλειψης, άφηνε κρίσιμο «χώρο» και σε άλλα νομίσματα να διαδραματίσουν κάποιον ρόλο ως νομίσματα αποθεματικά, νομίσματα «άγκυρα» ή νομίσματα διεκπεραίωσης διεθνών συναλλαγών αν και ήσσονος σπουδαιότητας (Schenk 2013).

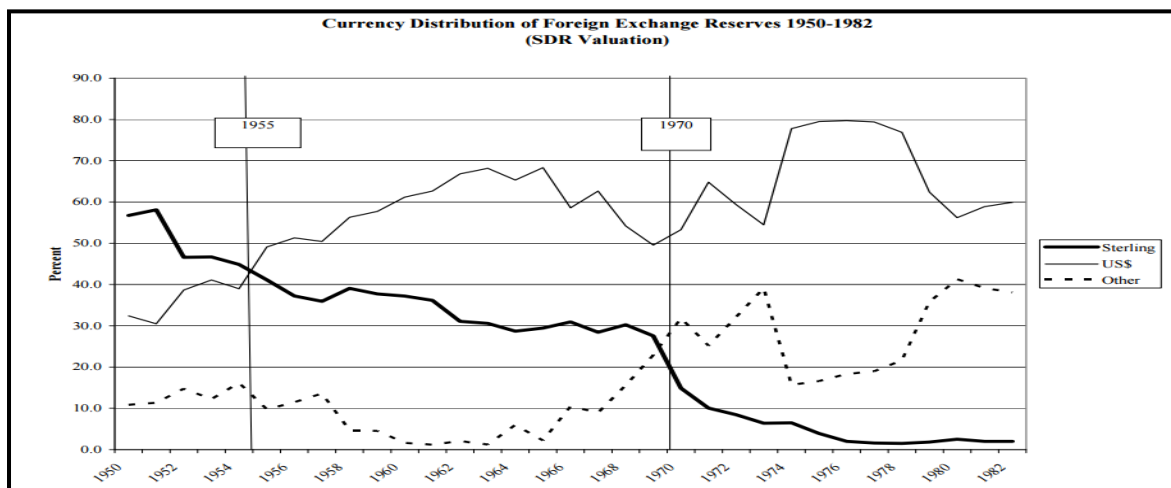
Επιπρόσθετα η συγκυρία υπαγόρευε ακριβώς αυτήν τη συνύπαρξη για μια αρκετά παρατεταμένη περίοδο μετά την υπογραφή και εφαρμογή των συνθηκών του Bretton Woods. Η βρετανική οικονομία αντιμετώπιζε σοβαρότατα προβλήματα με ένα ουσιαστικά μη διαχειρίσιμο χρέος του οποίου μεγάλο ποσοστό ήταν έναντι των χωρών της Ζώνης της Στερλίνας. Ωστόσο ακόμη και στα μέσα της δεκαετίας του 1950 υφίστατο ακόμη 35 χώρες και βρετανικές αποικίες οι οποίες τηρούσαν τα συναλλαγματικά τους αποθέματα σε στερλίνα ενώ και το διεθνές εμπόριο σε ποσοστό άνω του 50% λάμβανε χώρα σε αυτό το νόμισμα.²⁹ Χρειάστηκε μια υποτίμηση της τάξης του 30% το 1947 και δέκα χρόνια προκειμένου το δολάριο να ξεπεράσει τη στερλίνα. Συνεπώς ο ρόλος της στερλίνας συνέχιζε να είναι σημαντικός και απαιτούσε τη σταδιακή «απαξίωση» και αντικατάσταση της προκειμένου να διατηρηθεί η οικονομική σταθερότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. Με δεδομένα τα εξαιρετικά χαμηλά αποθέματα χρυσού και συναλλάγματος σε δολάρια κε μέρους της Τράπεζας της Αγγλίας, η μη μετατρεψιμότητα της στερλίνας αποτελούσε μια ωρολογιακή βόμβα η οποία απειλούσε τα θεμέλια της παγκόσμιας

²⁹ Με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τα παγκόσμια συναλλαγματικά αποθέματα σε στερλίνα ήταν τέσσερις φορές μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα δολαριακά (Schenk, Center for the International Research on the Japanese Economy 2009, 4).

οικονομικής σταθερότητας (Schenk, *The Decline of Sterling Managing the Retreat of an International Currency, 1945–1992* 2013, 6-7).³⁰

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΑΠΟΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑ

Επιπρόσθετα ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τη Μητρόπολη της Αυτοκρατορίας να αντιληφθεί με τρόπο ορθολογικό την επερχόμενη αποσύνθεσή της. Σειρά οικονομικών πολιτικών σε επίπεδο βρετανικής επικράτειας αλλά και επιλογών σε επίπεδο διεθνών σχέσεων και διεθνούς πολιτικής καταδεικνύουν την αδυναμία διατήρησής της παρά τις απεγνωσμένες βρετανικές προσπάθειες περι του αντιθέτου. Τα συνεχή δάνεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες αμέσως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι συνεχείς υποτιμήσεις αλλά και οι χρηματοδοτήσεις από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο καταδεικνύουν ακριβώς την οικονομική της δυσπραγία (Schenk, *The Decline of Sterling Managing the Retreat of an International Currency, 1945–1992* 2013). Χαρακτηριστική είναι η πίεση που ασκήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο από τις Ηνωμένες Πολιτείες αναφορικά με τα γεγονότα του Σουέζ το 1956. Προκειμένου να αποχωρήσουν οι Αγγλογάλλοι και ισραηλινοί από τη Διώρυγα, οι Ηνωμένες πολιτείες άσκησαν την επιρροή τους προκειμένου να διακοπεί η χρηματοδότηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου προς τη Μεγάλη Βρετανία (Suez and Britain's Decline as a World Power 2012).

³⁰ Η στερλίνα ταλανίστηκε από πολλές κρίσεις καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο. Οι υποτιμήσεις του 1947, του 1957, του 1961 και του 1967 καταδεικνύουν ακριβώς τις παθογένειες της βρετανικής οικονομίας και της συνεχούς αποδυνάμωσης του διεθνούς της ρόλου (Newton 1984).

Σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής όπου το οικονομικό κόστος των πολιτικών επιλογών πολύ συχνά δεν υπολογίζεται όταν αφορά ζωτικά εθνικά συμφέροντα, γίνεται σαφής η αδυναμία της Βρετανίας και κατά συνέπεια και της στερλίνας σε διεθνές επίπεδο καθόσον υπό το βάρος των οικονομικών κυρώσεων η Μεγάλη Βρετανία τελικά υποχώρησε στις ταγές των Ηνωμένων Πολιτειών.³¹ Προχώρησε μάλιστα σε ριζική αναθεώρηση της εξωτερικής της πολιτικής στο σύνολο των ζητημάτων που την αφορούσαν εγκαταλείποντας την αυτόνομη πορεία στα πλαίσια της Αυτοκρατορίας και υιοθετώντας τη στρατηγική της σύμπλευσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες (Boughton 2000).³² Αυτή ακριβώς η πολιτική της σύμπλευσης εξασφάλισε τις απαραίτητες χρηματοδοτήσεις και οδήγησε στο σταδιακό απεγκλωβισμό της Βρετανίας από το διεθνή ρόλο της στερλίνας και την μέχρι κάποιου σημείου ομαλή μετεξέλιξη της από αποθεματικό σε σχεδόν αμιγώς εθνικό νόμισμα χωρίς ιδιαίτερους – με όρους παγκοσμιότητας – οικονομικούς κλυδωνισμούς (Schenk, Center for the International Research on the Japanese Economy 2009).

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 8^ο : Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Η ΎΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση αναδείχτηκαν ως οι ηγέτιδες δυνάμεις της υφηλίου με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι πρώτες αφενός λόγω της αναμφισβήτητης οικονομικής αλλά και στρατιωτικής τους ισχύος, αφετέρου η δεύτερη λόγω των τεράστιων δυνατοτήτων και μέσων του Κόκκινου Στρατού – κυρίως στην Ευρώπη – που τον καθιστούσαν ικανό να καταλάβει το σύνολο της ηπείρου εάν και εφόσον λαμβάνονταν η αντίστοιχη απόφαση. Η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των δύο δυνάμεων δεν άργησε να γίνει εμφανής. Η Σοβιετική Ένωση θεωρούσε πως οι χώρες που απελευθερώθηκαν από τον

³¹ Εκτός από τις οικονομικές πιέσεις οι αμερικανική πολιτική προχώρησε και άλλες κινήσεις όπως η ενθάρρυνση του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα (Βαρουφάκης 2011).

³² «Ο όρος και η έννοια της σύμπλευσης (bandwagoning) στη σύγχρονη θεωρία των διεθνών σχέσεων παρουσιάζεται από τον Kenneth Waltz... σύμπλευση είναι η συμμαχία με την ισχυρότερη πλευρά... Στην περίπτωση της σύμπλευσης το κράτος συνεργάζεται πλήρως. Τίθεται στη διάθεση του ισχυρότερου κράτους. Σκοπός του είναι να πετύχει την ανοχή του, πιθανώς να εκτρέψει την επιθετικότητα του... να κερδίσει χρόνο... Η στρατηγική αυτή πηγάζει πάνω από όλα από την κατανόηση της αδυναμίας από τον ανίσχυρο και της υπεροχής του ισχυρού (Κουσκουβέλης 2010, 204-205).

Κόκκινο Στρατό και στις οποίες ήταν πλέον εγκατεστημένες σοβιετικές δυνάμεις θα έπρεπε να υπαχθούν υπό τη σφαίρα επιρροής της στην μεταπολεμική εποχή της. Προκειμένου να προστατεύσει τα κέρδη που αποκόμισε μέχρι το 1945 αποδόθηκε σε μία προσπάθεια απομόνωσης της Ανατολικής Ευρώπης από τις δυτικότερες επιρροές τόσο οικονομικής όσο και πολιτικής φύσης καθόσον η υπό ανάδυση σύγκρουση θα είχε τόσο πολιτικά – στρατιωτικά χαρακτηριστικά όσο και ιδεολογικά – οικονομικά. Υπό αυτήν τη δογματική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, το σύνολο των πολιτικών και πρωτοβουλιών που εκδηλώνονταν και από τις δύο πλευρές εκλαμβάνονταν ως επιθετική ή επεκτατική. Επιπρόσθετα τα κίνητρα της συμπεριφοράς των δύο κρατών είχαν σαφώς διαφορετικές αφετηρίες (Progner 2009, 1).³³

Η Επιδείνωση των Σχέσεων Ηνωμένων Πολιτειών – Σοβιετικής Ένωσης

Οι σχέσεις των δύο μεγάλων δυνάμεων δεν άργησαν να καταστούν απροκάλυπτα εχθρικές. Σύμφωνα με την αμερικανική οπτική σειρά ενεργειών πράξεων αλλά και διαφαινομένων τάσεων της σοβιετικής ηγεσίας συνέβαλαν καθοριστικά στην δραματική αλλαγή του κλίματος. Αρχικά η συνεχιζόμενη εισβολή των σοβιετικών δυνάμεων στο Ιράν το 1946. Τα σοβιετικά στρατεύματα είχαν εισβάλει στη χώρα το 1941 κατόπιν συμφωνίας με τους βρετανούς προκειμένου να ανατραπεί το φιλογερμανικό – αν και θεωρητικά ουδέτερο – ιρανικό καθεστώς.³⁴ Τον Ιανουάριο του 1946 οι αμερικανική αντιπροσωπεία στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών κατηγόρησε τη σοβιετική πλευρά πως υποκινεί αποσχιστικά κινήματα στο βόρειο Ιράν μέσω της εκεί πολυπληθούς αζέρικης μειονότητας. Με δεδομένο το γεγονός πως η περιοχή παραδοσιακά από την εποχή του «Μεγάλου Παιχνιδιού»³⁵ θεωρούνταν πως υπάγεται στη βρετανική σφαίρα επιρροής, η συνεχιζόμενη στρατιωτική παρουσία στη χώρα εξελήφθη ως άκρως εχθρική

³³ Για μια άκρως αναλυτική παρουσίαση τόσο των πεπραγμένων της συγκυρίας όσο και των στοχεύσεων των Δυνάμεων της εποχής (Leffler and Painter 1994).

³⁴ Η υπόψη συμφωνία εκτός από την πολιτική αλλαγή στόχευε και στην διάνοιξη ενός διαύλου εφοδιασμού του Κόκκινου Στρατού μέσω Μεσοποταμίας και Κασπίας από τις Βρετανικές Ινδίες και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

³⁵ «Μεγάλο Παιχνίδι» (The Great Game) ή «Πόλεμος των Σκιών» όπως αποκαλείτο από την Τσαρική Ρωσία, ονομάστηκε ο ανταγωνισμός μεταξύ της Βρετανικής και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας για τον έλεγχο της Κεντρικής Ασίας κατά τον 19^ο αιώνα. Η προς ανατολάς επέκταση της Τσαρικής Ρωσίας τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία θεωρήθηκε από τους βρετανούς πως θέτει σε κίνδυνο την παρουσία τους στο «Διαμάντι του Βρετανικού Στέμματος» ήτοι την ινδική υποήπειρο (Hopkirk 1991).

ενέργεια η οποία απειλούσε τα συμφέροντα της Δύσης (Leffler και Painter 1994, 93-102).

Έτερο περιστατικό που αποτελεί και αντικείμενο εθνικού ενδιαφέροντος ήταν η επιδείνωση της εσωτερικής κατάστασης στην Ελλάδα. Η εν μέρει μη τήρηση της συμφωνίας για τον αφοπλισμό του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, η αδυναμία συνέχισης στήριξης της Ελλάδας εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας, το ξέσπασμα του ελληνικού εμφύλιου πολέμου, η κεκαλυμμένη αρωγή των βαλκανικών κρατών στους κουμουνιστές αντάρτες και στην κυβέρνηση του βουνού – κατά τα αρχικά στάδια του αδελφοκτόνου πολέμου τουλάχιστον - αλλά και η σιωπηρή υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης στα τεκταινόμενα, έθετε σε σοβαρό κίνδυνο την αγγλοσαξονική παρουσία στη Νότια Βαλκανική Friedman 2008), (Leffler και Painter 1994, 105-152) .

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με τις πιέσεις του Στάλιν προς την Τουρκία οι αξιώσεις του για αλλαγή του καθεστώτος των Στενών και η απαίτηση του για την παραχώρηση στη Σοβιετική Ένωση ναυτικών βάσεων στα Δαρδανέλια, απειλούσε ευκρινώς τη διαμορφωθείσα στη Μεσόγειο ισορροπία ισχύος. Η ελεύθερη πρόσβαση του σοβιετικού στόλου στη Μεσόγειο με την ταυτόχρονη ύπαρξη πολλαπλών ερεισμάτων σε περίπτωση επικράτησης κομμουνιστικών καθεστώτων σε Ελλάδα και Τουρκία θορύβησε την αμερικανική διοίκηση η οποία μέσω του προέδρου της προχώρησε άμεσα στην ανακοίνωση και υιοθέτηση του επονομαζόμενου «Δόγματος Τρούμαν» που αποτέλεσε ουσιαστικά την απαρχή της επίσημης πλέον αντιπαράθεσης μεταξύ ανατολικού και δυτικού κόσμου (Friedman 2008), (Leffler και Painter 1994, 105-152),(Serafino, Tarnoff and Nanto 2006).

Το Δόγμα Truman

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η ομιλία του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Harry Truman στο Ομοσπονδιακό Νομοθετικό Σώμα της χώρας στις 12 Μαρτίου του 1947, από την οποία εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα επί της μελλοντικής αμερικανικής πολιτικής, ενώ αντλούνται και κρίσιμα στοιχεία οικονομικού ενδιαφέροντος αναφορικά με την αμερικανική αρωγή και στήριξη σε Ελλάδα και Τουρκία. Σε μία μεστή και γεμάτη συναισθηματισμό ομιλία ο Πρόεδρος

των Ηνωμένων Πολιτειών παραθέτει σε αδρές γραμμές το διακύβευμα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και το πώς αυτό επηρεάζει τις ισορροπίες ισχύος και στη Μέση Ανατολή. Ο ρόλος που διαδραμάτισε έκτοτε η προαναφερθείσα γεωγραφική περιφέρεια όσον αφορά στον απρόσκοπτο ενεργειακό εφοδιασμό του υπό διαμόρφωση ευρωατλαντικού άξονα, καθώς και η σημαίνουσα θέση των ενεργειακών πόρων στην απρόσκοπτη οικονομική μεγέθυνση κρίνεται πως δε χρίζει περεταίρω μνείας. Αποσπάσματα της ομιλίας παρατίθενται παρακάτω στην αγγλική προκειμένου να αποφευχθεί οποιασδήποτε παρερμηνεία:

«The gravity of the situation which confronts the world today necessitates my appearance before a joint session of the Congress. The foreign policy and the national security of this country are involved....Since the war Turkey has sought financial assistance from Great Britain and the United States for the purpose of effecting that modernization necessary for the maintenance of its national integrity. That integrity is essential to the preservation of order in the Middle East...It is necessary only to glance at a map to realize that the survival and integrity of the Greek nation are of grave importance in a much wider situation. If Greece should fall under the control of an armed minority, the effect upon its neighbor, Turkey, would be immediate and serious. Confusion and disorder might well spread throughout the entire Middle East.

I therefore ask the Congress to provide authority for assistance to Greece and Turkey in the amount of \$400,000,000 for the period ending June 30, 1948. In requesting these funds, I have taken into consideration the maximum amount of relief assistance which would be furnished to Greece out of the \$350,000,000 which I recently requested that the Congress authorize for the prevention of starvation and suffering in countries devastated by the war.

I would not recommend it except that the alternative is much more serious. The United States contributed \$341,000,000,000 toward winning World War II. This is an investment in world freedom and world peace.

The assistance that I am recommending for Greece and Turkey amounts to little more than 1 tenth of 1 per cent of this investment. It is only common sense that we should safeguard this investment and make sure that it was not in vain.»³⁶

Ο Ψυχρός Πόλεμος και η Πολιτική της Ανάσχεσης

Τα παραπάνω πεπραγμένα σε συνδυασμό με την απόκτηση εκ μέρους των σοβιετικών της πυρηνικής τεχνογνωσίας ως προς την κατασκευή και κτήση του ατομικού όπλου αλλά και άλλα γεγονότα όπως ο αποκλεισμός του Βερολίνου το 1948 – 1949 από τους σοβιετικούς προκειμένου να ασκηθεί πίεση στους αμερικανούς αναφορικά με το γερμανικό ζήτημα, οδήγησε στην οριοθέτηση μίας περιόδου της ιστορίας του 20^{ου} αιώνα γνωστής ως Ψυχρός Πόλεμος. Πρόκειται για την αντιπαλότητα και τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο ηγεμονικών δυνάμεων που ανέδειξε η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σε στρατιωτικό, πολιτικό, ιδεολογικό αλλά και οικονομικό επίπεδο (Mearsheimer 2006, 687-692), (Kennan 1945).

Το γεωπολιτικό πεδίο της σύγκρουσης κι η διακηρυγμένη οικουμενικότητα των υπό ανταγωνισμό δογμάτων, οδήγησε αναπόφευκτα τη διαμάχη σε επίπεδα πρωτοφανούς έντασης. Κύρια πεδία της αντιπαράθεσης συγκεκριμένες περιφέρειες της Ευρασίας. Ο σινοσοβιετικός συνασπισμός κυριαρχούσε στο μεγαλύτερο μέρος του Παγκόσμιου Νησιού αλλά δεν ήλεγχε τις περιφέρειές της. Συνεπώς ο έλεγχος των περιφερειών αυτών αλλά και η ανάσχεση της σοσιαλιστικής επεκτατικότητας αποτέλεσε τη λύδια λίθο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. «... Η υπεράσπιση αυτών των ηπειρωτικών προγεφυρωμάτων που συνόψιζε στο μεν δυτικό μέτωπο ο αποκλεισμός του Βερολίνου, στο δε ανατολικό ο πόλεμος της Κορέας, ήταν η πρώτη στρατηγική δοκιμή αυτού που έγινε γνωστό ως Ψυχρός Πόλεμος...» (Brzezinski 1998, 27-29), (Kennan 1945).

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική υιοθέτησε τελικά την στρατηγική που πρότεινε ο George Kennan, επιτετραμμένος της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα, με ένα εκτενές τηλεγράφημά του, 8.000 λέξεων, αλλά και με το άρθρο του «The Sources of Soviet Conduct», δημοσιευμένο ανώνυμα από τον «Mr X», τον Ιούλιο του 1947, στο περιοδικό Foreign Affairs. Η λέξη που χρησιμοποίησε ο

³⁶ Όπως παρατίθεται στο (Yale Law School 1947).

Kennan, ήταν η λέξη **containment (ανάσχεση)**. Η «ανάσχεση» χαρακτήρισε την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (G. Kennan 1966). Ακολουθεί ένα σύντομο απόσπασμα του τηλεγραφήματος του Kennan:

«...Υπό τις συνθήκες αυτές είναι εμφανές ότι το κύριο στοιχείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής προς τη Σοβιετική Ένωση πρέπει να είναι μία μακροχρόνια, υπομονετική αλλά σθεναρή και άγρυπνη ανάσχεση των ρωσικών επεκτατικών τάσεων ... οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν τη δύναμη να προκαλέσουν τεράστια αύξηση των εντάσεων κάτω απ' τις οποίες θα πρέπει να λειτουργεί η σοβιετική πολιτική... και... να ενισχύσουν τις τάσεις που θα πρέπει τελικά να βρουν διέξοδο στη διάλυση ή το βαθμιαίο μετριασμό της σοβιετικής δύναμης...». Κύριο συστατικό της υπομονετικής αμερικανικής ανασχετικής πολιτικής αποτέλεσε η διεθνής της οικονομική διάσταση καθώς και η οικονομική της ισχύς σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής σύμφωνα με την προσέγγιση του Kennan (Horowitz 1975, 347-350).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Αν και οι κλασσικοί οικονομολόγοι του 19^{ου} αιώνα οραματίζονταν μια φυσική οικονομική τάξη η οποία θα ήταν εντελώς απογαλακτισμένη από την πολιτική, λειτουργώντας αυτόνομα από αυτήν, η πραγματικότητα στο ιστορικό διηλεκές καταδεικνύει ότι η υπόψη προοπτική ήταν κάτι παραπάνω από ουτοπική. Μια οικονομική λειτουργία η οποία θα απέβαινε προς όφελος όλων των ενδιαφερομένων με την πολιτική εξουσία να επεμβαίνει ελάχιστα στη λειτουργία της. Η όλη αυτή προσέγγιση ήταν συνυφασμένη με τη θεωρία του φιλελεύθερου κράτους το οποίο προϋπέθετε τη συνύπαρξη των δύο προαναφερθέντων ξεχωριστών συστημάτων. Φυσικά ποτέ δε μετουσιώθηκε σε πράξη η προαναφερθείσα θεωρία (Carr 2004, 155-162).

Ο πλούτος είναι μια πηγή πολιτικής ισχύος και το κράτος πρέπει ενεργά να προάγει την απόκτηση πλούτου. Συνεπώς οικονομία και πολιτική έχουν παράλληλες πορείες και αλληλοσυμπληρούμενες επιδιώκουν την επίτευξη των αυτών στόχων. Η οικονομία σαφώς και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως κάτι το υποδεέστερο. Άλλωστε η εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας προϋποθέτει την

ύπαρξη πολιτικής τάξης, ενώ η θεωρητική συζήτηση για το αν τα πολιτικά προβλήματα οφείλονται σε οικονομικά αίτια δεν έχει καταλήξει σε αποκρυσταλλωμένα συμπεράσματα (Carr 2004, 162-163). Το σίγουρο είναι πως ο κατέχων οικονομική ισχύ κατέχει ταυτόχρονα και κρίσιμο ειδικό βάρος σε επίπεδο διεθνών σχέσεων. Αυτή η προσέγγιση αντικατοπτρίζει πλήρως την αμερικανική πολιτική σκέψη και πρακτική της εποχής.

Η Οικονομική Διάσταση της Πολιτικής της ανάσχεσης

Υπό αυτό λοιπόν το πρίσμα οι διαμορφωτές της αμερικανικής πολιτικής θεωρούσαν πως τα συμφέροντα της χώρας θα εξασφαλιζόνταν, εφόσον οι ΗΠΑ επικεντρώνονταν σε πολιτικούς στόχους υψηλής γεωπολιτικής προτεραιότητας. Πρωταρχικής σημασίας ήταν τα πέντε μεγάλα κέντρα βιομηχανικής και στρατιωτικής ισχύος: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Βρετανία, Γερμανία, και Ιαπωνία. Εφόσον τα τέσσερα από τα πέντε ήταν εκτός του σοβιετικού ελέγχου, θα έπρεπε οι ΗΠΑ να χρησιμοποιήσουν την οικονομική τους υπεροχή ώστε αυτά να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους έναντι της Μόσχας. Περαιτέρω, περιοχές όπως το βόρειο μισό του Ατλαντικού, η Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή μέχρι και το Ιράν, η Ιαπωνία, και οι Φιλιππίνες, αποτελούσαν στρατηγικά σημεία στη σκέψη του Kennan, σε ότι αφορά την απρόσκοπτη πρόσβαση σε πρώτες ύλες και ενέργεια, ώστε αν οι Ηνωμένες Πολιτείες επιτύγχαναν τον έλεγχό τους, θα καθιστούσαν ασφαλή έναντι των σοβιετικών, τα τέσσερα από τα πέντε προαναφερθέντα σημαντικά βιομηχανικά κέντρα του κόσμου (Θεοδωρόπουλος 2009).

Στο πλαίσιο αυτό ερμηνεύεται η πολιτική των ΗΠΑ για την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική σταθερότητα και προσήλωση στη δημοκρατία δυτικού τύπου στην Δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία. Έτσι, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι στη σκέψη του Kennan η ανάσχεση θα έπρεπε να υλοποιηθεί με οικονομικές και πολιτικές μεθόδους. Δεν επρόκειτο η Δύση να έρθει σε άμεση στρατιωτική σύγκρουση με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά εμμέσως να αποτρέψει με οικονομικά, ιδεολογικά, πολιτικά και ψυχολογικά μέσα, την επέκταση της σοβιετικής επιρροής (Θεοδωρόπουλος 2009).³⁷

---

³⁷ Μια άκρως αναλυτική προσέγγιση τόσο ιστορικής όσο και γεωπολιτικής – γεωοικονομικής φύσης παρατίθεται στο (Hoffmann and Maier 1984).

Η Θέση της Γερμανίας στη Διεθνή Οικονομική Σκακιέρα με το Πέρασ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Η ηττημένη Γερμανία βρέθηκε με το πέρασ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σε δεινή οικονομική θέση όπως άλλωστε αναμενόταν. Έχοντας συνθηκολογήσει άνευ όρων, με μια οικονομία παντελώς κατεστραμμένη, με σχεδόν ολοκληρωτική απώλεια αστικών υποδομών και φυσικά υπό συμμαχική κατοχή. Στο σημείο αυτό δε θα πρέπει να παραβλεφθούν και οι τεράστιες απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό νέων ανδρών κυρίως που αποτελούν ουσιαστικά και τη ραχοκοκαλιά του εργατικού δυναμικού της. Η κατάσταση της ήδη βεβαρυσμένης οικονομίας γινόταν ακόμη πιο δυσχερής από τη στάση των συμμαχικών δυνάμεων οι οποίες ακόμη δεν είχαν λάβει συγκεκριμένες αποφάσεις για το μέλλον της χώρας. Η Γαλλία εποφθαλμιούσε τις δυτικές γερμανικές επαρχίες προκειμένου να σφετεριστεί τη γερμανική παραγωγική βάση αναφορικά με την παραγωγή άνθρακα και χάλυβα.³⁸ Η εξουθενωμένη Μεγάλη Βρετανία διατηρούσε το ρόλο της ως νικήτριας και κατοχικής δύναμης υιοθετώντας παθητική στάση. Η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών δεν είχε ακόμη συγκροτηθεί σε ένα συνεκτικό και ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης αν και το αρχικό αμερικανικό σχέδιο γνωστό και ως «Morgenthau Plan» πρέσβευε την πλήρη αποβιομηχάνιση της χώρας και μετατροπή της παραγωγικής της βάσης από βιομηχανική σε αγροτική.³⁹ Η σοβιετική προσέγγιση ως προς το γερμανικό ζήτημα ερμηνεύεται αποκλειστικά με όρους ασφαλείας και γεωπολιτικής (Horowitz 1975).

Ωστόσο όπως προαναφέρθηκε η βιομηχανική υποδομή της χώρας δεν είχε υποστεί ιδιαίτερα σοβαρές καταστροφές.⁴⁰ Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ύπαρξη άριστα εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού καθιστούσε τη δυνητική ανάκαμψη της γερμανικής βιομηχανικής παραγωγής σχετικά ευχερή. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το μεγάλο δίλημμα και τον μεγάλο προβληματισμό των

³⁸ Πρόκειται για το γνωστό και ως Σχέδιο Monnet το οποίο υιοθετήθηκε το 1946 από τη γαλλική κυβέρνηση με πλέον ένθερμο υποστηρικτή του τον μετέπειτα πρόεδρο της Γαλλίας Charles de Gaulle. Πρέσβευε την ουσιαστική απομείωση του γερμανικού βιομηχανικού δυναμικού μέσω της ενσωμάτωσης του στο γαλλικό. Με τον τρόπο αυτό η γαλλική παραγωγική βάση θα ενδυναμωνόταν σε βαθμό που να μην υφίσταται ζήτημα ουσιαστικής ανάκαμψης της γερμανικής παραγωγής ώστε να δημιουργείται ζήτημα συγκριτικής σχέσης μεταξύ των δύο (Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE 2011).

³⁹ «...is looking forward to converting Germany into a country primarily agricultural and pastoral in its character...» (Dallek 1995, 475)

⁴⁰ Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρθηκε πως η συνολική καταστροφή της γερμανικής βιομηχανικής υποδομής ανήρχετο στο 17%.

συμμαχικών κρατών. Μια αναγεννημένη οικονομικά Γερμανία θα αποτελούσε δυνητικό κίνδυνο για τη μελλοντική ευρωπαϊκή ασφάλεια ή πυλώνα σταθερότητας του καπιταλιστικού μοντέλου στην ευρωπαϊκή ήπειρο; Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την οικονομική ανάκαμψη ολόκληρης της ηπείρου; Θα μπορούσε να αποτελέσει εργαλείο στη χάραξη πολιτικής των Υπερδυνάμεων; Οι ιστορικές εξελίξεις καθώς και οι τελικές επιλογές πολιτικής εκ μέρους των αμερικανών απαντούν στα τιθέμενα ερωτήματα.

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 10^ο : ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ

Το 1945 όπως προαναφέρθηκε ο σχεδιασμός της αμερικανικής πολιτικής δεν είχε απολύτως αποκρυσταλλωθεί. Αμερικανικές δυνάμεις βρισκόταν διεσπαρμένα στο δυτικό τμήμα της ευρωπαϊκής ηπείρου και κυρίως στην κατεχόμενη πλέον από τα συμμαχικά στρατεύματα Γερμανία. Στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών είχε συσταθεί ο Οργανισμός Αρωγής και Αποκατάστασης (UNNRA) προκειμένου να παράσχει πρωτίστως ανθρωπιστική βοήθεια στην Γηραιά Ήπειρο προκειμένου να αποφευχθεί η ανθρωπιστική κρίση (United Nations Agreement for Relief and Rehabilitation Administration 1943). Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος είναι χαρακτηριστικό πως δεν συμπεριελήφθη η γερμανική επικράτεια. Η συγκεκριμένη δράση χρηματοδοτήθηκε σχεδόν εξολοκλήρου από τις Ηνωμένες Πολιτείες οι οποίες δεν είχαν καμία πρόθεση να συμβάλουν στη δυνητική ανοικοδόμηση της χώρας. Τα γερμανικά στρατεύματα τελούσαν ακόμη υπό κράτηση και δε χαρακτηρίστηκαν ποτέ ως αιχμάλωτοι πολέμου αλλά ως «*αφοπλισμένες εχθρικές δυνάμεις*» (Friedman, Σημεία Ανάφλεξης 2015, 190-191).

Ωστόσο γεγονότα και συγκεκριμένες πρακτικές της σοβιετικής πλευράς – όπως προαναφέρθηκε - καθώς και ο πολύ σκληρός χειμώνας του 1946, οδήγησαν την αμερικανική ηγεσία σε ολοκληρωτική αλλαγή πλεύσης. Όπως αναφέρεται στην βιβλιογραφία η απαρχή της αμερικανικής βοήθειας προς τα ευρωπαϊκά κράτη δεν αποτέλεσε αποτέλεσμα τις γενναιοδωρίας των ΗΠΑ, αλλά αποτέλεσμα μιας νέας στρατηγικής. Η οικονομική κατάσταση της Δυτικής Ευρώπης μετατρέπεται σε μείζον ζήτημα της αμερικανικής εθνικής ασφαλείας. Μια οικονομικά ευάλωτη Ευρώπη θα ήταν υποκείμενη σε κοινωνική αναταραχή και ειδικά εντός χωρών

όπου η ισχύς των κομμουνιστικών κομμάτων δεν μπορούσε να αγνοηθεί (Friedman, Σημεία Ανάφλεξης 2015, 192).

Η υπό την τότε συγκυρία υποβόσκουσα και μετέπειτα απροκάλυπτη αντιπαράθεση είχε συνεπώς και ιδεολογικά άρα και οικονομικής υφής χαρακτηριστικά. Δεν αρκούσε η ρητορική της φιλελεύθερης προσέγγισης προκειμένου να πειστούν οι εξαντλημένες από τον πόλεμο κοινωνίες περί της ανωτερότητας του καπιταλιστικού μοντέλου. Εξάλλου η αποτελεσματικότητα της σοβιετικής προπαγάνδας αλλά και η έλξη και η γοητεία που ασκούσε η σοσιαλιστική ιδεολογία σε θεωρητικό επίπεδο θορύβησε τους ιθύνοντες της αμερικανικής πολιτικής. Κατά συνέπεια η Δύση έπρεπε να αποδείξει πως ο καπιταλισμός είναι πιο παραγωγικός, και πως δύναται να παράσχει καλύτερη ποιότητα ζωής από τον αντίστοιχο σοσιαλιστικό κρατικοκεντρικό σχεδιασμό. Άλλωστε ο επανεξοπλισμένος των ευρωπαϊκών κρατών απαιτούσε ισχυρή παραγωγική και οικονομική βάση ώστε να ανταπεξέλθουν οι χώρες στο υπόψη υψηλό κατά γενική ομολογία κόστος. Επιπρόσθετα έπρεπε να οικοδομηθεί ένα δυτικότροπου προσανατολισμού κράτος πρόνοιας ώστε με όρους πολιτικής να ανασχεθεί η επιρροή των κομμουνιστικού προσανατολισμού κομμάτων στα ευρωπαϊκά εκλογικά σώματα (Brzezinski 1998).

Στο πλαίσιο αυτού του αμερικανικού σχεδιασμού η βρετανική και η γαλλική κυβέρνηση συγκάλεσαν στο Παρίσι τον Ιούλιο του 1947 τη Διάσκεψη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία με τη συμμετοχή συνολικά δεκατεσσάρων κυβερνήσεων προκειμένου να συντάξουν μια αναλυτική έκθεση για τις επιμέρους οικονομικές ανάγκες κάθε χώρας. Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς η Διάσκεψη κατέληξε στην τελική της έκθεση η οποία και διαβιβάστηκε στο αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Το συνολικό ποσό στο οποίο κατέληξε η Διάσκεψη και κρίθηκε ως το αναγκαίο για την ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση ανερχόταν στο ποσό των εικοσιοκτώ δισεκατομμυρίων δολαρίων (Ellwood, U.S. Embassy 2008).⁴¹

---

⁴¹ Άξιο μνείας αποτελεί το γεγονός πως στη Διάσκεψη συμμετείχε και πολυμελής αντιπροσωπεία από τη Σοβιετική Ένωση με επικεφαλής τον σοβιετικό Υπουργό Εξωτερικών Molotov. Η σοβιετική αντιπροσωπεία αποχώρησε τελικά αποχώρησε από τη σύσκεψη κυρίως λόγω της σοβαρότατης διαφωνίας αναφορικά με το μέλλον της Γερμανίας. Θεώρησε πως η ενσωμάτωση της Γερμανίας σε ένα δυτικότροπο μοντέλο οργάνωσης καθώς και η ανάπτυξη δυνητικών σχέσεων μεταξύ δυτικοευρωπαϊκών κρατών και χωρών της σφαίρας επιρροής της θα απέβαινε μακροπρόθεσμα σε βάρος των εθνικών της συμφερόντων με την απομείωση της επιρροής της στην Ανατολική Ευρώπη.

Το ιδιαίτερα υψηλό ποσό που «απαίτησαν» οι ευρωπαίοι προβλημάτισε τους αμερικανικούς θεσμούς λήψης αποφάσεων. Το ποσό ήταν εξαιρετικά υψηλό και φυσικά η αμερικανική κοινή γνώμη δε θα ήθελε να αναλάβει αυτό το σοβαρότατο κόστος. Ωστόσο σειρά γεγονότων που προλείαναν το έδαφος για την επιδείνωση των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων, την έναρξη του ψυχρού πολέμου και την οριστική θεώρηση της Σοβιετίας ως υπαρκτού κινδύνου και όχι ως δυνητικής απειλής οδήγησαν την αμερικανική πολιτική σε αλλαγή πλεύσης (Ellwood, U.S. Embassy 2008).

Γεγονότα που οδήγησαν την αμερικανική διοίκηση στο να λάβει τις τελικές τις αποφάσεις και εν τέλει να τις νομοθετήσει. Το Φεβρουάριο του 1948 η Σοβιετική Ένωση πρωτοστάτησε στην επιτυχή έκβαση ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος στη Τσεχοσλοβακία. Ταυτόχρονα άσκησε ισχυρές πιέσεις στις χώρες όπου στάθμευαν σοβιετικά στρατεύματα και θεωρούσε ως κράτη της απόλυτης επιρροής της, ώστε αυτά να διακόψουν τις εμπορικές τους συναλλαγές με τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Η πράξη αυτή αποτέλεσε ακόμη ένα κτύπημα για την ήδη χειμαζόμενη οικονομία των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης κυρίως, οι οποίες στήριζαν μέρος της όποιας βιομηχανικής τους παραγωγής σε πρώτες ύλες εισαγόμενες από τη Σοβιετική Ένωση και άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Mogan 1987).

Τελικά μετά από πολλαπλές ζυμώσεις και διεργασίες εντός του αμερικανικού συστήματος λήψεως αποφάσεων, το αμερικανικό Κογκρέσο εγκρίνει στις 3 Απριλίου του 1948 το Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ανασυγκρότησης (European Recovery Program)⁴² συνολικού ύψους δεκατριών δισεκατομμυρίων δολαρίων τα οποία και αποδόθηκαν στις ευρωπαϊκές χώρες που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα από τον Ιούλιο του 1948 έως τον Ιούνιο του 1951. Για να γίνει σαφές το μέγεθος του οικονομικού προγράμματος αναφέρεται πως σε τιμές 2003 το

με την ταυτόχρονη αύξηση της αντίστοιχης αμερικανικής (Ellwood, U.S. Embassy 2008). Επίσης αξιοσημείωτη είναι η μη συμμετοχή των σκανδιναβικών χωρών λόγω της διακηρυγμένης ουδετερότητας τους. Τελικά οι δεκατέσσερις χώρες που συμμετείχαν στη διάσκεψη ήταν (Hogan 1987, 60)

⁴² Το European Recovery Plan νομοθετήθηκε επίσημα ως «*Foreign Assistance Act of 1948, Economic Cooperation Act of 1948, 80th Congress, 20 Session, Chapter 169 April 3, 1948*» και στο προοίμιο του νομοθετήματος αναγράφεται «*To promote world peace and the general welfare, national interest, and foreign policy of the United States through economic, financial, and other measures necessary to the maintenance of conditions abroad in which free institutions may survive and consistent with the maintenance of the strength and stability of the United States...*» (Marshall foundation 2014).

συνολικό δαπανηθέν ποσό ανέρχεται στα εκατό δισεκατομμύρια δολάρια (Ritschl 2013). Ταυτόχρονα θεσμοθετήθηκε η European Co-operation Administration μία υπηρεσία του αμερικανικού State Department η οποία είχε ως σκοπό τη σύναψη διμερών συμφωνιών μεταξύ των συμμετεχόντων ευρωπαϊκών κρατών και των Ηνωμένων Πολιτειών με σκοπό τη συνεφωνημένη χρησιμοποίηση της υπόψη αμερικανικής βοήθειας. Επιπρόσθετα οι χώρες αποδεχόταν συγκεκριμένες οικονομικές υποχρεώσεις και πολιτικές δεσμεύσεις ως προς τον γεωπολιτικό τους προσανατολισμό, ενώ αποδεχόταν ρητά συγκεκριμένες κυριαρχικού τύπου αρμοδιότητες στο εσωτερικό των χωρών τους (Simon 1953). Απώτερος στόχος τόσο του προγράμματος όσο και των διμερών διακρατικών συμφωνιών ήταν η δημιουργία βιώσιμης παραγωγικής και οικονομικής βάσης τόσο μεμονωμένα κατά χώρα αλλά και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο (Ritschl 2013).⁴³ Στο Πρόγραμμα επίσης συμμετείχε και η υπό κομμουνιστικό καθεστώς Γιουγκοσλαβία ενώ είναι χαρακτηριστικό πως η Ελλάδα αναλογικά με το μέγεθος και τον πληθυσμό της έλαβε δυσανάλογα μεγάλη οικονομική βοήθεια συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες αναλόγου μεγέθους (Schain 2001), (Ζαχαρίου 2002).⁴⁴

Τα αποτελέσματα εφαρμογής του οικονομικού προγράμματος είχαν θετικές επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ήδη στο τέλος του 1948 η συνολική βιομηχανική παραγωγή των χωρών της Γηραιάς Ηπείρου ξεπέρασε τα προπολεμικά επίπεδα του 1938. Στα μέσα της ίδιας χρονιάς το συνολικό εμπορικό ισοζύγιο των ευρωπαϊκών κρατών κατέστη για πρώτη φορά πλεονασματικό. Το 1949 η βιομηχανική παραγωγή είχε ήδη αυξηθεί κατά 25% ενώ η συνολική οικονομική μεγέθυνση ανήλθε σε ποσοστά άνω του 6% πανευρωπαϊκά (UN World Economic Report 1948, 1949). Σημαντική παράμετρο της αναπτυξιακής πορείας της Δυτικής Ευρώπης αποτέλεσε και ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, ενώ η δομική μεταβολή του οικονομικού προγραμματισμού των συμμετεχόντων χωρών ήταν ο εξαγωγικός προσανατολισμός της παραγωγής τους η οποία πλέον κινούταν και σε ενδοευρωπαϊκό επίπεδο (Ellwood, U.S. Embassy 2008).

---

⁴³ Τελικά στο Σχέδιο συμμετείχαν και οι σκανδιναβικές χώρες εκτός της Φινλανδίας η οποία διατήρησε την πολιτική της ουδετερότητας

⁴⁴ Άνω των τριακοσίων (300) εκατομμυρίων δολαρίων.

Με το υπόψη πρόγραμμα τέλος αντιμετωπίστηκε σειρά δομικών αδυναμιών του Συστήματος Συμφωνιών του Bretton Woods. Η αμερικανική βοήθεια υποβοήθησε την αύξηση των δολαριακών συναλλαγματικών αποθεμάτων στις Κεντρικές Τράπεζες και επέτρεψε την εκκαθάριση διεθνών συναλλαγών αλλά και τη διευκόλυνση εισαγωγών κεφαλαιακής φύσης οι οποίες συνετέλεσαν στην αύξηση της παραγωγής και την οικονομική μεγέθυνση. Αντιμετωπίστηκε δηλαδή το φαινόμενο που στη βιβλιογραφία ονομάστηκε «*The dollar gap*» καθόσον η μη μετατρεψιμότητα των ευρωπαϊκών νομισμάτων καθιστούσε de facto το αμερικανικό δολάριο ως το μοναδικό συναλλακτικό νόμισμα σε υπερεθνικό επίπεδο (United Nations, World Economic Report 1951 - 1952, 1953).

Πέρα όμως και από την συναλλακτική πρακτική που επιβεβαίωσε την ηγεμονική θέση του δολαρίου στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι η ηγεμονική θέση των Ηνωμένων Πολιτειών ενισχύθηκε ακόμη περαιτέρω μέσω της εκρηκτικής αύξησης των αμερικανικών εξαγωγών προς την Ευρώπη, τόσο αγροτικών όσο και κεφαλαιακών προϊόντων. Την αμερικανική εξαγωγική δραστηριότητα ενίσχυσε ακόμη περισσότερο η σταδιακή ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών ο μέσος όρος ανάπτυξης της οποίας με όρους ΑΕΠ ανήλθε έως και το 1972 σε ποσοστά άνω του 5%.⁴⁵ Με τον τρόπο αυτό οι ευρωπαϊκές χώρες κατάφεραν να ανταπεξέλθουν στην αύξηση των αμυντικών τους δαπανών στα πλαίσια της διαμορφωθείσας Ευρω-ατλαντικής Συμμαχίας, δαπάνες οι οποίες μετουσιώθηκαν σε πολεμικό υλικό προερχόμενο κατά το μείζον από την αμυντική βιομηχανία των Ηνωμένων Πολιτειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^ο : Ο ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας European Economic Co-operation (ΟΕΕΚ) ιδρύθηκε στις 16 Απριλίου του 1948. Προέκυψε από την «*Διάσκεψη των 16*» - τη Διάσκεψη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία - που είχε ως σκοπό της τη θέσπιση ενός διεθνούς ευρωπαϊκού οργανισμού ο οποίος θα συντόνιζε τις ευρωπαϊκές οικονομικές πολιτικές στα πλαίσια του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης και θα είχε ταυτόχρονα την

---

⁴⁵ Μόνο η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είχε μέσω όρο ανάπτυξης της τάξης του 5,7% (Prasad 2015).

εποπτεία της αποφασισθείσας διανομής της αμερικανικής βοήθειας. Η έδρα του διεθνούς οργανισμού ορίστηκε η πρωτεύουσα της Γαλλίας το Παρίσι. (Organization for European Economic Co-operation 2013).

Οι αρχές πάνω στις οποίες μορφώθηκε ο υπόψη διεθνής οργανισμός ήταν η προαγωγή της συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών και ο συντονισμός των οικονομικών τους προγραμμάτων ώστε αυτά να συμβάλουν συνολικά στην ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση. Επιπλέον η ανάπτυξη του διεθνικού ευρωπαϊκού εμπορίου, η μελέτη βιωσιμότητας μιας δυνητικής ευρωπαϊκής τελωνειακής ένωσης, η προσπάθεια υιοθέτησης ενός πολυμερούς συστήματος διεθνών πληρωμών αποτέλεσαν μακρόπνοους σχεδιασμούς του Οργανισμού. Οι 18 οντότητες που συμμετείχαν τελικά στον Οργανισμό ήταν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Δανία, η Ελλάδα, η Ισλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Πορτογαλία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Ελβετία, η Τουρκία, το Ηνωμένο Βασίλειο. Την δεκαοκτάδα συμπλήρωσε η Δυτική Γερμανία αντιπροσωπευόμενη από τις γαλλική και αγγλοσαξονική κατοχική διοίκηση καθώς και την αγγλοαμερικανική διοίκηση της Ζώνης της Τεργέστης (Organization for European Economic Co-operation 2013).

Πρωταρχικός στόχος του ΟΕΕC τα έτη 1948 – 1949 ήταν η σύνταξη του Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης σύμφωνα με το οποίο θα αξιοποιούνταν η αμερικανική οικονομική βοήθεια καθώς και η προτεραιοποίηση της. Ωστόσο παράλληλη τη παρεχόμενη ρευστότητα ανέκυψαν στην πορεία υλοποίησης του προγράμματος σοβαρά προβλήματα καθόσον συγκεκριμένες χώρες απέτυχαν στην τήρηση των δεσμεύσεων τους επί του συγκεκριμένου προγράμματος, ενώ κρίθηκαν ως αποτυχημένοι και οι μακροπρόθεσμοι οικονομικοί τους σχεδιασμοί. Επί το πρακτέο πέρα από την υλική της υπόσταση η αμερικανική βοήθεια περιελάμβανε και τη διανομή στις συμμετέχουσες χώρες δολαριακού συναλλάγματος προκειμένου να ισοσκελίσουν τους ελλειμματικούς τους λογαριασμούς. Οι ΗΠΑ έδωσαν συνολικά 11,8 δισεκατομμύρια δολάρια στις

ευρωπαϊκές χώρες με τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές να λαμβάνουν τη μερίδα του λέοντος.⁴⁶

Ωστόσο ούτε η απόδοση της βοήθειας, ούτε η διαχείριση της εν μέρει ικανοποιούσαν τον πρωταρχικό στόχο της αμερικανικής πολιτικής που δεν ήταν άλλος από την διαμόρφωση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, με όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στις αρχές πάνω στις οποίες διαμορφώθηκε ο υπόψη διεθνής οργανισμός. Συνεπώς η αμερικανική πολιτική – που σημειωτέον εκείνη την εποχή χαρακτηριζόταν από εξαιρετική ευελιξία και προσαρμοστικότητα - άλλαξε προσανατολισμό. Εγκαταλείφθηκε σταδιακά η παροχή οικονομικής αρωγής σε είδος ή σε χρήμα και επιλέχθηκε η παροχή πιστώσεων με συγκεκριμένους όρους μεταξύ των οποίων ήταν και ο προσανατολισμός αν όχι υπόδειξη επένδυσης τους (Meerhaeghe 1998), (Shafer 2003). Επιπλέον τέθηκε σε ισχύ ένας θεσμός ο οποίος θα επιδοτούσε, θα πριμοδοτούσε και ταυτόχρονα θα επέβαλε κυρώσεις στις ευρωπαϊκές χώρες αναλόγως των οικονομικών τους επιδόσεων τους εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου. Φυσικά μερίδιο ευθύνης για την υπόψη εξέλιξη αποτέλεσε και το ισχύον θεσμικό διεθνές πλαίσιο με τις παθογένειες και δυσλειτουργίες του σχεδιασμού του.⁴⁷ Ο θεσμός αυτός του οποίου η λειτουργία κρίνεται από τη διεθνή βιβλιογραφία ως ιδιαίτερα επιτυχής και αποτέλεσε ουσιαστικά τον καταλύτη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, δεν είναι άλλος από την Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών (Agreement on the Establishment of a European Payments Union 1950), (Eichengreen and Macedo, The European Payments Union : History and Implications for the Evolution of the International Financial Architecture 2001).

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 12^ο : Η ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Το 1947 ο Ουίλιαμ Κλέϊτον, Υφυπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ, έγραψε ένα υπόμνημα στον Υπουργό Εξωτερικών George Marshall: «... Χωρίς περαιτέρω ώθηση και ουσιαστική βοήθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες, η οικονομική, πολιτική

⁴⁶ Participants received 11,800,000,000 dollars between 3 April 1948 and 31 June 1950 (Britain 24%, France 20%, Italy 11.1%, FRG 11%) (Organization for European Economic Co-operation 2013).

⁴⁷ Οι παθογένειες και τα προβλήματα του θεσμικού πλαισίου που θεσπίστηκε μεταπολεμικά στο Bretton Woods αναπτύχθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

και κοινωνική αποσύνθεση θα εξαπλωθεί σε όλη την Ευρώπη. Πέρα από τις φρικτές επιπλοκές που θα είχε κάτι τέτοιο για τη μελλοντική ειρήνη και την ασφάλεια του κόσμου, τα άμεσα αποτελέσματα στην εγχώρια οικονομία μας θα ήταν καταστροφικά: οι αγορές για την πλεονάζουσα παραγωγή μας θα εξέλειπαν, ανεργία, ύφεση, ένας βαθιά αποσταθεροποιημένος προϋπολογισμός, με φόντο ένα τεράστιο πολεμικό χρέος. Αυτά τα πράγματα δεν πρέπει να συμβούν ... Ένα τέτοιο σχέδιο θα πρέπει να βασιστεί σε μία Ευρωπαϊκή Οικονομική Ομοσπονδία στα πρότυπα της τελωνειακής Ένωσης Βελγίου – Ολλανδίας – Λουξεμβούργου. Η Ευρώπη δεν θα μπορέσει να αναρρώσει από αυτόν τον πόλεμο και να γίνει ξανά ανεξάρτητη αν η οικονομία της συνεχίσει να είναι διαιρεμένη σε πολλά μικρά υδατοστεγή τμήματα, όπως είναι σήμερα ... Έχοντας υπόψη τα πλεονεκτήματα που έχουν απολαύσει οι ΗΠΑ μέσω της ύπαρξης μιας μεγάλης εγχώριας αγοράς χωρίς εσωτερικούς φραγμούς εμπορίου, και πιστεύοντας ότι παρόμοια πλεονεκτήματα μπορούν να προκύψουν για τις χώρες της Ευρώπης, ανακηρύσσεται ότι είναι πολιτική του λαού των ΗΠΑ να ενθαρρύνει αυτές τις χώρες μέσω ενός κοινού οργανισμού για να καταβληθούν κοινές προσπάθειες ... οι οποίες θα επιτύχουν γρήγορα εκείνη την οικονομική συνεργασία στην Ευρώπη η οποία είναι ζωτική για τη διατήρηση της ειρήνης και για την ανάκαμψη... » (Friedman, Σημεία Ανάφλεξης 2015, 192-194).

Το παραπάνω απόσπασμα δεικνύει αναντίλεκτα τις αμερικανικές προθέσεις ως προς τη διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ωστόσο μια τέτοια διαδικασία συγκρουόταν με κατεστημένα στερεότυπα του ευρωπαϊκού χώρου. Μία Βρετανία προσκολλημένη στην αυτοκρατορική ουτοπία της. Μια Γερμανία κατεστραμμένη που περίμενε άλλους να λάβουν τις αποφάσεις για το μέλλον της και μια Γαλλία με πληγωμένο το γόητρο λόγω της μάλλον εύκολης και ταχείας συντριβής της από το ναζιστικό γείτονα. Οι εθνικής φύσης λοιπόν καχυποψίες άφηναν έντονο το στίγμα τους στις ενδοευρωπαϊκές σχέσεις καθιστώντας προβληματική την αντίστοιχη συνεργασία. Και η εξίσωση που καλούταν να επιλύσει ο υπερατλαντικός εταίρος ήταν ιδιαίτερα δύσκολη.

Ισχυρή ευρωπαϊκή οικονομία είναι σαφές πως δεν μπορούσε να υπάρξει χωρίς την ανάκαμψη της Γερμανίας. Η προοπτική όμως αυτή ξυπνούσε αξιωματικά διλήματα ασφαλείας για τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες και ειδικότερα για τη Γαλλία. Ο δυνητικός επανεξοπλισμός της τελευταίας καθώς και η

αναγέννηση της βιομηχανίας της αποτελούσε κίνδυνο για τα ζωτικά γαλλικά εθνικά συμφέροντα. Συνεπώς έπρεπε να βρεθεί κάποιο *modus vivendi* προκειμένου να εκκινήσει η διαδικασία και φυσικά η φόρμουλα που ακολουθήθηκε δεν ήταν άλλη από την ανάδειξη της Γαλλίας ως του πρωτοπόρου αυτής της διαδικασίας. Μια διαδικασία ολοκλήρωσης η οποία θα μπορούσε να υπερνικήσει τους ευρωπαϊκούς εθνικισμούς και να θέσει ένα νέο όρο στα ευρωπαϊκά πολιτικά δρώμενα, τον ευρωπαϊσμό. Ο ευρωπαϊσμός αποσκοπούσε στη δημιουργία της ευρωπαϊκής εκείνης συνισταμένης η οποία θα συμβίβαζε τα επί μέρους εθνικά συμφέροντα με τα αντίστοιχα υπερεθνικά – ευρωπαϊκά.

Στις 9 Μαΐου του 1950 ο γάλλος Υπουργός Εξωτερικών σε μια βαρυσήμαντη ομιλία του έριξε ουσιαστικό το σπόρο για την ευρωπαϊκή πορεία ενοποίησης. Πρότεινε τη δημιουργία μιας υπερεθνικής αρχής, ενός θεσμού ο οποίος θα έθετε υπό την αιγίδα του την ευρωπαϊκή παραγωγή άνθρακα και χάλυβα. Στον Οργανισμό αυτόν θα συμμετείχαν η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία με στόχο το συντονισμό των πολιτικών ως προς τις τιμές και την παραγωγή στα στρατηγικής σημασίας αυτά προϊόντα. Με τον τρόπο θα ήταν εφικτός ο οικονομικός έλεγχος της Γερμανίας, ενώ θα διευκολυνόταν και η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εμπορίου. Επιπρόσθετα αποκλείονταν μια δυνητική στενή συνεργασία μεταξύ Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας καθόσον η πρόσδεση της Γαλλίας στο ευρωπαϊκό άρμα και η αντίστοιχη απομόνωση της Γηραιάς Αλβιόνας εξασφάλιζε την αμερικάνικη πρωτοκαθεδρία στον καπιταλιστικό κόσμο, αποκλείοντας τη πιθανότητα δημιουργίας ενός τρίτου πόλου στο διεθνές σύστημα κρατών (Hogan 1987, 60-64). Ο δρόμος για την ευρωπαϊκή οικονομική τουλάχιστον ολοκλήρωση είχε πλέον ανοίξει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13^ο : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της Ιαπωνίας. Η Άπω Ανατολή αποτελεί μία πολύπλοκη περιφέρεια από γεωπολιτικής σκοπιάς υπό την έννοια της συνύπαρξης τριών μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή. Της Κίνας, της Ιαπωνίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Το αμερικανικό ενδιαφέρον εκείνη την εποχή στην περιοχή όπως γίνεται εύκολα κατανοητό άπτεται της τεράστιας κινεζικής

αγοράς, ο έλεγχος της οποίας θα μπορούσε να προσδώσει ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στην αμερικανική εξαγωγική δραστηριότητα.

Συνεπώς κρίσιμη για τα ζωτικά της συμφέροντα αποτελούσε η εξέλιξη του κινεζικού εμφυλίου πολέμου. Προφανώς τα συμφέροντα της Δύσης πρόκριναν την επικράτηση της εθνικιστικής πλευράς η οποία και διάκειτο ευμενώς ως προς τη δημιουργία ενός καθεστώτος καπιταλιστικού τύπου. Η τελική εξέλιξη όμως με την επικράτηση των κομμουνιστών του Μάο Τσε Τουνκ σε συνδυασμό με την παρουσία και της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή, περιόριζε δραστικά τη δυνατότητα εξεύρεσης και δημιουργίας ερεισμάτων γεωπολιτικής και γεωοικονομικής φύσης στην ευρύτερη περιοχή. Ποιες οι διαθέσιμες επιλογές; Αναντίλεκτα η Ιαπωνία και η Κορέα η οικονομική ανάπτυξη των οποίων σύμφωνα με τους αμερικανικούς σχεδιασμούς αποτέλεσε την απόλυτη αμερικανική προτεραιότητα στα τέλη της δεκαετίας του 1940 .

Ήδη από το 1946 οπότε και είχαν ήδη διαφανεί τα σύννεφα στις αμερικανοσοβιετικές σχέσεις οι Ηνωμένες Πολιτείες ξεκίνησαν την παροχή οικονομικής βοήθειας προς την Ιαπωνία. Τα αρχικά πακέτα στήριξης είχαν ως πρώτιστο τους στόχο την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Μεγάλες ποσότητες τροφίμων αλλά και μηχανολογικού εξοπλισμού που θα συνέβαλε στην ανάκαμψη της γεωργικής παραγωγής παραχωρήθηκαν στη χώρα. Τα $\frac{3}{4}$ σχεδόν της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας είχε ακριβώς αυτόν τον προσανατολισμό. Το υπόλοιπο ποσό αποτέλεσε την κρίσιμη κεφαλαιακή μάζα - τόσο σε επίπεδο μηχανολογικού εξοπλισμού όσο και σε επίπεδο χρηματικής στήριξης – προκειμένου να επανεκκινήσει η ιαπωνική βιομηχανική παραγωγή. Αναλυτικότερα το 77% της αμερικανικής στήριξης προήλθε από το πρόγραμμα *Government and Relief in Occupied Areas Program (GARIOA)*⁴⁸, ενώ το υπόλοιπο διατέθηκε υπό μορφή δανείων (Congress 2006).

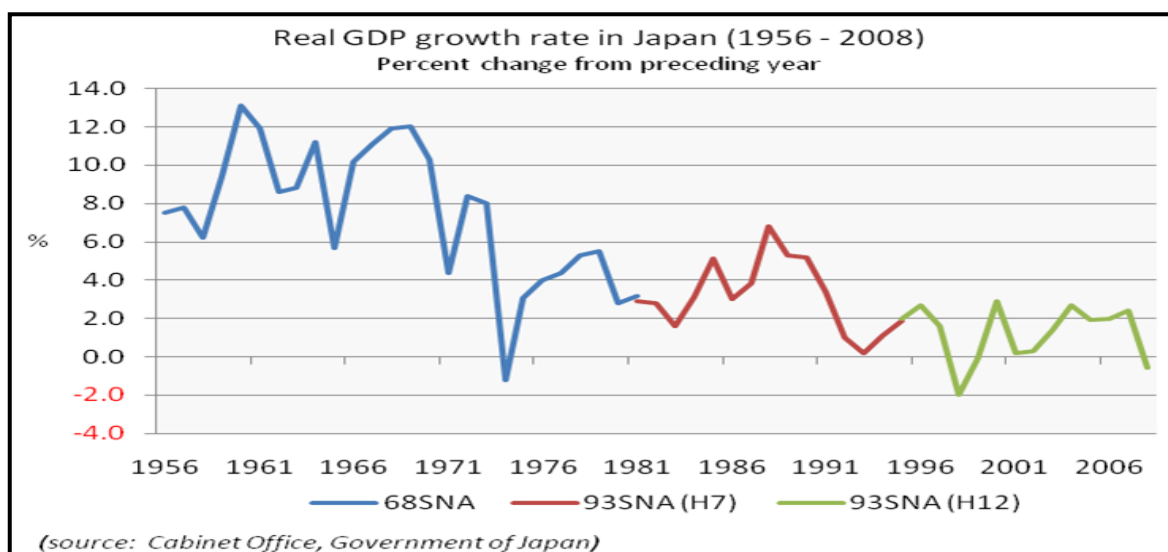
⁴⁸ Το GARIOA αποτέλεσε το οικονομικό πακέτο στήριξης των υπο κατοχή περιοχών στην Ιαπωνία και τη Γερμανία. Κύρια στόχευση του εκτός της ανάσχεσης της ανθρωπιστικής κρίσης, ήταν η προστασία των κατοχικών δυνάμεων από δυνητικές επιδημίες και ασθένειες, γεγονός που οδήγησε στην αναγκαιότητα διατροφικής αλλά στοιχειώδους υγειονομικής κάλυψης των πληθυσμών των κατεχόμενων περιοχών.

Table 2. Japan: U.S. Assistance FY1946-1952
(in Millions of Current Dollars)

JAPAN	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	TOTAL
Total Economic Grants	82.7	291.0	375.4	388.8	283.6	225.1	49.9	1,696.5
Total Economic Loans	24.0	98.3	108.3	112.7	81.8	65.2	13.7	504.0
GARIOA (grants)	82.7	291.0	375.2	388.8	283.5	225.1	48.4	1,694.7
UNRRA & Interim Aid (grant)	0	0	0.2	0	0	0	0	0.2
Food Grants	0	0	0	0	0	0	1.5	1.5
COG Offset to Grant (loan)	24.0	84.3	108.3	112.7	81.8	65.2	13.7	490.0
U.S. Surplus Property (loan)	0	14.0	0	0	0	0	0	14.0
Military Grants	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1
TOTALS	106.7	389.3	483.7	501.5	365.4	290.3	63.7	2,200.6

Source: U.S. Agency for International Development. U.S. Overseas Loans & Grants Database (Custom Service). Totals may not add due to rounding.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑ 1946 - 1952

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΥΞΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τα αποτελέσματα για την ιαπωνική οικονομία ήταν καταλυτικά. Η βιομηχανία ανασυγκροτήθηκε και απέκτησε σαφή εξαγωγικό προσανατολισμό. Ενδεικτικά αναφέρεται πως η αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος ήταν της τάξης του 7,2% το 1952, ενώ οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης έως την κατάρρευση του

Συστήματος Συμφωνιών του Bretton Woods το 1971 δεν έπεσαν ποτέ κάτω του 4% (United Nations, World Economic Report 1951 - 1952, 1953).⁴⁹

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 14^ο : Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ

Η Εποχή της Μετατρεψιμότητας των Νομισμάτων

Η επιτυχής προσπάθεια επανεκκίνησης της ευρωπαϊκής οικονομίας, είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την άνθιση του διευρωπαϊκού εμπορίου. Ο τζίρος εκτοξεύτηκε ενώ η διατήρηση των προστατευτικών ρυθμίσεων σε εθνικό επίπεδο έναντι των κινήσεων κεφαλαίων οδήγησε στην κατακόρυφη αύξηση των δολαριακών συναλλαγματικών διαθεσίμων των κυριότερων ευρωπαϊκών βιομηχανικών πλέον κρατών. Τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη με υψηλή δολαριακή ρευστότητα μπορούσαν ευχερώς να διεκπεραιώσουν τις διεθνείς τους συναλλαγές. Ταυτόχρονα η ραγδαία αύξηση των εξαγωγών τους κατέστησαν τις χώρες αυτές άκρως ανταγωνιστικές με αποτέλεσμα την συνεχή μεγέθυνση της οικονομίας τους - η οποία βασιζόταν πρωτίστως στις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων - και συνεπώς στη συσσώρευση πλεονασμάτων (International Monetary Fund 2013).

Η οικονομική ανάπτυξη εξαγωγικού προσανατολισμού και τα συναλλαγματικά αποθέματα οδήγησαν στην σταδιακή άρση της κατάστασης μη μετατρεψιμότητας των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Η μετατρεψιμότητα των ευρωπαϊκών νομισμάτων καθώς και η δυναμική των ευρωπαϊκών οικονομιών προσέδωσε την απαραίτητη και ελλείπουσα έως τότε εμπιστοσύνη η οποία οδήγησε στην περεταίρω αύξηση των επενδύσεων εσωτερικών πλέον αλλά και εξωτερικών.⁵⁰

The Triffin Dilemma

Ο βελγο-αμερικανός οικονομολόγος Robert Triffin ήταν ο πρώτος επιστήμονος ο οποίος επισήμανε τη αντίφαση στην εγχώρια και διεθνή οικονομική πολιτική των χωρών των οποίων το νόμισμα χρησιμοποιείται ευρέως ως

⁴⁹ Πολύ σημαντική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη της ιαπωνικής οικονομίας είχε ο Πόλεμος της Κορέας καθόσον η ιαπωνική βιομηχανική παραγωγική βάση ήταν αυτή που χρησιμοποιήθηκε πρωτίστως για τον ανεφοδιασμό των αμερικανικών κυρίως δυνάμεων **πηγη** .

⁵⁰ Ακριβώς στο αυτό μήκος κύματος κινούνταν στη περιγραφόμενη χρονική συγκυρία και οι οικονομίες δυτικού προσανατολισμού της Απω ανατολής ήτοι της Νότιας Κορέας και της Ιαπωνίας.

αποθετήριο αξιών ή συναλλαγματικών διαθεσίμων. Σύμφωνα με τον Triffin η συγκεκριμένη χώρα θα πρέπει συνεχώς να διαθέτει το νόμισμα της στις παγκόσμιες αγορές, κάτι που σημαίνει πρακτικά πως η εγχώρια οικονομία της θα πρέπει να διέπεται από ελλειμματικά ισοζύγια και προϋπολογισμούς για μεγάλα χρονικά διαστήματα (Reserve Accumulation and International Monetary Stability 2010).

Η Αμφισβήτηση και η Κρίση Εμπιστοσύνης του Δολαρίου

Πράγματι η αμερικανική οικονομία από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 ξεκίνησε να αντιμετωπίζει μια σειρά προβλημάτων δομικής φύσης. Αμυντικές δαπάνες, πιστώσεις για τη χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους⁵¹, ο πόλεμος του Βιετνάμ αποτέλεσαν πηγές ανισορροπίας για τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό ο οποίος για σειρά ετών κατέστη ελλειμματικός χωρίς διαφανόμενη τάση αναστροφής αυτής της πορείας. Ταυτόχρονα στις διεθνείς αγορές η ισοτιμία χρυσού δολαρίου θεωρούνταν μη ρεαλιστική με αποτέλεσμα το αμερικανικό νόμισμα να θεωρείται υπεριτιμημένο. Ήδη από το 1960 στην παράλληλη αγορά χρυσού του Λονδίνου ο χρυσός πωλείτο έναντι σαράντα δολαρίων ανά ουγγιά.

Η Κατάρρευση του Καθεστώτος

Ταυτόχρονα οι περισσότερες χώρες, συνέχισαν να διατηρούν σημαντικούς περιορισμούς στις εισαγωγές. Έτσι από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, το σύστημα του Bretton Woods άρχισε να κλυδωνίζεται από συνεχείς κρίσεις. Η υποτίμηση της στερλίνας το 1967, του γαλλικού φράγκου το 1968, η καθιέρωση δύο αγορών χρυσού το 1968 και η επιτάχυνση του πληθωρισμού στις ΗΠΑ είναι μερικά από τα συμπτώματα των προβλημάτων του συστήματος. Βαθύτεροι λόγοι ήταν η απόκλιση των δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών των κυριοτέρων βιομηχανικών οικονομιών, και ιδιαίτερα οι μεγάλες νομισματικές επεκτάσεις στις ΗΠΑ, λόγω της χρηματοδότησης των πολιτικών που προαναφέρθηκαν (Αλογοσκούφης 2012).

---

⁵¹ Τα προγράμματα και οι πολιτικές με την ονομασία «Great Society Programs» έλαβαν χώρα επί προεδρίας Lyndon Johnson.

Στα τέλη του 1971 έγινε η τελευταία προσπάθεια διάσωσης του καθεστώτος των σταθερών ισοτιμιών. Μετά από συνάντηση εκπροσώπων των δέκα μεγαλύτερων βιομηχανικών οικονομιών, συμφωνήθηκε να υποτιμηθεί το δολάριο έναντι του χρυσού και να ανατιμηθεί το γιεν, το μάρκο, το ελβετικό φράγκο και τα νομίσματα των χωρών της ΕΟΚ. Η συμφωνία αυτή, γνωστή ως Σμιθσόνια συμφωνία (The Smithsonian Agreement), αποτέλεσε το κύκνειο άσμα του συστήματος του Bretton Woods.⁵²16 Η αρχή του τέλους όμως είχε σημειωθεί νωρίτερα, με την αναστολή της μετατρεψιμότητας του δολαρίου σε χρυσό από τις νομισματικές αρχές των ΗΠΑ τον Αύγουστο του 1971. Η Σμιθσόνια Συμφωνία δεν μπόρεσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά και κατέρρευσε σε δεκαπέντε μήνες. Το Φεβρουάριο του 1973, το δολάριο υποτιμήθηκε και πάλι. Στο μεταξύ, οι έξι χώρες της ΕΟΚ είχαν υιοθετήσει την πολιτική του περιορισμού των διακυμάνσεων μεταξύ των ισοτιμιών των νομισμάτων τους, το λεγόμενο «φίδι στο τούνελ» (Αλογοσκούφης 2012).

ΚΑΦΑΛΑΙΟ 15° : ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΥΜΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΙΣΟΤΙΜΙΩΝ

Μετά την εγκατάλειψη του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, ακολούθησε η μεγάλη αύξηση των τιμών του πετρελαίου στο διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 1973, κατά τη διάρκεια του αραβοϊσραηλινού πολέμου, καθώς και η αύξηση των τιμών των πρώτων υλών. Ο κόσμος μετέβη σε ένα καθεστώς κυμαινομένων ισοτιμιών, που σε μεγάλο βαθμό διατηρείται έως σήμερα. Οι χώρες πλέον ήταν ελεύθερες να επιλέξουν τη διευθέτηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας των εθνικών τους νομισμάτων εκτός βέβαια της διασύνδεσής τους με το χρυσό. Το σημερινό σύστημα χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία στις επιλογές των διαφόρων χωρών σε σχέση με το τρίλημμα των ανοικτών οικονομιών (Mankiw 2002, 343-349), (Αλογοσκούφης 2012).

Οι κύριες βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ιαπωνία) έχουν επιλέξει κυμαινόμενες ισοτιμίες μεταξύ τους. Δημιουργήθηκαν περιφερειακά συστήματα σταθερών ισοτιμιών, όπως το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (Mankiw 2002, 343-349). Το σημερινό σύστημα κυμαινομένων ισοτιμιών δεν

⁵² Η υιοθέτηση του συστήματος του Bretton Woods σηματοδότησε την πτώση της σημασίας του χρυσού για το διεθνές νομισματικό σύστημα. Ο επίσημος ρόλος του χρυσού καταργήθηκε με την κατάργηση του συστήματος στις αρχές της δεκαετίας του 1970.

συγκρίνεται με τη χαοτική κατάσταση της περιόδου του μεσοπολέμου. Ενώ αρχικά υπήρξε σημαντική αύξηση του πληθωρισμού παγκοσμίως, αυτή πολύ γρήγορα τέθηκε υπό έλεγχο. Υπήρξε μεγάλη επέκταση του διεθνούς εμπορίου και σταθερή απελευθέρωση των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Ωστόσο και το σημερινό σύστημα χαρακτηρίζεται από σημαντικές ανισοροπίες στα ισοζύγια πληρωμών, έντονη μεταβλητότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και μεγάλες επίμονες διακυμάνσεις στη διεθνή ανταγωνιστικότητα των διαφόρων χωρών (Πουρναράκης και Χατζηκωνσταντίνου 2004).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Έχει καταστεί σαφές πως η εξωτερική και η διεθνής οικονομική πολιτική αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος και αλληλοτροφοδοτούνται. Η απόκτηση οικονομικής ισχύος αποτελεί τον καταλύτη της επίτευξης πολιτικών στόχων. Αυτό καθίσταται απολύτως κατανοητό στην περίπτωση μιας μεγάλης κρατικής οντότητας. Πόσο μάλλον εάν η δύναμη αυτή απολαμβάνει χαρακτηριστικά ηγεμονικής διάστασης. Σε αυτήν την κατηγορία εμπίπτει η περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η οικονομική της ισχύς επέτρεψε την απόλυτη εσωτερική της ενδυνάμωση όπως και τη δυνατότητα επιβολής θέσεων και απόψεων σε διεθνές επίπεδο. Πέτυχε τη συγκρότηση ενός ισχυρότατου καπιταλιστικού μπλοκ του οποίου και ηγήθηκε τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Φαίνεται πως και σε αυτήν την περίπτωση, όπως και στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, επιβεβαιώνεται η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας σύμφωνα με την οποία η διατήρηση της τάξης της διεθνούς κοινωνίας στηρίζεται σε θεσμούς και κανόνες που θέτει μια δύναμη με χαρακτηριστικά πρωτοκαθεδρικά (B. Eichengreen 1987) (B. Eichengreen, *Hegemonic Stability Theory and Economic Analysis: Reflections on Financial Instability and the Need for an International Lender of Last Resort* 1996).

Σε οικονομικό επίπεδο αυτή η πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών επέβαλε τη νέα νομισματική τάξη μετά το πέρας του Πολέμου. Το Σύστημα των Συμφωνιών του Bretton Woods αποτελεί ακριβώς την έκφανση αυτής της πρωτοκαθεδρίας. Τόσο οι θεσμοί που διαμορφώθηκαν όσο και οι επιμέρους πολιτικές αμερικανικής φυσικά έμπνευσης οδήγησαν στην έναρξη των διαδικασιών

της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης, αλλά και στην οικονομική ανάκαμψη της ηπείρου.

Πρόκειται αναντίλεκτα για τη χρυσή εικοσαετία του καπιταλισμού κάτι που συνομολόγησαν και μαρξιστικού προσανατολισμού οικονομολόγοι. Ανάπτυξη, σχετικά περιορισμένη ανεργία ή διαφορετικά σχεδόν πλήρης απασχόληση είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της υπό εξέταση περιόδου. Αν και το συγκεκριμένο νομισματικό σύστημα είχε αρκετά τρωτά σημεία, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα που επέδειξε η αμερικανική πολιτική οδήγησε στη μερική άρση αυτών των αδυναμιών. Άλλωστε κάποιες από αυτές τις αδυναμίες αποτέλεσαν συστατικό στοιχείο της μακροβιότητας του. Για παράδειγμα η περιορισμένη μετατρεψιμότητα που προέβλεπε το σύστημα περιόριζε τις κερδοσκοπικές πιέσεις στις ισοτιμίες, ακόμη και όταν ήταν προφανές ότι οι ισοτιμίες αυτές δεν ήταν διατηρήσιμες.

Αναμφισβήτητο γεγονός αποτελεί πως η νομισματική πολιτική σε διεθνές επίπεδο δεν αποτέλεσε αντικείμενο ανησυχίας της αμερικανικής πολιτικής την περίοδο εφαρμογής του Συστήματος Συμφωνιών που θεσμοθετήθηκαν στο Bretton Woods κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες εφαρμογής του συστήματος. Το δολάριο αποτέλεσε σχεδόν αποκλειστικά το επίκεντρο του διεθνούς νομισματικού συστήματος με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις αντίστοιχες υπηρεσίες χάραξης διεθνούς οικονομικής πολιτικής να ενδιαφέρονται ουσιαστικά μόνο για το διεθνή ρόλο του ως αποθεματικό νόμισμα και μέσο διεθνών συναλλαγών (Meltzer 1991, 55).

Η περίοδος δυσλειτουργίας του συστήματος σύμφωνα με την αμερικανική οπτική ξεκινά το 1959 οπότε δύο γεγονότα εμφανίζονται και επηρεάζουν καταλυτικά τις οικονομικές εξελίξεις. Αφενός η επίτευξη της πλήρους μετατρεψιμότητας των ευρωπαϊκών νομισμάτων, αφετέρου η είσοδος της οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών σε μια παρατεταμένη περίοδο μη ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και ελλειμματικών ισοζυγίων πληρωμών (ειδικότερα των εμπορικών ισοζυγίων), εντός ενός πλαισίου σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και σταδιακής άρσης των περιορισμών στις διεθνείς ροές κεφαλαίων (Meltzer 1991, 55).

Ουσιαστικά το ζήτημα που τέθηκε στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία ήταν η ανταγωνιστικότητα της αμερικανικής οικονομίας. Η απώλεια μέρους της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της αμερικανικής οικονομίας οφείλεται σε μια σειρά από αίτια. Αρχικά η συνειδητή αμερικανική πολιτική να αποδεχθεί τις πολιτικές προστατευτικού χαρακτήρα έναντι των αμερικανικών εξαγωγών προκειμένου να αναθερμανθεί η παγκόσμια οικονομία. Ακολούθως η ουσιαστική έλλειψη ανταγωνιστικότητας για σειρά αμερικανικών εξαγωγίμων προϊόντων, ενώ και οι αμυντικές δαπάνες σε συνδυασμό με τη αδρή αμερικανική στρατιωτική βοήθεια στο εξωτερικό συνετέλεσαν στην επιδείνωση των επιδόσεων της αμερικανικής οικονομίας (Meltzer 1991, 55).⁵³

Η ομαλή όμως σχετικά μετάπτωση από το διευθυνόμενο σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών στο αντίστοιχο κυμαινόμενων καταδεικνύει τον ηγεμονικό ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών. Μονομερώς η Υπερδύναμη έλαβε τις αποφάσεις της και ακολούθησαν και λοιπές καπιταλιστικές χώρες. Η σύμπλευση με την ισχυρή δύναμη αποτελεί πρωτίστως πολιτική απόφαση. Ωστόσο το επίπεδο της διεθνούς οικονομικής αλληλεξάρτησης είχε αρθεί σε τέτοια επίπεδο ώστε δυνητική διαφοροποίηση των άλλων κρατών θα ισοδυναμούσε ενδεχομένως με οικονομική καταστροφή του καπιταλιστικού κόσμου, προοπτική της οποίας τις συνέπειες κανείς δε θα ήθελε να επιφορτιστεί. Σε συνθήκες ψυχροπολεμικής έντασης και οικονομικής αβεβαιότητας οι επιμέρους πειραματισμοί δε συνάδουν με την έννοια της σύνεσης. Άλλωστε οι πλεονασματικές και εξαγωγικές χώρες της δύσης δεν είχαν ουσιαστικά τίποτα να φοβηθούν σε συνθήκες πλήρους μετατρεψιμότητας των νομισμάτων τους, κάτι που καταδεικνύεται και από τις μετέπειτα οικονομικές τους επιδόσεις.

Η μορφή δηλαδή του νομισματικού συστήματος αλλά και η δομή της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης επιδρά στη διαμόρφωση του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος, αλλά εάν υφίσταται παραγωγή με προστιθέμενη αξία που δύναται φυσικά να απορροφηθεί, αλλά περιορίζεται σε ρόλο πλαισίου λειτουργίας εάν και εφόσον φυσικά τηρούνται οι κατά περίπτωση κανόνες του

---

⁵³ Η ανησυχία για την ανταγωνιστικότητα της αμερικανικής οικονομίας εκφράστηκε και επισήμως στο πλέον υψηλό επίπεδο. Στην επίσημη έκθεση του 1960, *Economic Report of the President* αναλύονται διεξοδικά οι παθογένειες ανταγωνιστικότητας της αμερικανικής οικονομίας σε τομείς όπως αυτός της αυτοκινητοβιομηχανίας και της παραγωγής χάλυβα, παθογένειες τις οποίες η ίδια η έκθεση χαρακτηρίζει ως δομικού χαρακτήρα με δυνατότητα βελτίωσης της περιγραφόμενης κατάστασης μόνο σε μακροπρόθεσμο πλαίσιο (*Economic Report of the President 1960*).

παιχνιδιού. Και το παιχνίδι προϋποθέτει παραγωγικότητα, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα χαρακτηριστικά που εάν αποκτήσουν δομική υφή συμβάλλουν καθοριστικά στην επίτευξη της οικονομικής μεγέθυνσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration. November 09, 1943. <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html> (accessed Σεπτέμβριος 21, 2015).

Agreement on the Establishment of a European Payments Union. September 19, 1950.

http://www.cvce.eu/en/obj/agreement_on_the_establishment_of_a_european_payments_union_19_september_1950-en-7b471fa9-af0b-427d-a657-017de6a3e1de.html (accessed September 08, 2015).

Bank_of_Greece. "Bretton Woods Systems, Old and New, and the Rotation of Exchange Rate Regimes." Working Paper, Athens, 2010.

Blackden, Richard. *The Telegraph.* April 09, 2011. <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/8439898/History-of-Bretton-Woods.html> (accessed September 2015, 03).

Bordo, Michael D. "The Gold Standard, Bretton Woods and Other Monetary regimes: A historical Appraisal." *Federal reserve Bank of St. Louis Publications*, March/April 1993: 123-191.

"A Retrospective on The Bretton Woods System." *National Bureau of Economic Research*, January 1993: 3-108.

"The Bretton Woods International Monetary System: An Historical Overview." *National Bureau of Economic Research*, March 1992.

Boughton, James. "Northwest of Suez: The 1956 Crisis and the IMF." *IMF Working Paper*, December 2000: 5-24.

Brzezinski, Zbigniew. *Η Μεγάλη Σκακιέρα.* Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 1998.

Carr, Edward Hallett. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939.* Αθήνα: Ποιότητα, 2004.

Cohen, Benjamin. *Bretton Woods System.* 2002.

<http://www.polsci.ucsb.edu/faculty/cohen/inpress/bretton.html> (accessed september 2, 2015).

Congress, Report for. *U.S. Occupation Assistance: Iraq, Germany and Japan Compared*. Report, CRS Web: Congressional Research Service, 2006.

Eichengreen, Barry. *Hegemonic Stability Theories of the International Monetary System*. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 1987.

"Hegemonic Stability Theory and Economic Analysis: Reflections on Financial Instability and the Need for an International Lender of Last Resort." *International Studies Review*, Οκτώβριος 1996.

Eichengreen, Barry, and Jorge Braga de Macedo. *The European Payments Union : History and Implications for the Evolution of the International Financial Architecture*. March 2001. <http://www.jbmacedo.com/oecd/triffin.html> (accessed September 11, 2015).

Eichengreen, Barry, and Peter Temin. "The Gold Standard and the Great Depression." *National Bureau of Economic Research*, June 1997.

Eichengreen, B. *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*,. Princeton: Princeton University Press, 2008.

Ellwood, David. "U.S. Embassy." *The Marshall Plan: A Strategy that Worked*. April 03, 2008.

<http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/publication/2008/04/20080423213601eaif as0.2363535.html#axzz3mCKeVqgF> (accessed September 1, 2015).

Friedman, George. *Stratfor*. October 20, 2008. https://www.stratfor.com/weekly/20081020_united_states_europe_and_bretton_woods_ii (accessed September 12, 12).

Σημεία Ανάφλεξης. ΑΘΗΝΑ: ΕΝΑΛΙΟΣ, 2015.

Ghizoni, Sandra Kollen. *Federal Reserve History*. November 22, 2013. (accessed september 06, 2015).

Green, Timothy. *Central Bank Gold Reserves An Historical Perspective since 1845*. World Gold Council, 1999.

Harrison, Mark. *The Economics of World War II: An Overview*. Coventry: Warwick University, 1998.

Harrison, Mark. "The Economics of World War II: An Overview." In *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, by Mark Harrison, 1-42. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Hogan, Michael J. *The Marshall Plan America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Horowitz, David. *Από τη Γιάλτα στο Βιετνάμ*. Αθήνα: Κάλβος, 1975.

International Monetary Fund. 2013. <https://www.imf.org/external/about/histend.htm> (accessed September 10, 2015).

Jerry Mushin. *The Sterling Area*. 2015. <https://eh.net/encyclopedia/the-sterling-area/> (accessed September 13, 2015).

Kennan, George F. "The Sources of Soviet Conduct." Απόρρητη Υπηρεσιακή Αναφορά της Πρεσβείας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής στη Μόσχα, 1945.

Kennan, George. *Realities of American Foreign Policy*. New York: Norton, 1966.

Kirshner, Orin, ed. *The Bretton Woods - GATT System : Retrospect and Prospect After Fifty Years*. New York: M.E. Sharp, Inc, 1996.

Leffler, Melvyn P., and David S. Painter. *Origins of the Cold War An International History*. New York: Routledge, 1994.

Mankiw, Gregory. *Αρχές της Οικονομικής*. Αθήνα: Τυπωθήτω, 2002.

Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. 6η. Edited by Ηλίας Κουσκουβέλης Παναγιώτης Ήφαιστος. Translated by Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Αθήνα: Ποιότητα, 2006.

Meerhaeghe, M.A.G van. *International Economic Institutions*. Cambridge: Springer Science and Business Media, 1998.

Meltzer, Allan H. "U.S. Policy in the Bretton Woods Era." *Federal Reserve Bank of Saint Louis*, June/May 1991: 54-83.

Mogan, Michael. *The Marshall plan America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947 - 1952*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987.

Neill, Mathew. "Essex University." *What were the main features of the Bretton Woods System; How well did they overcome the weaknesses of the international system in the inter-war period*. 2008.

<https://www.essex.ac.uk/economics/documents/eesj/au08/ONeill245.pdf>
(accessed Σεπτέμβριος 28, 2015).

"Organization for European Economic Co-operation." 2013.

<http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>
(accessed September 18, 2015).

Progner, Alan. "In the Pursuit of Economic Security American Post-WWII Economic Objectives and the Origins of the Cold War." *The Atlas: UBC Undergraduate Journal of World History*, 2009: 1-19.

Reinhart, Carmen M., and M. Belen Sbrancia. "The Liquidation of Government Debt." *Oxford Journals*, March 31, 2015.

Reserve Accumulation and International Monetary Stability. International Monetary Fund, 2010.

Ritschl, Albrecht. *European History Association*. 2013.

<https://eh.net/encyclopedia/the-marshall-plan-1948-1951/> (accessed Σεπτέμβριος 25, 2015).

Schain, Martin A. *The Marshal Plan: Fifty Years After*. New York: Palgrave, 2001.

Schenk, Catherine R. "Center for the International Research on the Japanese Economy." 2009. [http://www.cirje.e.u-](http://www.cirje.e.u-tokyo.ac.jp/research/workshops/history/history_paper2009/history1109.pdf)

[tokyo.ac.jp/research/workshops/history/history_paper2009/history1109.pdf](http://www.cirje.e.u-tokyo.ac.jp/research/workshops/history/history_paper2009/history1109.pdf)
(accessed Σεπτέμβριος 22, 2015). *The Decline of Sterling Managing the Retreat of*

an International Currency, 1945–1992. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Schifferes, Steve. *BBC NEWS*. November 14, 2008.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7725157.stm> (accessed September 04, 2015).

Serafino, Nina, Curt Tarnoff, and Dick K. Nanto. "U.S. Occupation Assistance: Iraq, Germany and Japan Compared." *CRS Report for Congress*, March 23, 2006.

Shafer, Armin. *Stabilizing Postwar Europe: Aligning Domestic and International goals*. MPIfG Working Paper, Berlin: Max Planck Institute for the Study of Societies, 2003.

Simon, Herbert A. "Birth of an Organization: The Economic Cooperation Administration." *Public Administration Review*, Autumn 1953 1953: 227 - 236.

Suez and Britain's Decline as a World Power. University of Stirling, 2012.

Tassava, Christopher j. "Economic History." *The American Economy During World War II*. February 10, 2008. <https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii/> (accessed September 10, 2015).

UN World Economic Report 1948,. New York: United Nations, 1949.

United Nations, World Economic Report 1951 - 1952,. New York: Department of Economic affairs, 1953.

World Economic Survey 1942 - 1944,. Princeton University Press, Princeton: League of Nations, 1945.

Αλογοσκούφης, Γιώργος. "Wordpress." *Η Εξέλιξη του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος*. 2012. alogoskoufis.files.wordpress.com/2012/intmac-ch-2.pdf (accessed Ιούλιος 12, 2015).

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Απριλίου 28, 2010.

<https://www.imf.org/external/lang/Greek/np/exr/facts/glanceg.htm> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2015).

Έξαρχος, Γεώργιος. *Κείμενα των Συμφωνιών της GATT Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου*. Αθήνα: ΔΙΑΥΛΟΣ Α.Ε., 1995.

Ζαχαρίου, Στέλιος. *Σημεία και Χαρακτηριστικά της Αμερικανικής Βοήθειας στην Ελλάδα από τη Λήξη του Πολέμου μέχρι την Εφαρμογή του Σχεδίου Marshall (1945 - 1948)*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2002.

Θεοδωρόπουλος, Παναγιώτης. "Economica.gr." *Γεωπολιτική του Ψυχρού Πολέμου*. Ιούνιος 2009.

http://www.economica.gr/files/theodoropoulos_Cold_War_Geopolitics.pdf (accessed Αύγουστος 28, 2015).

Λοΐζος, Κωνσταντίνος Ι. "Academia.edu." *Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT) στο Πλαίσιο Διαμόρφωσης του Παγκόσμιου Μεταπολεμικού Συστήματος Οικονομικών Σχέσεων*. 2011.

https://www.academia.edu/5899304/%CE%97_%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_GATT (accessed Σεπτέμβριος 17, 2015).

Νικολακόπουλος, Καλλίνικος. "Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική - Οικονομική Κρίση του 2008 και η Περίπτωση της Ελλάδας." *Διπλωματική Διατριβή*, 2011.

Πουρναράκης, Ευθύμιος, and Γεώργιος Χατζηκωνσταντίνου. *Αρχές Οικονομικής*. Αθήνα: ΚΟΥΚΟΥΛΗ ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε., 2004.

ΤΤΕ. *Το Διεθνές Περιβάλλον μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 1978.

Ψαλιδόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος 1928 - 2008*. Αθήνα, 2014.